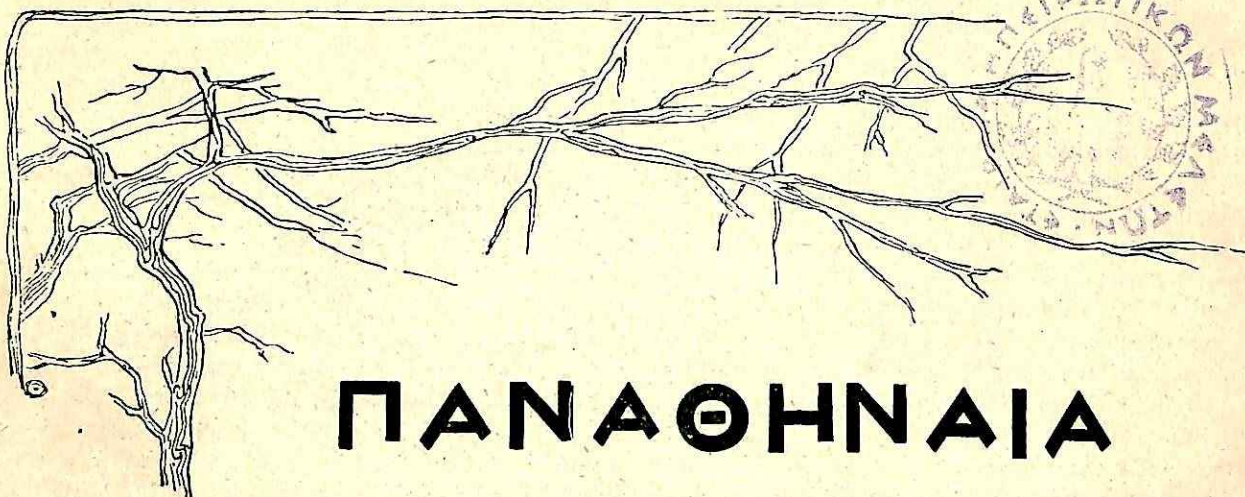




ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ

ΕΤΟΣ Β'

30 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1902

ΤΑ ΚΕΙΜΗΛΙΑ ΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΜΑΣ

*Ἐπιστολαὶ Ἑλληνίδος πρὸς φίλην.**

Β'. ΤΑ „ΠΡΑΞΙΤΕΛΕΙΑ“ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΜΟΥΣΩΝ

Φιλτάτη μου,

Ἡ ἐπιστολή τὴν ὁποίαν σχεδὸν πύξουσα σοῦ ἔγραψα περὶ τοῦ Ἐπιμήτερον τῆς Ἑρεσίας, σοῦ ἠγοίξε, μοῦ γράφεις, τὴν ὄρεξιν πρὸς μελέτην ἐκτενεστέρων τοιούτων ἀναγνωσμάτων. Φρονεῖς — καὶ ἔχεις νομίζω δίκαιον — ὅτι αἱ ἀρχαιολογικαὶ μελέται, ὅταν εἶναι ἀπηλλαγμέναι τῶν ἐπιστημονικῶν ὄρων, τοὺς ὁποίους μόνον οἱ εἰδικοὶ ἐπιστήμονες κατανοοῦσιν, ἀποτελοῦσιν ἀναγνώσματα δυνάμενα ὑπὲρ πᾶν ἄλλο νὰ κινήσωσιν εἰς μέγαν βαθμὸν τὸ ἐνδιαφέρον παντὸς εὐπαιδευτοῦ ἀναγνώστου καὶ μάλιστα Ἑλλήνου. Μὲ παρακαλεῖς λοιπὸν νὰ σοῦ γράψω συνοψίζουσα ἐκτενέστερον, καὶ εἰ δυνατόν στενογραφοῦσα, τινὰς τῶν ἐν τοῖς ἐνταῦθα Μουσείοις καὶ ταῖς ξέναις ἀρχαιολογικαῖς Σχολαῖς ἀρχαιολογικῶν ἐκείνων διαλέξεων, περὶ ὧν ἀναγινώσκεις συχνὰ εἰς τὰς ἐφημερίδας τῶν Ἀθηνῶν,

* Ἴδε σελ. 232.

ὅτι πολλάκις ἐπὶ μίαν καὶ πλέον ὥραν ἀπησχόλησαν τὸ ἐνδιαφέρον ὅχι μόνον τῶν εἰδικῶν ἀρχαιολόγων, ἀλλὰ καὶ πολυαρίθμου ἀκροατηρίου.

Λοιπὸν νομίζω ὅτι συμμορφοῦμαι μὲ τὴν ἐπιθυμίαν σου στέλλουσα σήμερον πλήρες ἀντίγραφον μιᾶς τοιαύτης ἀρχαιολογικῆς ἀνεκδότου εἰσέτι ὁμιλίας, γενομένης πρὸ τινος χρόνου ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Σβορώνου, διευθυντοῦ ἑνὸς τῶν Μουσείων μας, ἐν συνεδρίῳ τῆς ἐνταῦθα Αὐτοκρ. Γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς. Ἡ μελέτη αὕτη ἀναφέρεται εἰς ἓν τῶν περιφημότερων κειμηλίων τῶν Μουσείων μας, ἥτοι εἰς τὰ πρό τι τῶν μόλις ἐτῶν ἀνακαλυφθέντα ἐν Μαντινείᾳ «Πραξιτέλεια ἀνάγλυφα τῶν Μουσῶν», περὶ τῶν ὁποίων βιβλιοθήκη ὁλόκληρος ἐγράφη ὑπὸ τῶν ξένων, τίποτε ὅμως ἑλληνιστί.

Νομίζω ὅτι ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆς θὰ τέρψη τὸ πνεῦμά σου καὶ θὰ κορέσῃ τὴν τόσον ἀπρο-

όπως εκδηλωθεῖσαν ἀρχαιολογικήν σου ὄρεξιν. Πρὸς τοῦτοις δὲ ὅτι θὰ σοῦ χρησιμεύσῃ ὡς δείγμα τῆς φροντίδος καὶ ἀγάπης, μεθ' ὧν ἐξετάζονται καὶ μελετῶνται νῦν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα ὑπὸ τινων τῶν συμπατριωτῶν μας.

Περὶ τοῦ ἰδιάζοντος τῷ κ. Σβορώνῳ τρόπου μελέτης τῶν ἀρχαιολογικῶν ζητημάτων ἀναγκαῖον θεωρῶ νὰ σοῦ σημειώσω, ἐν εἵδει εἰσαγωγῆς εἰς τὸ χειρόγραφόν του, τὰ ἑξῆς ἄτινα μοῦ ἔλεγε κατὰ τινὰ τῶν ἀρχαιολογικῶν περιπάτων μας.

«Ἐπιθυμῶν νὰ διαδοθῶσιν ἐν Ἑλλάδι εἰς εὐρεῖς κύκλους αἱ ἀρχαιολογικαὶ γνώσεις, ἵνα οὕτως ἀναπτυχθῇ πεφωτισμένον ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν μνημείων τῶν προγόνων μας, δὲν ἀκολουθῶ τὸ σύστημα τῶν ἀρχαιολόγων ἐκείνων, οἵτινες ὁμιλοῦσι καὶ γράφουσι μόνον δι' ἐπιστήμονας γνωρίζοντας λεπτομερῶς τοὺς εἰδικούς ἐπιστημονικούς ὅρους, τὴν βιβλιογραφικὴν ἱστορίαν ἐκάστου μνημείου, τὰ εἰδικὰ χαρακτηριστικὰ ἐκάστης καλλιτεχνικῆς ἐποχῆς καὶ τὰ τοιαῦτα. Προσπαθῶ πάντοτε νὰ εἶμαι κατανοητὸς ἀκόπως καὶ εὐχαρίστως ὑπὸ παντὸς εὐπαιδεύτου ἀπλῶς ἀκροατοῦ ἢ ἀναγνώστου μου. Πρὸς τοῦτο δὲ πρῶτιστα ἐκθέτω ὅσον δυνατόν λεπτομερῶς καὶ σαφῶς, ἄνευ ἐπιστημονικῶν τριβόλων, τὴν ἱστορίαν ἐκάστου ζητήματος, ἀπαλαίπτων οὕτω καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀρχαιολόγους τοῦ κόπου τοῦ νὰ συμβουλευνται ἐκάστοτε περὶ ἐκάστου ζητήματος τὴν βιβλιοθήκην των. Κατὰ δὲ τὴν ἐκτίμησιν τῶν παρ' ἐνὸς ἐκάστου γραφέντων περὶ ἐκάστου ζητήματος, δὲν ἐπιτρέπω εἰς τὸ πνεῦμά μου νὰ ἐπηρεασθῇ ὑπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ γράφοντος, ὅσον μέγας καὶ ἂν εἶναι οὗτος ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐλάχιστος δ' ἐγώ, ἀλλ' ἐρευνῶ ἐπιμελῶς τὴν οὐσίαν καὶ ἐννοίαν τῶν ἰσχυρισμῶν αὐτοῦ, ὧν βάσις κατ' ἐμὲ δέον νὰ εἶναι ὅχι τὸ «αὐτὸς ἔφα» οἷον δῆποτε, ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα, ἅτινα ἀπαιτῶ νὰ συμφωνῶσι πρὸς τε τὴν ἐπιστήμην καὶ τοὺς κανόνες τῆς οὐχὶ πολυπλόκου καὶ νεφελώδους ἀλλὰ κοινῆς λογικῆς, ἥτις τυγχάνει, νομίζω, καὶ ἡ ὑγιεστερά πασῶν. Τέλος ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν τε ἀλλοτρίων καὶ τῶν ἰδικῶν μου γνωμῶν χωρίζω αὐτὰς πρῶτον μὲν εἰς τὰς θετικὰς καὶ ἀναμφισβητήτως ἐπ' αὐτῶν τῶν ρητῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων στηριζόμενας, δευτέρον δ' εἰς τὰς κατ' εἰκασίαν ἐκείνας δι' ὧν ἀναγκάζεται πᾶς δημιουργικὸς ἀρχαιολόγος νὰ πληροῖ τὰ χάσματα ἅτινα παρουσιάζουσιν, σχεδὸν πάντοτε, τὰ ἀρχαιολογικὰ ζητήματα, ὡς ἐκ τῶν σποράδην μόλις διασωθεισῶν ἀρχαίων μαρτυ

ριῶν, τῶν πολλάκις καὶ ἐντελῶς ἑλλειπουσῶν.»

«Βεβαίως αἱ ἔνεκα τῆς ἀτελείας τῶν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος εἰδήσεων ἀναπόφευκτοι εἰκασίαι καὶ συμπεράσματα εἶνε τὸ δυσχερέστατον καὶ ἐπικινδυνώδεστατον μέρος ἐκάστης ἀρχαιολογικῆς μελέτης. Τὸ μόνον δὲ τελεσφόρον μέσον τοῦ νὰ μὴ ναυαγῇ ἀφεύκτως κατ' αὐτὰς καὶ ὁ ἄριστος τῶν ἀρχαιολόγων εἶναι, νομίζω, τὸ νὰ φροντίσῃ οὕτως διὰ μακρὰς καὶ ἀδιαλείπτου μελέτης πάντων συγχρόνως τῶν ἀρχαίων παντοειδῶν μνημείων καὶ κυρίως τῶν κειμένων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἵνα ἡ φαντασία αὐτοῦ λειτουργῇ ὡς ἡ φαντασία τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες ἐφαντάσθησαν καὶ ἔπλασαν τὰ μνημεῖα ταῦτα. Ἀληθῶς ὁ σκεπτόμενος καὶ φανταζόμενος οὐχὶ ὡς σύγχρονος ἡμῖν σοφός, ἀλλ' ὡς ἀπλοῦς πολίτης ἢ καλλιτέχνης τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐμπεποτισμένος ὑπὸ τῶν γνώσεων καὶ προλήψεων, μάλιστα τῶν θρησκευτικῶν, τοῦ ἀρχαίου κόσμου, εἶναι φυσικώτατον, νομίζω, νὰ εἰκάσῃ σχεδὸν πάντοτε τὸ ἀληθές ἢ τοῦλάχιστον νὰ κατορθοῖ νὰ μαντεύῃ, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, τὸ ὁμοιάληδες.»

«Τὸ σύστημα τοῦτο ἐρήρμοσα πάντοτε κατὰ τὰς μελέτας μου· ἀλλ' εἶναι τόσον δύσκολον τὸ νὰ κατορθώσῃ τις νὰ ἀπεκδυθῇ τὸν σύγχρονον ἀνθρώπον καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸ πνεῦμά του τῶν συγχρόνων ἰδεῶν, φρονημάτων, πίστεων, προλήψεων κτλ., ἵνα οὕτω σκέπτηται καὶ φαντάζεται ὡς ἀρχαῖος Ἕλληνας, ὥστε δὲν τολμῶ νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι τὸ κατώρθωσα.»

Καὶ ταῦτα μὲν μοῦ ἔλεγεν οὗτος. Σὺ δέ, φίλτατέ μου, ἀφοῦ ἀναγνώσῃς τὸ χειρόγραφον καὶ θαυμάσῃς τὰς εἰκόνας τὰς ὁποίας σοῦ στέλλω, γράψε μου ἂν καὶ εἰς τὸ μέλλον θέλῃς νὰ σοῦ στέλλω τοιαύτας ἐκτενεῖς μελέτας ἢ μήπως προτιμᾷς συνοπτικὰς ἐκθέσεις ὁποία ἡ περὶ τοῦ Ἑπινήτρον τῆς Ἑρετρίας.

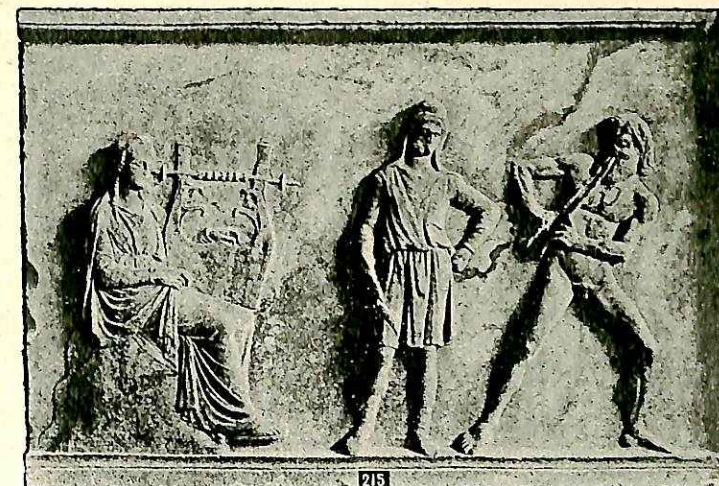
Χαῖρε.

Ἡ ἀγαπῶσά σε
ΜΑΝΤΩ

ΤΑ «ΠΡΑΞΙΤΕΛΕΙΑ» ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΜΟΥΣΩΝ ΑΡΧΑΙΟΝ ΜΟΥΣΙΚΟΝ ΒΗΜΑ

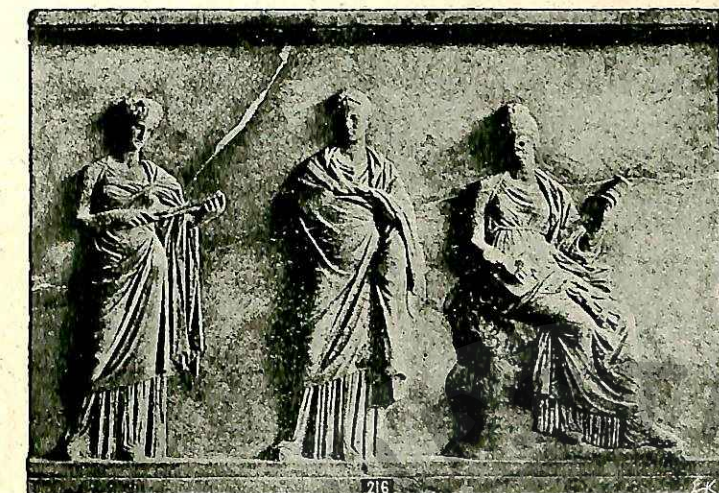
Κυρίαί καὶ Κύριοι,

Τὰ πρὸ ἡμῶν τρία εὐμεγέθη ἀνάγλυφα (Εἰκόνες 1-3) ἀποτελοῦσιν ἐν τῶν λαμπροτέρων κοσμημάτων τοῦ Κεντρικοῦ Ἀρχαιολ. Μουσείου,



ΠΛΑΞ Α

Εἰκὼν 1.



ΠΛΑΞ Β.

Εἰκὼν 2.



ΠΛΑΞ Γ

Εἰκὼν 3.

είναι δὲ νῦν περίφημα παρὰ τοῖς ἀρχαιολόγοις, ἂν καὶ μόλις πρὸ τινος ἀνεκαλύφθησαν· τὰ δὲ περὶ αὐτῶν γραφέντα, κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως αὐτῶν διαρρέυσαν δεκαπενταετίαν, εἶνε τόσον πολλά, ὥστε πρὶν ἢ ἐπιληφθῶ τῆς ἐκθέσεως τῶν ὧσιν σχετικῶς πρὸς ταῦτα ἔχω ἐγὼ νὰ σᾶς εἰπῶ, θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ ὑπενθυμίσω ὑμῖν ταῦτα διὰ βραχέων.

α') *Ἱστορία τῶν ἀναγλύφων.*

Τὸν Αὐγούστον τοῦ 1887 ὁ τότε ἐταῖρος τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς ἀρχαιολ. Σχολῆς κ. Fougères ἀνασκάπτων τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Μαντινείας τῆς Ἀρκαδίας ἀνεκάλυψε τὰς τρεῖς ταύτας πλάκας ἐστρωμένας ὡς δάπεδον ἀρχαίου βυζαντινοῦ ναοῦ μετὰ τῶν παραστάσεων αὐτῶν πρὸς τὸ ἔδαφος ἐστραμμένων. Στηριζόμενος δὲ εἰς χωρίον τι τοῦ Πausanίου, ὡς αὐτός, — κατόπιν τῆς ἀνακαλύψεως τῶν πλακῶν — διώρθωσεν αὐτό, καὶ κρίνων ἐκ τῆς τεχνότητος τῶν ἀναγλύφων, ἣν ἐθεώρησεν ὡς Πραξιτέλειον, ἀπεφάνητο ὅτι τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα ἀπετέλουν ποτὲ τὸν διάκοσμον τοῦ ὑπὸ τοῦ Πausanίου μνημονευομένου βάθρου τῶν ἐν Μαντινείᾳ ἀγαλμάτων τῆς Λητοῦς καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς, ἔργων τοῦ Πραξιτέλους.¹

Ἐννοεῖται ὅτι τοῦτο διήγειρε τὴν χαρὰν τῶν ἀρχαιολόγων, προκάλεσε δὲ καὶ τὴν μελέτην τῶν δοκιμωμάτων ἐξ αὐτῶν, διότι δὲν εἶναι βεβαίως σμικρὸν ἢ σύνηθές τι πρᾶγμα ἢ ἀνέυρεσις ἔργου τοῦ Πραξιτέλους!

Οἱ πρῶτοι, κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως, ἦτοι τὸ 1887 καὶ τὸ 1888, δημοσιεύσαντες τὴν γνώμην αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ κ. Fougères, ἦτοι οἱ κκ. Foucart,² Ravaisson,³ Theod. Reinach,⁴ Löschke⁵ καὶ Furtwängler,⁶ ἀδιστακτικῶς παρεδέχθησαν τὴν γνώμην τοῦ κ. Fougères. Μόνος ὁ κ. Wolters ἐν ἰδιωτικῇ ἐπιστολῇ πρὸς φίλον, δημοσιευθεῖσα παρὰ τούτου,⁷ ἀπεφάνητο στηριζόμενος εἰς τὸ σχῆμα τῶν μεταλλίνων συνδέσμων τῶν πλακῶν, ὅτι «εἶνε ἔργα μεταγενεστέρων χρόνων τῶν τοῦ Πραξιτέλους καὶ

ὅτι ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει δύναται νὰ ὦσιν ἔργα αὐτοῦ τοῦ Πραξιτέλους».

Ἐπὶ ληθεν εὐθὺς κατόπιν ὁ Overbeck, ὅστις τὸ πρῶτον μὲν ἐν ἔτει 1888 ἐν ἰδίᾳ μελέτῃ,⁸ κατόπιν δὲ ἐν τῇ ἐν ἔτος μετὰ ταῦτα δημοσιευθείσῃ μεγάλῃ Kunstmythologie αὐτοῦ,⁹ στηριζόμενος εἰς πλῆθος πυκνοτάτων, ραγδαίων καὶ παντοίας φύσεως ἐπιχειρημάτων, ἥτοι φιλολογικῶν, τεχνικῶν, τεχνοτροπικῶν, αἰσθητικῶν καὶ μυθολογικῶν, ἐξέφρασε διὰ μακρῶν τὴν πεποίθησιν αὐτοῦ ὅτι τὰ ἔργα ταῦτα οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὸν Πραξιτέλην ἢ τοὺς χρόνους αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι ἀνήκουσιν οὐδὲν ἔλαττον ἢ εἰς αὐτοὺς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους τοῦ Β' αἰῶνος π. Χ.

Μὴ ἀρκεσθεῖς δὲ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γνώμην καὶ πεποίθησιν ἐδημοσίευσεν καὶ ἐπιστολὰς πρὸς αὐτὸν δύο ἄλλων δοκίμων γερμανῶν ἀρχαιολόγων, γραφείσας ἐν Ἀθήναις μετὰ ἐξέτασιν αὐτῶν τῶν πρωτοτύπων.

Ὁ εἰς τῶν δύο τούτων σοφῶν, ὃν δὲν ὀνομάζει ὁ Overbeck, χαρακτηρίζει ὅμως ὡς «δοκίμον Γερμανὸν ἀρχαιολόγον», ἀπεφάνητο, ὅτι «αἱ μὲν παραστάσεις τῶν ἀναγλύφων φαίνονται οὕσαι ἀντίγραφα καλοῦ πρωτοτύπου Ἑλληνικῶν χρόνων, ἢ ψυχρὰ ὅμως καὶ ἐπιπόλαιος ἐκτέλεσις αὐτῶν ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πρόκειται περὶ ἔργων ρωμαϊκῶν χρόνων».

Ὁ δὲ ἕτερος τῶν σοφῶν, ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κενιγσβέργης κ. G. Hirschfeld, ἔγραψε τῷ Overbeck πολὺ κατηγορηματικώτερον, ὅτι «ἡ μὲν ἐργασία εἶναι ξηρὰ καὶ ἐπιπόλαιος καὶ προῖον δειλῆς χειρὸς, αὐτὸς δὲ πιστεύει ὅτι οὐδεὶς εὐρισκόμενος πρὸ τοῦ μαρμάρου δύναται νὰ σκεφθῇ ὅτι πρόκειται περὶ πρωτοτύπου ἔργου. Τέλος ὅτι κατὰ τὴν κρίσιν καὶ πεποίθησιν αὐτοῦ εἶνε ἔργα τοῦ Β' ἢ καὶ τοῦ Α' αἰῶνος π. Χ.».

Ἐν ἔτος κατόπιν γερμανὸς ἀρχαιολόγος, ὁ κ. Hauser,¹⁰ ἀπεφάνθη ἐπίσης ὅτι τὰ ἀνάγλυφα τῆς Μαντινείας οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὸν Πραξιτέλην, καὶ ὅτι εἶνε ἔργα οὐχὶ πρωτοτύπου καὶ δημιουργικῆς τέχνης, ἀλλ' ἀντίγραφα τοῦ Β' αἰῶνος π. Χ.

Εὐθὺς ὅμως κατόπιν οἱ ἀρχαιολόγοι κκ.

8) Über die in Mantinea gefundenen Reliefs (Bericht der Königl. sächs. Gesellschaft der Wiss. 1888 p. 284-294.

9) Tom. III. S. 421, 454, u. 547.

10) Die Neuattischen Reliefs (1889) S. 151 u. 179.

C. Robert,¹¹ S. Reinach¹² καὶ Waldstein,¹³ ἀντικρούοντες τοὺς ρηθέντας, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ κ. Fougères. Ὁ κ. Waldstein μάλιστα, ὁ καὶ κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς Πραξιτελείου τέχνης τῶν ἀναγλύφων, οὐ βεβαίως τινὲς ὑμῶν ἐνθυμοῦνται τὴν εὐγλωττον ἐν τῇ ἐνταῦθα Ἀμερικανικῇ ἀρχαιολ. Σχολῇ ὁμιλίαν ἐπὶ τοῦ θέματος, τόσον ἐπιτηδείως ὑπεστήριξε τὴν εἰς αὐτὸν τὸν Πραξιτέλην ἀπόδοσιν τοῦ μνημείου τούτου, ὥστε, ὅτε ἐδημοσιεύθη ἡ ὁμιλία του, κατώρθωσε νὰ πείσῃ καὶ αὐτὸν τὸν Overbeck, ὅστις, ἐν τῇ τετάρτῃ ἐκδόσει (1894) τῆς Geschichte der Griechischen Plastik αὐτοῦ¹⁴, ὁμολογεῖ μετὰ σπανίας παρηρησίας ὅτι ἡπατήθη κατὰ δύο ὄλους αἰῶνας περὶ τὴν χρονολογικὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀναγλύφων, ἐκλαβὼν ὡς ρωμαϊκῶν χρόνων ἔργον πρᾶγμα Πραξιτέλειον!

Ἐπειδὴ δὲ ἐγνωσθῇ ἐξ ἀνακρινώσεως τοῦ γερμανοῦ ἀρχαιολόγου κ. Amelung, ὅτι καὶ ὁ κ. Hauser ἐμμήθη τὸν Overbeck, ἐθεωρήθη πλήρης ἡ νίκη τῶν τὰ ἀνάγλυφα πρὸς τὴν βάσιν τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Πραξιτέλους ταυτιζόντων, οὐς συντομίας χάριν θὰ καλῶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ Πραξιτελικούς.

Ἐκτοτε δὲ μέχρι σήμερον στρατιά ὅλη σοφῶν ἀρχαιολόγων, ὧν μεταξὺ οἱ κκ. Pottier,¹⁵ M. Mayer,¹⁶ Furtwängler,¹⁷ Petersen,¹⁸ S. Reinach,¹⁹ Jessen,²⁰ W. Amelung,²¹ Th. Reinach,²² Percy Gardner,²³ Collignon,²⁴ Lechat,²⁵ Bruckmann-Arndt,²⁶ Frazer,²⁷ ὄχι μόνον παρεδέχθησαν ὅτι ἔχο-

μεν βεβαίως πρὸ ἡμῶν αὐτῶν τὸ ὑπὸ τοῦ Πausanίου ἀναφερόμενον βάθρον τοῦ Πραξιτέλους, ἀλλὰ καὶ ἐστήριξαν ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων τούτων ὁλοκλήρους μελέτας καὶ χαρακτηρισμοὺς περὶ τῆς τέχνης τοῦ Πραξιτέλους, συσχετίζαντες πρὸς τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα τὰς Ταναγραίας κόρας, τὰς Θεσπιάδας, ἢ τέλος, ὡς ὁ Amelung, καταλέξαντες, ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν, εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Πραξιτέλους, πολυάριθμα ἐκ διαφόρων Μουσείων ἀγάλματα, ἅτινα, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁ κ. Fougères εἰρωνικῶς παρετήρησεν ἐσχάτως, «ne s'attendaient pas à cet honneur!»

Ἄλλ' ἀπέμειναν καὶ δύο σοφοὶ δημοσίαι καὶ κατηγορηματικώτατα ἀντιφρονούντες, παρὰ τὸ γενικὸν ρεῦμα· οὗτοι δ' εἶναι ὁ εἰδικῶς περὶ τῶν ἐν τῇ τέχνῃ παραστάσεων τῶν Μουσῶν δις γράψας κ. O. Bie,²⁸ καὶ ὁ τὴν μεγάλην μονογραφίαν περὶ τοῦ Πραξιτέλους δημοσιεύσας κ. Klein,²⁹ ἀμφότεροι διὰ μακρῶν ἀρνούμενοι — ὁ τελευταῖος μάλιστα μετὰ πολλῆς τῆς εἰρωνείας — νὰ ἀναγνωρίσωσιν ἔστω καὶ τὴν ἐλαχίστην σχέσιν τῶν ἀναγλύφων τούτων εἴτε πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Πausanίου ἀναφερόμενον Πραξιτέλειον βάθρον, εἴτε ἐν γένει πρὸς τὸ ἔργαστήριον τοῦ Πραξιτέλους.

Μετὰ πάντας τούτους ἔγραψε πάλιν αὐτὸς ὁ κ. Fougères, ὅστις ἐν τῷ ἐσχάτως ἐκδοθέντῳ μεγάλῳ συγγράμματι αὐτοῦ «Mantinee et l'Arcadie Orientale»,³⁰ διὰ μακρῶν συγκεφαλαιώσας καὶ ἐξετάσας πάντα τὰ περὶ τοῦ ζητήματος γραφέντα, κατέληξε πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα, εἰς ὃ καὶ τὸ πρῶτον, ἦτοι ὅτι βεβαίως ἀνεκάλυψε τὸ Πραξιτέλειον βάθρον καὶ ὅτι τὰ ἀνάγλυφα αὐτοῦ, ἂν δὲν εἶνε ἔργα αὐτῆς τῆς χειρὸς τοῦ Πραξιτέλους, πάντως ὅμως ἐποιήθησαν κατὰ σχέδιον καὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν αὐτοῦ, διορθώσαντος μάλιστα ἰδιοχείρως πᾶσαν ἀτέλειαν αὐτῶν.

Ἐκτοτε κατίσχυσε τελείως ἡ γνώμη αὕτη, ἣν καὶ ὁ τελευταῖος, καθ' ἃ γνωρίζω, γράψας περὶ τῶν ἀναγλύφων τούτων κ. O. Benndorf,³¹ καλεῖ «ὕψι καὶ πληρέστατα δεδωκευλογημένην».

Ἐπειδὴ δὲ, Κυρίαί καὶ Κύριοι, εἶμαι ἐξ ἐκεί-

11) Jahrbuch des K. Instit. 1890, Bd. V. S. 228, 46.

12) Gazette des Beaux-Arts, 1888 p. 72; 1889 p. 70.

13) The Mantinea Reliefs: American Journal of Archaeol. VII (1891) p. 1-18, pl. I-II. 1162. καὶ τὸν παρακολουθεῖν αὐτὸν Καββαδίου, Γλυπτὰ ἐν τῷ Ἑθνικῷ Μουσείῳ ἀρ. 215-217.

14) S. 61. u. 400.

15) Les statuettes de terre cuite, 1890, p. 112.

16) Die Musen des Praxiteles: Athen. Mittheilungen XVII (1892) S. 261-264.

17) Meisterwerke, 1893. S. 703, 547, 533, 554, 6823.

18) Le Muse chigiane: Röm. Mitt. VIII. (1893) S. 72.

19) Courrier de l'art antique, 1895, p. 158.

20) E. Roschers, Lexicon der gr. Mythologie s. v. Marsyas (Bd. II S. 2450).

21) Die Basis des Praxiteles aus Mantinea, München, 1895, in 4^o. S. 80.

22) Revue des études grecques VIII (1895) p. 374.

23) The Mantinea Basis: Journal of hellenic studies XVI (1896) p. 280-284; XVII (1897) p. 120-121.

24) Histoire de la sculpture grecque II p. 260.

25) Revue des études grecques, X (1897) p. 355.

26) Denkmäler der griech. und röm. Skulptur No 468.

27) Pausanias tom. IV p 206-207.

28) Die Musen in d. ant. Kunst, Berlin, 1887 καὶ τὸ ἄρθρον Marsyas ἐν Roscher, Lexicon der griech. u. röm. Mythologie, Bd. II S. 3249-3256.

29) Praxiteles, 1898 S. 354 ff.

30) p. 543-564.

31) Jahreshefte des öster. Archaeol. Institutes, Bd. II (1899), 295 ff.

1) Fougères ἐν Bulletin de Corresp. Hellénique XI (1887) p. 488 καὶ XII (1888) p. 404-428, pl. I-III.

2) Compte-rendu de l'Acad. des Inscr. et B. Lettres, 1887, 11 Nov.

3) Compte-rendu de l'Acad. des Inscr. et B. Lettres, 1888, mars-avril p. 83.

4) Revue des études grecques I, 1888, p. 114. Note 3.

5) Jahrbuch des Kais. D. Instit. 1888 p. 92, Anm 7.

6) Berliner Philol. Wochenschrift, 1888. Sp. 1482.

7) Classical Review 1887, p. 317.

νων, ὧν τινες ὑπάρχουσιν ἔτι ἐν Ἀθήναις, οἵτινες ἐκ πρώτης θέας μόνον τῶν ἀναγλύφων τούτων κρίνοντας, ἢ τὴν τέχνην αὐτῶν ἐπισταμένως μελετώντες, δὲν δύνανται νὰ πείσωσιν ἑαυτούς, οὐδὲ νὰ συνηθίσωσι πρὸς τὴν ἰδέαν ὅτι τὰ ἔργα ταῦτα εἶνε προϊόντα τῆς χειρὸς τοῦ Πραξιτέλους, ἢ ἐκείνης ἐνὸς τῶν περὶ αὐτὸν τεχνιτῶν ἐπειδὴ πρὸς τούτοις ἡμῖν λίαν περίεργος νὰ μάθω πῶς εἶνε δυνατόν τόσον περὶ αὐτῶν νὰ διαστῶσιν ἀρχαιολόγοι ἐξ ἴσου σοφοί, ὥστε οἱ μὲν νὰ θεωρήσωσι ταῦτα ὡς Πραξιτέλεια, οἱ δὲ ὡς ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐμελέτησα ἐσχάτως, δις καὶ τρις καὶ ὅσον ἐμοὶ δύναμις ἐπισταμένως, πάντα τὰ περὶ αὐτῶν γραφέντα, καὶ πολλάκις ἐξήτασα αὐτὰ τὰ πρωτότυπα, ἵνα διδαχθῶ καὶ μορφώσω πεφωτισμένην τινὰ γνώμην χάριν ἐμοῦ αὐτοῦ. Ὅτι δὲ κυρίως μὲ ἐξέπληξεν ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ εἶνε τὸ πῶς, τῶν πολεμιστῶν ἢ πολεμούντων τὸν Πραξιτέλειον χαρακτήρα τοῦ μνημείου σοφῶν, ὧν ὁμολογῶ ὅτι τὰ ἐπιχειρήματα μοὶ ἐφάνησαν ἰσχυρότατα, πῶς λέγω οὐδὲις ἐσκέφθη τὸ ἐξῆς ἐρώτημα:

Ἀφοῦ κατ' αὐτοὺς τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα μῆτε Πραξιτέλεια εἶνε, μῆτε οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὸ περίφημον χωρίον τοῦ Πανσανίου, μήπως ὑπάρχουσιν ἄλλαι ἀρχαῖαι μαρτυρίαι δυνάμεναι νὰ ἐξηγήσωσι τὴν παρουσίαν καὶ ἀνεύρεσιν αὐτῶν ἐν Μαντινείᾳ καὶ ταυτίσωσιν αὐτὰ πρὸς ἄλλο μνημεῖον τῆς πόλεως, ἀφοῦ μάλιστα οὐδὲν ἐπιβάλλει ἡμῖν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐν Μαντινείᾳ ἐν καὶ μόνον μνημεῖον ὑπῆρχεν ἀναφερόμενον εἰς τὴν τόσον προσφιλῇ τῇ ἀρχαίᾳ τέχνῃ μουσικῇ ἔριδι τοῦ Ἀπόλλωνος πρὸς τὸν Μαρσύαν.

Μετ' εὐνοήτου περιεργίας ἐμελέτησα ἐπισταμένως τὸ ἐρώτημα τοῦτο, κατέληξα δὲ εἰς καταφατικὸν συμπέρασμα, ὅπερ μετὰ ὥριμον σκέψιν μοὶ ἐφάνη ἄξιον ἀνακοινώσεως. Σὰς παρακαλῶ λοιπὸν νὰ ἔχητε τὴν καλὴν νύκτα νὰ παρακολουθήσητε τὴν μελέτην μου ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου καὶ λίαν ἐπαγωγῶς ἀρχαιολογικοῦ θέματος.

β) Τὰ ἐπιχειρήματα τῶν Πραξιτελικῶν.

Ἐπειδὴ ἡ λύσις τοῦ προβλήματος, ἣν θὰ προτείνω ὑμῖν, ἀποκλείει πᾶσαν σχέσιν τῶν ἀναγλύφων πρὸς τὸ χωρίον τοῦ Πανσανίου καὶ τὸ ἐργαστήριον αὐτοῦ τοῦ Πραξιτέλους, δεόν νὰ ἴδωμεν ἐν πρώτοις τίνα τὰ ἐπιχειρήματα, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ νῦν σχεδὸν κοινῶς παραδεκτὴ ἀντίθετος γνώμη καὶ πεποιθῆ-

σις. Τοῦτο δ' εἶνε νῦν ἀναγκαῖον, καθ' ὅσον ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης θὰ φανῇ, νομίζω, ὅποσον ἀπιστεῦτως ἀσθενῇ εἶνε τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα, οἷον πληθὺς παντοειδῶν ἀντιρρήσεων καὶ δὴ σπουδαιοτάτων ὑπάρχει, καὶ τέλος πῶς πᾶν τὸ σκοτεινὸν καὶ ἀκατανόητον παραμένον καὶ παρ' αὐτοῖς ἐκείνοις, οἵτινες ταυτίζουσι τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα πρὸς τὸ Πραξιτέλειον βᾶθρον, ἐξηγεῖται καὶ διαλευκαίνεται διὰ τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος, ἣν θέλω προτείνει καὶ καθ' ἧς, ὡς φρονῶ, οὐδὲν τῶν ἐπιχειρημάτων τούτων δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ.

Ὁ Πανσανίας, ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὴν Μαντινείαν διὰ τῆς πύλης Νεστάνης — Ἄργους, μνημονεύει ἀμέσως διπλοῦ ναοῦ λέγων περὶ αὐτοῦ (VIII, 9, 1.) «Ἔστι δὲ Μαντινεῦσι ναὸς διπλοῦς μάλιστα πον κατὰ μέσον τοίχῳ διειρογόμενος τοῦ ναοῦ δὲ τῇ μὲν ἀγαλμὰ ἐστὶν Ἀσκληπιοῦ, τέχνη Ἀλκαμένους, τὸ δὲ ἕτερον Λητοῦς ἐστὶν ἱερὸν καὶ τῶν παίδων Πραξιτέλης δὲ τὰ ἀγάλματα εἰργάσατο τρίτῃ μετὰ Ἀλκαμένην ὕστερον γενεᾷ. τούτων πεποιημένα ἐστὶν ἐπὶ τῷ βᾶθρῳ Μοῦσα καὶ Μαρσύας αὐλῶν.»

Ἡ τελευταία φράσις τοῦ χωρίου τούτου εἶνε τὸ θεμέλιον, ἐφ' οὗ ἔστηρίχθη ἅπαν τὸ οἰκοδόμημα τῶν Πραξιτελικῶν. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ περιηγητοῦ ὅπως καὶ ἂν λάβητε αὐτὸ ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἀνάγλυφα ἡμῶν, εἴτε δηλαδὴ ὡς περιγραφὴν τῆς πλακῆς Α, τῆς περιεχούσης τὸν Ἀπόλλωνα, τὸν Σκύθη καὶ τὸν Μαρσύαν (Εἰκὼν 1), εἴτε ὡς συνοπτικὴν περιγραφὴν καὶ τῶν τριῶν πλακῶν ὁμοῦ, δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰς παραστάσεις αὐτῶν, ὧν ἡ μὲν μία μόνη παριστᾷ Ἀπόλλωνα καὶ οὐχὶ Μοῦσαν μετὰ τοῦ Μαρσίου, ἅπανται δ' ὁμοῦ λαμβανόμεναι παρουσιάζουσι πλείονας Μοῦσας καὶ οὐχὶ μίαν Μοῦσαν, οἱ Πραξιτελικοὶ ἀρχαιολόγοι ἵνα καταστῶσι πιθανοὶ προσέβησαν εἰς τὰ ἐξῆς λίαν παρακεκινδυνευμένα μέτρα:

Παρεδέχθησαν, πρῶτον, ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Πανσανίου ἔχει ἀνάγκην διορθώσεως, διότι, ἀνεξαρτήτως τῆς εὐρέσεως τοῦ ἀναγλύφου, μία Μοῦσα μόνη μετὰ τοῦ Μαρσίου αὐλοῦντος «ἐνέ τι ἀκατανόητον, οὐδεμίαν ἔχον ἔννοιαν, καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἀπαράδεκτον». Ἐπιτρέπατέ μοι ὅμως νὰ σᾶς εἰπῶ ὅτι ἡ περίεργος θεωρία αὕτη ἐπὶ λήθην εἰς τὸν νοῦν τῶν ἀρχαιολόγων μόνον μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἀναγλύφων τῆς Μαντινείας, ὅτε δηλαδὴ παρουσιάσθη ἡ ἀνάγκη νὰ μεταβληθῇ τὸ κείμενον τοῦ Πανσανίου ἵνα συμφωνήσῃ πρὸς

τὰ ἀνάγλυφα. Πρὸ τούτου πάντες οἱ ἀρχαιολόγοι, ὧν μετὰ οἱ de Witte³², Stephani³³, Michaelis³⁴ κλπ., εὗρισκον πρᾶγμα φυσικώτατον τὸ νὰ παρίσταται τῷ Μαρσῷ μία τῶν Μουσῶν καὶ πολλὰ μνημεῖα ἡρμηνεύον διὰ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Πανσανίου.

Εἶπον δεύτερον οἱ Πραξιτελικοὶ ὅτι οὐδὲν χωρίον τῶν ἀρχαίων, οὐδὲν μνημεῖον μαρτυρεῖ σύμπλεγμα Μούσης καὶ Μαρσίου. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε ἀκριβές. Ὁ Μαρσύας, ὡς πάντες γνωρίζετε, παντοῦ καὶ πάντοτε καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς Ἀθηναίοις, ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν ὁποίων ἀνεπτύχθη καὶ διεμορφώθη ὁ περίφημος μῦθος τῆς ἔριδος αὐτοῦ πρὸς Ἀπόλλωνα τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικῆς μουσικῆς, ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀσιατικῆς Μούσης τῆς αὐλητικῆς. Ἦτο λοιπὸν φυσικώτατον νὰ παραστήσῃ ἡ τέχνη τὸν Μαρσύαν ἔχοντα παρ' ἑαυτὸν ὡς παραστάτιδα μίαν τῶν Μουσῶν, καὶ διὴ τὴν ἀντιπροσωπεύουσαν τὴν Ἀσιατικὴν αὐλητικὴν, ἀκριβῶς ὅπως βλέπομεν ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ μωσαϊκοῦ τοῦ Μόνο³⁵ ὅτι παρεστάθη μόνος παρὰ τὴν Μοῦσαν τῆς αὐλητικῆς Εὐτέρπην ὁ πατὴρ τοῦ Μαρσίου Ὑγνις, ὅστις ἀντικαθιστᾷ ἐνίοτε τὸν Μαρσύαν ὡς ἀρχηγὸς τῆς αὐλητικῆς.

Ὁ Πραξιτέλης ἄρα θέτων ἐν Μαντινείᾳ σύμπλεγμα Μαρσίου καὶ τῆς οἰκείας αὐτῷ Μούσης ὑπὸ τοῦ πόδας ἀγάλματος τοῦ Ἀπόλλωνος, ἥτοι τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς ἑλληνικῆς Μουσικῆς, ἔπραττεν ἔργον σύμφωνον πρὸς τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν καὶ πλήρες ἐννοίας. Οὕτω καὶ ἐπὶ ἄλλων μνημείων πρὸς συνοπτικὴν δήλωσιν τῆς νίκης τοῦ Μαρσίου ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, βλέπομεν τοῦτον στηρίζοντα τὴν λύραν αὐτοῦ ἐπὶ μικροῦ παρισταμένου αὐτῷ Μαρσίου.³⁶

Οἱ τὸ ἀντίθετον φρόνουσιντες ἔφερον ὡς ἐπιχείρημα καὶ τὸ ὅτι ἀγνοοῦμεν ἐπὶ τῶν μνημείων τοιαύτας παραστάσεις Μαρσίου αὐλοῦντος καὶ μιᾶς μόνον Μούσης παρ' αὐτῷ. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν εἶνε ἀπολύτως ἀκριβές. Ἀληθὲς μόνον εἶνε ὅτι αἱ τοιαῦται παραστάσεις θὰ ἦσαν κατ' ἀνάγκην λίαν σπάνιαι ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν ἔργων ὡς

ποιηθέντων, κατὰ τὸ πλεῖστον, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν μύθων τοῦ Ἀττικοῦ θεάτρου τῶν συμβολιζόντων τὸν σφοδρότατον καὶ ἐμπαθῆ πόλεμον τῆς ἑλληνικῆς Μουσικῆς κατὰ τῆς Φρυγίου ἢ Λυδικῆς Ἀσιατικῆς μουσικῆς, ἧς ἀντιπρόσωπος ἦτο ὁ Μαρσύας. Ἀλλ' οὗτος ἦτο παρ' ἅπασιν τοῖς λοιποῖς μύθοις φίλος φίλιτος τῶν Μουσῶν, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ἐχθρὸς αὐτῷ μῦθος τοῦ Ἀθηναίου θεάτρου μαρτυρεῖ, καθ' ὃν διαιτηταὶ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος παρίστανται αἱ Μοῦσαι. Διαιτητὰς δὲ οὐδέποτε δέχεται τις ἐχθρὸς, ἀλλὰ μόνον φίλους, ἐπὶ τὸ δίκαιον τῆς κρίσεως τῶν ὁποίων ἔχει πλήρη πεποίθησιν. Οὕτως ἐπὶ πλείστων ἀγγειογραφικῶν εὗρισκομεν εἴτε μίαν Μοῦσαν παρισταμένην τῷ αὐλοῦντι Μαρσῷ, καθ' ὃν χρόνον ἑτέρα φιλικῶς ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ Ἀπόλλωνος³⁷,



Εἰκὼν 4.

εἴτε βλέπομεν ἐν μέσῳ πολλῶν προσώπων τὸν Μαρσύαν ἰδιαίτερον φιλικὸν σύμπλεγμα πρὸς Μοῦσαν ἀποτελοῦντα, ἥτις παρίσταται αὐτῷ ὡς φίλη καὶ προστάτις. Ἐνίοτε δὲ ἡ οἰκειότης αὐτοῦ πρὸς μίαν τῶν παρισταμένων Μουσῶν ἢ φιλομούσων θεοτήτων εἶναι τοσαύτη, ὥστε στηρίζεται οἰκειότατα ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῆς, ὡς ἐν τῇ ἀγγειογραφίᾳ ἐξ ἧς ἐλήφθη ἡ εἰκὼν, ἣν παρουσιάζω ὑμῖν³⁸ (Εἰκὼν 4).

Τί λοιπὸν κωλύει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ σύμπλεγμα τοῦ Μαρσίου καὶ τῆς Μούσης, ὅπερ εὗρισκομεν τόσον φυσικὸν ἐν τῇ μυθολογίᾳ καὶ ἐν ταῖς σκηναῖς τῶν ἀγγειογραφικῶν, θὰ ἦτο τι ἐπίσης φυσικὸν ὡς μόνον κόσμημα βᾶθρου φέροντος, ὡς τὸ ἐν Μαντινείᾳ Πραξιτέλειον

Kunstmythologie, Apollon p. 452 Atlas dl, XXV, 2.
38) Overbeck ἔ. ἀ. pl. 25 n° 3.

32) E ite ceramographique II pl. 70 p. 313, note 3.

33) Comptes — rendu pour 1862 p. 106.

34) Die Verurtheilung des Marsyas auf einer Vase von Rubo. Tübingen 1864. καὶ Arch. Zeit. 1869. 91 ff.

35) Antike Denkm. d. deutsch. arch. Inst. I, 49.

36) Gerhard, Ant. Bildwerke 84.3 — Michaelis, An-

nali del Inst., 1858, 342.

37) Coll. Tischbein tom. V. pl. 8. = Overbeck,

βάθρον, ἄγαλμα Ἀπόλλωνος, ἦτοι τὸν νικητὴν τοῦ Μαρσύου;

Οὕτω τὸ ὑπὸ τοῦ Πανσανίου ἀναφερόμενον σύμπλεγμα τὸ φαντάζομαι, ἐγὼ τοῦλάχιστον, παρόμοιον τι πρὸς τὸν πλήρη χάριτος νομισματικὸν τῆς Κυζίκου τύπον ἐκείνον³⁹ (Εἰκὼν 5), τὸν προφανῶς ἀντίγραφον λαμπροῦ τινος ἀναγλύφου, ὅστις παριστᾷ τὸν Σάτυρον τῆς ὀρχηστικῆς ὀρχούμενον πρὸ νύμφης ἢ Μούσης τῆς ὀρχηστικῆς.⁴⁰ Ἀναλόγως ὁ Μαρσύας τοῦ βάθρου τῆς Μαντινείας θὰ ἡῦλει πρὸ τῆς Μούσης τῆς αὐλητι-



Εἰκὼν 57.

κῆς. Δυνάμεθα ἐπίσης νὰ φαντασθῶμεν αὐτὸν καὶ ὡς ἀκριβῶς παριστᾷ ἀγγειογραφία τις τὸν κατὰ τὴν Ἀρκαδικὴν παράδοσιν ἐφευρετὴν τῆς μουσικῆς σύριγγος Πᾶνα ἱστάμενον πρὸ τῆς Μούσης τῆς λύρας, ἢ, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ de Witte, πρὸ τῆς Ἀρκαδικῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος Ὑμνίας.⁴¹

Συμπεραίνοντες λέγομεν ὅτι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ χωρίον τοῦ Πανσανίου περὶ Μούσης μετὰ Μαρσύου οὐδεμίαν χρεῖαν ἔχει διορθώσεως, ἀφοῦ οὐδὲν ἔχει εἴτε μυθολογικῶς εἴτε τεχνικῶς τὸ παράδοξον καὶ μὴ ἄξιον τοῦ καλλιτέχνου· γνωρίζετε δὲ πάντες, ὅπόσον ἐπικίνδυνον εἶνε τὸ νὰ διορθοῖ τις τὰ χωρία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὅταν μάλιστα ταῦτα, ὡς τὸ περὶ οὗ πρόκειται, ἔχουσιν ὑγιῶς καὶ ὑπὸ γραμματικὴν ἔποψιν αὐτὰ καθ' ἑαυτά.

Ἄλλ' ἔστω! Δεχθῶμεν πρὸς στιγμὴν ὅτι τὸ χωρίον δὲν ἔχει ὑγιῶς. Ἄς ἴδωμεν δὲ πῶς οἱ Πραξιτέλικοι διώρθωσαν αὐτό.

Ὁ κ. Fougères καὶ πολλοὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν διώρθωσαν τὸ Μοῦσα εἰς Μοῦσαι καὶ «avec cette légère correction», ὡς λέγουσιν, εὐρίσκουσιν ὅτι τὰ ἀνάγλυφα συμφωνοῦσι πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Πανσανίου! Παρατηρῶ ὅμως, ὡς ἤδη ἔπραξε καὶ ὁ κ. Bie (ἔ. ἀ), ὅτι πρῶτον μὲν ἡ διόρθωσις Μοῦσαι

εἶνε ἀπίθανος ἔνεκα τῆς ἀμέσως προηγουμένης λέξεως *πεποιημένα*, ἣτις ἔπρεπε μᾶλλον νὰ ἦτο *πεποιημένα*. Δεύτερον δὲ ὅτι καὶ οὕτω διορθωθὲν τὸ χωρίον πολὺ ἀπέχει τοῦ νὰ συμφωνῇ πρὸς τὰς παραστάσεις τῶν πρὸ ἡμῶν ἀναγλύφων, ὡς *παρερχόμενον ἐν σιγῇ τὸ κύριον πρόσωπον τῆς ὅλης παραστάσεως καὶ τοῦ μύθου, ἦτοι τὸν Ἀπόλλωνα*, ὅπερ εἶνε, φρονῶ, μέγιστον ἐλάττωμα. Ἀληθῶς, ἂν ὁ Πανσανίας εἶχε πρὸ αὐτοῦ τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα, ἠδύνατο κάλλιστα νὰ περιγράψῃ αὐτὰ ἀκριβῶς καὶ συντόμως κατὰ τὴν συνήθειάν του διὰ τῶν σάρων μόνον λέξεων, ἦτοι «*Μοῦσαι, Ἀπόλλων καὶ Μαρσύας αὐλῶν*».

Τὸ ἄτοπον τῆς διορθώσεως ταύτης τοῦ κ. Fougères κατιδόντες ἄλλοι σοφοί, ὡς οἱ κ.κ. Robert, Th. Reinach, Waldstein καὶ Amelung, ἐπενόησαν ἑτέραν, ἔτι περιεργότεραν, διέξοδον.

Υπέθεσαν δηλαδὴ ὅτι ὁ Πανσανίας εἰσελθὼν εἰς τὸν ναόν, χωρὶς νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν ἐτέρων δύο πλακῶν Β καὶ Γ, ἐφ' ὧν αἱ «*Μοῦσαι*» (εἰκ. 1 καὶ 2), περιέγραψε μόνον τὴν πρώτην πλάκα Α, ἣτις κατ' αὐτοὺς ἀπετέλει τὴν πρόσοψιν τοῦ βάθρου, καὶ ἐξέλαβεν ἀπλούστατα, «*tout simplement*» ὡς λέγει ὁ κ. S. Reinach, τὸν φέροντα μακρὸν χιτῶνα Ἀπόλλωνα ὡς *γυναῖκα* ἦτοι *Μοῦσαν*, παρέλιπε δὲ ἐντελῶς τὸν Σκύθην ὡς ἄσημον πρόσωπον.

Ὁ κ. S. Reinach μάλιστα θεωρεῖ τοῦτο ὡς τεκμήριον τῆς ἀμαθείας (*preuve de l'ignorance*) τοῦ πτωχοῦ Πανσανίου, ὅστις ἀμφιβάλλω ἂν θὰ ἔγραφε ποτε τὸ πολύτιμον βιβλίον του, ἂν προησθάνετο ὅσα ἐκάστοτε γράφονται εἰς βάρος του.

Εἶχον, Κυρίαί καὶ Κύριοι, τὸ εὐτύχημα νὰ διατελέσω ἐν Γερμανίᾳ ἐπὶ τρία περίπου ἔτη μαθητῆς ἐνὸς τῶν μνημονευθέντων ἀρχαιολόγων τούτων, γνωρίζων, ἐπομένως καλῶς τὸν ἄνδρα τοῦτον, δὲν διστάζω νὰ βεβαιώσω ὑμᾶς ὅτι, ἂν οἰοσθῇποτε μαθητῆς του ἐξεταζόμενος περιέγραφε τὸν πασίγνωστον κιθαρωδὸν Ἀπόλλωνα ὡς γυναῖκα, δὲν θὰ ἐλάμβανε δίπλωμα ἀρχαιολόγου παρ' αὐτοῦ. Τὸ αὐτὸ πιθανώτατα θὰ ἔπραττον καὶ οἱ λοιποὶ τρεῖς τῶν ρηθέντων ἀρχαιολόγων καθηγητῶν. Ἄλλ' ἐρωτῶ ὑμᾶς, ἂν τὸ λάθος ὅπερ δικαίως σήμερον δὲν θὰ ἐπετρέπετο οὐδ' εἰς ἀρχάριον ἀρχαιολόγον, ἂν, λέγω, εἶνε δίκαιον νὰ καταλογίσωμεν αὐτὸ εἰς τὸν Πανσανίαν, ὅστις καὶ εἶδε καὶ περιέγραψε καὶ καθ' ἐκάστην εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν δεκάδας ἀγαλμάτων, ἑκατοντάδας ἀναγλύφων καὶ χιλιάδας νο-

μισμάτων καὶ ἀγγείων παριστάντων τὸν Ἀπόλλωνα ὑπὸ τὸν πασίγνωστον τοῦτον τύπον τοῦ κιθαρωδοῦ Ἀπόλλωνος. Ἄλλως δὲ ὅσον ἀμαθὴ καὶ μῦωπα ἂν φαντασθῶμεν τὸν ἐκάστοτε τῶσα ἀκούοντα πτωχὸν Πανσανίαν, ἄνευ μάλιστα οὐδενὸς πρὸς τοῦτο δικαιώματος ἐν τῇ συγκεκριμένῃ ταύτῃ περιπτώσει, δὲν νομίζετε ὅτι ἤρχουν οἱ παριστάμενοι τῷ Ἀπόλλωνι ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τούτου Μαρσύας καὶ Σκύθης, ἵνα ἀμέσως καὶ βεβαίως ἀνακαλέσωσιν εἰς τὴν μνήμην τοῦ Πανσανίου τὸ τρίτον καὶ δὴ τὸ κυριώτατον πρόσωπον τοῦ μύθου, τὸν Ἀπόλλωνα, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου *πάντοτε* συνοδεύεται ὁ Μαρσύας καὶ ὁ Σκύθης ἐπὶ πάντων ἀνεξαίρετως τῶν ἀπειραρίθμων μνημείων τῶν εἰς τὴν πασίγνωστον ἔριδα τοῦ Ἀπόλλωνος πρὸς τὸν Μαρσύαν ἀναφερομένων; Πῶς λοιπὸν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι θὰ ἐξελάμβανεν αὐτὸν ὡς Μοῦσαν;

Ἐπὶ τοιούτων αὐθαιρέτων καὶ τολμηρῶν διορθώσεων τοῦ κειμένου, ἐπιτρέπατέ μοι δὲ νὰ προσθέσω καὶ ἀδίκων περὶ τοῦ Πανσανίου προὑποθέσεων, ἐστηρίχθησαν οἱ ἐκ παντὸς τρόπου θέλοντες νὰ ταυτίσωσι τὰ ἀνάγλυφα τῆς Μαντινείας πρὸς τὸ βάθρον τοῦ Πραξιτέλους!

Ἄλλ' ἐρωτᾶται νῦν, ἀποτελοῦσι τοῦλάχιστον τὰ ἀγάλματα ταῦτα ἀδιαφιλονικίως *βάθρον*; Ἐπιτρέπατέ μοι, ὅσον καὶ ἂν πάντες ἐθεώρησαν τοῦτο ὡς ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, μεγάλως ν' ἀμφιβάλλω. Ὅτι δ' ἔχω δίκαιον οὕτω σκεπτόμενος, θέλετε ἐννοήσῃ ἐν πρώτοις ἐκ τῶν ἐρίδων εἰς ἃς προκειμένου περὶ τοῦ σχήματος καὶ μεγέθους βάθρου περιεπλάκησαν πρὸς ἀλλήλους αὐτοὶ οἱ Πραξιτέλικοι, εἰς οὐδὲν κοινὸν καὶ ὀριστικόν, ἢ τοῦλάχιστον πειστικόν, συμπέρασμα καταλήξαντες, ἂν καὶ δὲν ἀφῆκαν τρόπον καθ' ὃν νὰ μὴ διέθεσαν, ἵνα βάθρον σχηματίσωσι, τὰς τρεῖς ταύτας πλάκας καὶ τὴν τετάρτην, ἣν οἱ πλείστοι προὑποθέτουσιν ὡς βεβαίως ὑπάρξασαν καὶ ἔκτοτε ἀπολεσθεῖσαν.

Οὕτως ὁ κ. Fougères υπέθεσεν ὅτι τὸ βάθρον ἦτο ἀκριβῶς τετράγωνον, ἐκάστης τῶν πλευρῶν αὐτοῦ κοσμουμένης μόνον ὑπὸ μιᾶς τῶν πλακῶν· ἄλλ' ὁ μὲν Overbeck ἀντίειπε, δικαίως, ὅτι καὶ ἂν ὡς Πομερανὸς στρατιώτας παρατάξωμεν τὰ τρία ἀγάλματα τοῦ συμπλέγματος τῆς Λητοῦς καὶ τῶν τέκνων, αἵτινα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πανσανίου ἴσταντο ἐπὶ τοῦ ἐν Μαντινείᾳ βάθρου τοῦ Πραξιτέλους, τὸ μέγεθος τοῦ βάθρου τοῦ κ. Fou-

gères δὲν θὰ ἐπῆρκει ἵνα στήσωμεν ταῦτα ἐπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ κ. Waldstein ἔτι δικαιότερον παρετήρησεν, κατὰ τῆς γνώμης τοῦ κ. Fougères, ὅτι ἐπὶ βάθρου ἀγάλματος κατέχοντος τὸ ἐσώτερον μέρος τοῦ σηκοῦ τοῦ ναοῦ, οὔτε εἰθίζετο οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ τεθῶσιν αἱ παραστάσεις ἐπὶ πασῶν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας, διότι ἄλλως ὁ θεατῆς, ἵνα ἴδῃ τὰς τὸ βάθρον κοσμούσας παραστάσεις, ἔπρεπε νὰ περιέρχεται τὸ ἱερὸν ἄγαλμα, ὅπερ γενικῶς ἐτίθετο παρὰ τὸν τοῖχον τοῦ βάθρου τοῦ σηκοῦ, ἄνευ ἀποκετοῦ χώρου ἐπιτρέποντος, ἵνα ἀπὸ τινος ἀποστάσεως καταλλήλως ὁρῶνται καὶ ἐκτιμῶνται τὰ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς ἀνάγλυφα τοῦ βάθρου, ἣτις ἔνεκα τούτου ἀφίετο ἀκόσμητος. Εἶνε δὲ καὶ ὅλως ἀπίθανον ὅτι ἐπετρέπετο τοιαύτη προσέγγις καὶ τοιοῦτος περίπατος τῶν θεατῶν περὶ τὸ βάθρον τοῦ ἐν τῷ ἀδύτῳ τοῦ ναοῦ ἱεροῦ ἀγάλματος.

Διὰ ταῦτα ὁ κ. Waldstein ἐθεώρησεν, ἐπὶ ἐτέρων μᾶλλον γνωστῶν παραδειγμάτων στηριζόμενος, ὅτι καὶ αἱ τέσσαρες πλάκες ἐκόσμουσαν μόνον τὴν ἐμπροσθίαν ὄψιν τοῦ βάθρου. Τοῦτο ὅμως πράξας κατήνησεν εἰς τὸ ἔτερον ἄκρον, κατασκευάσας βάθρον μήκους μ. 5,44 καὶ ἀναγκασθεὶς οὕτω δι' ἀπαραδειγματίστου πλούτου ὑποθημάτων καὶ ἐπιθεμάτων ν' αὐξήσῃ ἀναλόγως καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ καὶ νὰ προὑποθέσῃ, πρὸς ἐπαρκῆ κάλυψιν τῆς ἐπιφανείας τοῦ βάθρου, ὅτι τὰ ἐπ' αὐτοῦ τρία ἀγάλματα ἦσαν κολοσσοὶ τεσσάρων μέτροι πέντε μέτρων ὕψους, ἐνῶ περὶ κολοσσῶν δὲν ὁμιλεῖ ὁ περιηγητὴς ἀλλὰ περὶ συνήθων ἀγαλμάτων.

Οὕτως ὁ κ. Waldstein ἐφαντάσθη καὶ κατεσκεύασε τεράστιόν τι μνημεῖον (Εἰκὼν 6),⁴² ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς αὐτὸν τὸν κ. Fougères, οὗ τὴν γνώμην ὑπερήσπιζεν ὁ κ. Waldstein, νὰ γράψῃ ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκδοθέντι συγγράμματι του εἰρωνικῶς ὅτι «*Αἱ πρωτεύουσαι τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς ἠδύναντο νὰ ἀπειθυνθῶσι πρὸς τὸν κ. Waldstein, ἵνα κοσμήσωσι, συμφώνως πρὸς τὴν σύγχρονον καλαισθησίαν, τὰ ἔρημα κενὰ τῶν πλατειῶν αὐτῶν. Ἀμφιβάλλω ὅμως ὅτι ὁ Πραξιτέλης θὰ παρεδέχετο τὴν μεγαλομανῆ καὶ ἐμφορατικὴν ταύτην τέχνην, μάλιστα ἐν ναῷ μετρίων διαστάσεων, οὗ ὁ σηκὸς ἐμερίζετο εἰς δύο ἱερὰ χωρίζόμενα δι' ἐσωτερικοῦ τοίχου*».

Τὰ ἄτοπα ἀμφοτέρων τῶν βάθρων, τοῦ τε τοῦ κ. Fougères δηλαδὴ καὶ ἐκείνου τοῦ κ. Waldstein, ⁴² Amer. Journ. VII, 1890 pl. I-II.

39) Jahrbuch des Kais. D. Archaeol. Instit. Bd. III (1888) S. 296. Taf. 9, 29.

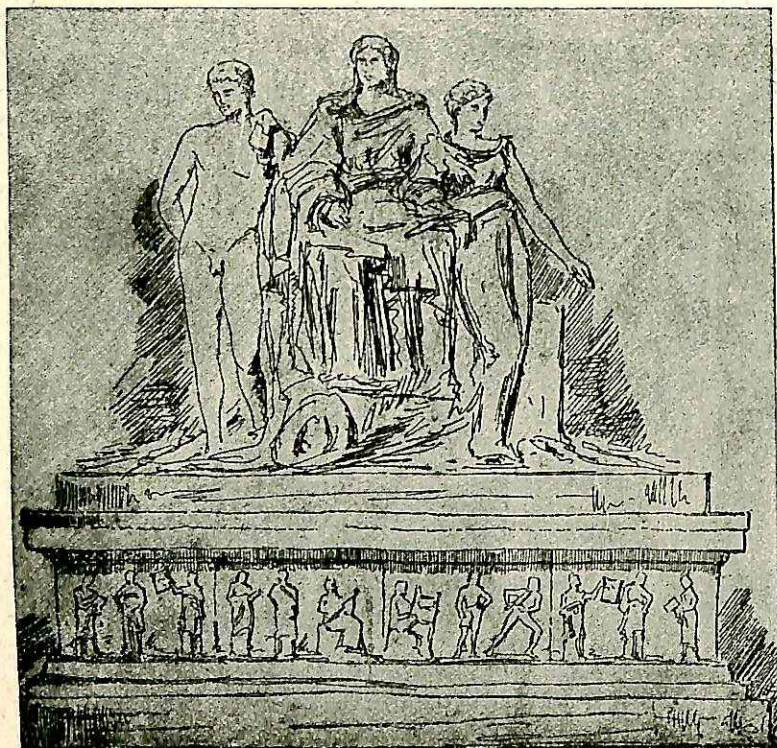
40) Πρὸς δὲ ὀρχούμενον ἐναγύφον Μαρσύαν ἐπὶ κατόπτρου ἐκ Πραξιστοῦ: Monum. d. Inst. 9. 29. 2.

41) De Witte, Elite céramographique II, 93.

ἐξήγησε νὰ διορθώσῃ διὰ τρίτου σχεδίου ὁ ἀγγλος ἀρχαιολόγος κ. P. Gardner, μέσῃν ὁδῶν τεμῶν. Παρεδόχθη δηλαδή, ὡς ὁ Waldstein, ὅτι ἅπασαι αἱ πλάκες ἐκόσμου τὴν πρόσοψιν τοῦ βάθρου, καὶ ὅτι αὗται δὲν ἦσαν τέσσαρες τὸν ἀριθμὸν ἀλλὰ τρεῖς, ὅσαι καὶ ἐσώθησαν. Οὕτω κατεσκευάσε βάθρον μήκους μ. 4,08 ἀντὶ τῶν 5,44 τοῦ βάθρου τοῦ Waldstein, ὑπέθεσε δὲ ὅτι ἡ πλάξ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ

σεῶν αὐτοῦ τοῦ κ. Dörpfeld, οὗ πάντες γνωρίζομεν τὸ κῆρος περὶ τὰ τοιαῦτα ζητήματα, παρατηρήσεων τεχνικῶν, ἃς ἀδύνατον νὰ παρακάμῃ οἰαδήποτε ἐρμηνεία καὶ διάταξις τῶν ἀναγλύφων τούτων.

Ὁ κ. Dörpfeld δηλαδὴ παρατήρησεν ὅτι τεχνικῶς ἡ δεξιὰ τῷ ὀρῶντι πλευρὰ τῆς πλακὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ Μαρσίου (Α) σχηματίζει γωνίαν ὀρθὴν μετὰ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τῆς



Εἰκὼν 6.

Μαρσίου κατεῖχε τὸ κέντρον, ἐκατέρωθεν δ' ἦσαν αἱ δύο πλάκες τῶν Μουσῶν. (Ἰδὲ τὴν παρ' αὐτοῦ δημοσιευθεῖσαν εἰκόνα).

Ἀλλὰ καὶ τὸ σχέδιον τοῦτο, οὗ τὸ μέγεθος μικρὸν ἐμετρίαζε τὰ ἐλαττώματα τοῦ κολοσσοῦ τοῦ Waldstein, ὅχι μόνον ἀπεκρούσθη διὰ πλείστων ἐπιχειρημάτων ὑπὸ τῶν κκ. Fougères καὶ Amelung, καταδείχθην ὡς ἐντελῶς ἀδύνατον ἕνεκα διαφορῶν τεχνικῶν λόγων, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κ. P. Gardner ἐγκατελείφθη, ἐν ἔτος κατόπιν, ὡς πράγματι ἀδύνατον, πεισθέντος πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Amelung. Ὁ τελευταῖος οὗτος πάλιν προέτεινε τὴν ἐξῆς τετάρτην διάταξιν τῶν πλακῶν, ἣτις ἔχει τοῦτο τὸ σπουδαῖον ὅτι στηρίζεται ἐπὶ ἀρχιτεκτονικῶν παρατηρή-

πλακὸς Β ἐφ' ἧς ἡ τοὺς δύο αὐλοὺς ἔχουσα Μοῦσα (Εἰκὼν 2). Ἡ ἄλλη ὅμως πλάξ τῶν Μουσῶν Γ (Εἰκὼν 3) δὲν ἐφηρομόζετο εἰς τὴν ἀριστερὰν ἀλευρὰν τῆς πλακὸς Α τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ Μαρσίου, ἀλλ' ἀπετέλει τὴν ἀντίθετον πλευρὰν ἐκείνης ἣν κατέχει ἡ πλάξ Β τῶν τριῶν ἄλλων Μουσῶν ἐπὶ τοῦ παραλληλογράμμου τετραπλεύρου τὸ ὁποῖον ἐκόσμου τὰ ἀνάγλυφα.

Τὴν διάταξιν ταύτην ἐπικυροῦσιν, πλὴν ἄλλων τεχνικῶν παρατηρήσεων, τὰ ἐξῆς. 1^{ον}, αἱ κάτω γραμμαὶ τῆς πλακὸς Α τοῦ Ἀπόλλωνος Μαρσίου, αἵτινες εἶνε πολὺ βαθύτερον ἐργασμέναι, ἢ αἱ τῶν δύο πλακῶν Β καὶ Γ τῶν Μουσῶν, μεθ' ὧν ἐπομένως ἀδύνατον νὰ εὐρίσκετο ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλευρᾶς τοῦ βάθρου. 2^{ον} τὸ πλατύτερον περιθώ-

ριον ὅπερ κατὰ τὸ ἐν μόνον τῶν ἄκρων αὐτῶν παρουσιάζουσιν ἀμφοτέραι αἱ πλάκες Β καὶ Γ τῶν Μουσῶν, ἡ μὲν εἰς τὸ δεξιόν, ἡ δὲ εἰς τὸ ἀριστερὸν αὐτῆς ἄκρον. Τὸ περιθώριον τοῦτο ἔχει τόσον ἀκριβῶς πλάτος ἐπὶ πλέον, ὅσον ἀμφοτέραι αἱ πλάκες ἐκέρδαινον διὰ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν εἰς τὰς πλάκας τῆς ἐμπροσθίας ὀψεως.

Καὶ ταῦτα μὲν πάντα, Κυρίαὶ καὶ Κύριοι, εἶνε ὀρθὰ καὶ ἀνεπίδεκτα οἰασθήποτε ἀντιρρήσεως, ὡς ἐπὶ τεχνικῶν λόγων στηριζόμενα. Ὅτι ὅμως διὰ τῆς διαθέσεως ταύτης τῶν ἀναγλύφων ἀπετελέσθη **βάθρον**, ἐπιτρέπατέ μοι καὶ πάλιν νὰ ἀμφιβάλλω. Ἀληθῶς ὁ κ. Amelung, ἵνα ἀποτελέσῃ οὕτω βάθρον ἔχον τὰς ἀπαιτουμένας διὰ τὰ τρία ἀγάλματα διαστάσεις, προϋποθέτει ὡς βέβαιον ὅτι ἐλλείπει *μία καὶ μόνη πλάξ*,—ἀλλὰ τίς ἐγὼ εἶμιν ἀπολύτως ὅτι δὲν ἀπωλέσθησαν πλείονες;—στηρίζει δὲ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ ταύτην ἐπὶ τῆς κοινῆς παραδεκτῆς γνώμης, ὅτι αἱ ἐπὶ τῶν δύο διασωθεισῶν πλακῶν γυναῖκες εἶνε αἱ *ἐξ τῶν ἐννέα Μουσῶν*. Ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν θὰ φανῇ ὑμῖν παράδοξος ὁ ἰσχυρισμὸς ἐκ πρώτης ὀψεως, ἃς μοι συγχωρηθῇ νὰ εἶπω ὅτι αἱ δύο τοῦλάχιστον τῶν ἐξ ἐξ ἡμῶν *Μουσῶν*, καὶ δὴ αἱ ἐν τῷ μέσῳ τῶν παραστάσεων εὐρισκόμεναι, (ἀριθμ. 5 καὶ 8) δὲν εἶνε Μοῦσαι. Τοῦτο θέλομεν καταδείξει κατόπιν ἐρμηνεύοντες τὸ σύνολον τῶν παραστάσεων.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος παρατηροῦμεν ὅτι οὕτε αἱ δύο αὗται *Μοῦσαι*, οὐδ' αἱ λοιπαὶ τέσσαρες κρατοῦσι τὰ τυπικὰ ὄργανα ἐκεῖνα καὶ σύμβολα, ἅτινα χαρακτηρίζουσι πάντοτε τὰς Μούσας, ὁσάκις αὗται ἐμφανίζονται ὑπὸ τὸν τυπικὸν ἀριθμὸν τῶν ἐννέα, τὸν ἀπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων καθιερωθέντα. Τὰ σύμβολα, ἅτινα τρεῖς τῶν Μουσῶν ἡμῶν κρατοῦσιν, εἶνε πάντα *μουσικῆς ὄργανα*· ἡ μία μάλιστα αὐτῶν κρατεῖ μουσικὸν ὄργανον παραδόξου καὶ πρωτοφανοῦς σχήματος, οὐδέποτε ἀπαντῶν ἐπὶ οὐδενὸς ἄλλου μνημείου εἰς χεῖρας μιᾶς τῶν ἐννέα Μουσῶν. Ἀλλὰ περὶ τούτου θὰ πραγματευθῶμεν κατόπιν.

Νῦν ἀρκούμεθα παρατηροῦντες ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ οὕτω συμπληρῶν τὸ κενὸν τοῦ βάθρου κ. Amelung παρατηρεῖ περὶ τῆς συμπληρώσεως αὐτοῦ τὰ ἐξῆς σπουδαιότατα καὶ ὀρθότατα, ἃ τινὰ καὶ μόνον θὰ ἴρουν ἵνα σαφῶς ὑποδείξωσι τὸ ἀντὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ : *Τὸ μόνον ὅπερ δύναμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ εἰπώμεν στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν διασωθεισῶν πλακῶν, εἶνε ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας ὀψεως τοῦ μνημείου παρὰ*

στασις οὐτε κατ' ἐννοίαν οὐτε κατὰ τύπους ἦτο *συμμετρική, ὅπερ μᾶς κινεῖ εἰς ἐκπληξιν καὶ μᾶς φαίνεται παράδοξον*, διότι, ἐφ' ὅσον ἐξικνούνται νῦν αἱ γνώσεις ἡμῶν, αἱ πρὸς τοιοῦτους σκοποὺς παραστάσεις *πάντοτε καὶ καθ' ὁλοκληρίαν εἶνε συμμετρικῶς διατεθειμέναι ἐπὶ τῶν μνημείων*. Παράδοξον ἐπίσης φαίνεται τῷ κ. Amelung, πάννυ δικαίως, ὅτι αἱ *Μοῦσαι* τῶν δύο πλαγίων πλευρῶν τοῦ βάθρου τοῦ οὐδόλως λαμβάνουσι μέρος κατ' ἐννοίαν καὶ σχῆμα πρὸς τὴν παράστασιν τῆς κυρίας ὀψεως.

Οὕτω λοιπὸν καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Amelung ἐπινοηθὲν βάθρον εἶνε τοιοῦτον, ὥστε αὐτὸς οὗτος *«δὲν δύναται νὰ ἀποκρύψῃ τὴν ἐκπληξιν καὶ ἀπορίαν αὐτοῦ»* διὰ τὸ παράδοξον καὶ ἀσύνδετον τῶν παραστάσεων, δυστυχῶς δὲ χωρὶς τοῦτο νὰ φέρῃ αὐτὸν καὶ εἰς τὴν σκέψιν ὅτι πιθανῶς οὐχὶ μία ἀλλὰ πλείονες πλάκες ἀπωλέσθησαν, ὅποτε ἐντελῶς καταστρέφεται καὶ τὸ βάθρον αὐτοῦ ὡς ἀποκτῶν πολὺ μείζονας διαστάσεις τῶν διὰ τὰ τρία Πραξιτέλεια ἀγάλματα τῆς Μαντινείας ἀπαιτουμένων.

Ἀλλῇ πρότασις σχήματος βάθρου δὲν ὑπάρχει, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι ἐξηγητήθησαν πάντες οἱ δυνατοὶ τρόποι καὶ τὰ μεγέθη βάθρων, ἅτινα ἐπιτρέπουσιν αἱ διασωθεῖσαι πλάκες, σὺν τῇ προσθήκῃ μιᾶς ἔτι, καὶ τοῦτο χωρὶς νὰ κατορθωθῇ νὰ διατεθῶσι κατὰ τρόπον παρέχοντα σχῆμα βάθρου, ἀνεπίδεκτον σπουδαίων ἀντιρρήσεων ὅπερ ἤγαγεν, ἐμὲ τοῦλάχιστον, εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἴσως τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα οὐδέποτε ἀπετέλεσαν βάθρον ἀγαλμάτων, ἀλλ' ἄλλο τι ὅπερ δέον νὰ ζητήσωμεν καὶ ὅπερ πρέπει κατ' οὐδεμιᾶς τῶν ἀνωτέρω ἀντιρρήσεων νὰ προσκρούῃ.

Ἐρχομαι νῦν εἰς τὴν λεγομένην *Πραξιτέλειον* τεχνουργίαν τῶν ἀναγλύφων· ἀλλὰ περὶ ταύτης θεωρῶ ματαιὰν πᾶσαν ἐπανάληψιν τῆς συζητήσεως. Ἀληθῶς, ὅταν λίαν πεπειραμένοι καὶ δόκιμοι ἀρχαιολόγοι, οἱ οἱ Overbeck, Hirschfeld, Bie, Hauser, Klein καὶ ὁ «δόκιμος Γερμανὸς ἀρχαιολόγος» τοῦ Overbeck, εἴτε ἐκ πρώτης ἐντυπώσεως κρίνοντες—ἥτις σπανίως, ὡς γνωρίζετε, ἀπατᾷ.—εἴτε μετὰ ὀριμον μελέτην γράφοντες, ἀποφαινόμενοι ὅτι ὁχι μόνον οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα πρὸς τὴν τέχνην τοῦ Πραξιτέλους, ἀλλ' ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὸν Β', κατ' ἄλλους μάλιστα εἰς τὸν Α', π. Χ. αἶωνα, ὅσα ἀπλῶς ἀντίγραφα καλῶν, πιθανῶς Πραξιτέλειων πρωτοτύπων, δὲν δύναμεθα, ὅσον καὶ ἂν οἱ ἀντιφρονούντες εἶνε

ἐπίσης σοφοὶ καὶ δόκιμοι ἀρχαιολόγοι, νὰ στηριχθῶμεν ἐπὶ μόνῃς τῆς τεχνοτροπίας ταύτης ἵνα ταυτίσωμεν τὸ μνημεῖον πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Πausanίου ἀναφερόμενον βᾶθρον τοῦ Πραξιτέλους. Εἶνε μάλιστα ἄξιον ψυχολογικῆς παρατηρήσεως ὅτι καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ Πραξιτελικῶν ἀρχαιολόγων οὐδεὶς ἐτόλμησεν ἀδιστακτικῶς νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐν αὐτοῖς τὴν ἀκμαίαν τέχνην τοῦ Πραξιτέλους, ἀλλ' ὅτι πάντες κατέφυγον εἰς τὴν διέξοδον τοῦ νὰ κηρύξωσι τὰ ἔργα ταῦτα οἱ μὲν ὡς ὄντα ἔργα τῶν νεανικῶν, οἱ δὲ ὡς τῶν γεροντικῶν χρόνων τοῦ Πραξιτέλους, καὶ οἱ πλεῖστοι ὡς ἔργα ἅτινα μόνον ἐσχεδίασεν ὁ Πραξιτέλης, ἐξετέλεσεν ὁμῶς ἀδέξιός μαθητὴς αὐτοῦ, οὐ πάντα τὰ λάθη δὲν ἡδυνήθη νὰ διορθώσῃ ὁ περιφημὸς καλλιτέχνης. Ἄλλοι τέλος ὑπέθεσαν ὅτι εἶναι μεταγενέστεραι ἐπιδιορθώσεις τοῦ βᾶθρου τοῦ Πραξιτέλους. Πάντα δὲ ταῦτα κατ' εἰκασίαν, χωρὶς οὐδὲνα ὑπαινιγμόν, οὐδὲν πρὸς τοῦτο δικαίωμα νὰ παρέχῃ τὸ κείμενον τοῦ Πausanίου.

Φρονῶ δὲ ἀδιστακτικῶς ὅτι, ἂν δὲν ὑπῆρχε τὸ ρηθὲν χωρίον τοῦ Πausanίου, ὅπερ πάντως ἐπηρέασε τὰς σκέψεις τῶν Πραξιτελικῶν ἀρχαιολόγων, οὐδεὶς θὰ ἐσκέπτετο νὰ θεωρήσῃ ὡς Πραξιτέλεια ἔργα τὰ τοιαῦτα χονδροειδῆ λάθη περιέχοντα, οἷα π. χ. ἡ στρεβλῶς τεθεῖσα ἀριστερὰ χεὶρ τοῦ Σκύθου ἥτις οὐχὶ ἐπαρκῶς ἐτέθη κατόπιν χαμηλότερον, ἢ ἀνατομικῶς στρεβλὴ καὶ παρὰ φύσιν στροφή τοῦ στήθους τοῦ Μαρσύου, οἱ χονδροειδέστατοι καὶ πᾶν ἄλλο ἢ Πραξιτέλεια πόδες τῆς Ἀδούσης Μούσης καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ σχεδὸν ἑτερόφθαλμον τῆς Μούσης ἀριθ. 4 (Πλάξ Β), πρὸς δὲ τόσαι ἄλλαι ἀτέλειαι καὶ λάθη ἀμέσως ἐνοχλοῦντα παντὸς καλλιτέχνου τὸ βλέμμα.

Βεβαίως καὶ ἐπὶ τελειοτάτων ἔργων τῆς ἀρχαίας πλαστικῆς, οἷα π. χ. τὰ Φειδιακὰ ἀνάγλυφα τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενῶνος, ἀπαντῶσιν ἐνίοτε ἀτέλειαί τινες τεχνικαὶ ἀνάλογοι

πρὸς σμικρὰ τινὰ στίγματα προσώπου καλλίστης παρθένου. Τὰ ἐλαττώματα ὅμως τῶν ἀναγλύφων τῆς Μαντινείας δὲν εἶναι τοιαύτης φύσεως, ἀλλ' αὐτόχρημα χοιράδες δυσμορφίας, ὥς βεβαίως δὲν θὰ ἡνείχετο οὐδ' ἐργαστήριον πολὺ ὑποδεέστερον ἐκείνου τοῦ Πραξιτέλους.

Ἄν δὲ ἐν τῇ συζητήσει ταύτῃ εἶχεν ἀξίαν τινὰ ἡ γνώμη νομισματικοῦ ἐπὶ εἰκοσαετίαν ἤδη ἐξασκοῦντος τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ περὶ τὴν γνώσιν τῆς ἀρχαίας τεχνοτροπίας ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως τῶν νομισμάτων, ὧν ἡ τέχνη δὲν ἀπατᾷ ὡς ἡ τῶν ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων δι' ἀρχαϊσμῶν καὶ ἀντιγραφῶν, ὁ νομισματικὸς οὗτος θὰ ἔλεγεν ὑμῖν ὅτι ἀνώτατον χρονολογικὸν ὄριον τῆς τεχνοτροπίας τῶν ἀναγλύφων τούτων τῆς Μαντινείας θεωρεῖ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' αἰῶνος π. Χ., καὶ ὅτι ἐν αὐτοῖς ἀναγνωρίζει ἀπομιμήσεις μόνον, — καὶ δὴ ὑπὸ χειρὸς οὐχὶ ἐξησκημένης, ἀλλ' ὅπως ἀδεξιῶν καὶ εἰς πολλὰ σφάλματα ὑποπιπτούσης, — ὥραίων τύπων Πραξιτελείων τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ., τύπων ἐξ ἐκείνων οἵτινες κοινῶς ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας μετὰ τὸν Πραξιτέλην ἀντεγράφοντο πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ μάλιστα ἐν ταῖς πόλεσιν ἐνθα, ὡς ἐν Μαντινείᾳ, ὑπῆρχον πρωτότυπα ἔργα τοῦ περιφημοῦ τούτου καλλιτέχνου.

Ὅπως δὲ ποτε νομίζω ὅτι τὰ ἤδη ρηθέντα ὑπεραρκοῦσιν, ἵνα πλέον ἢ ἀμφίβολον καταστήσωσι τὴν γνώμην τῶν Πραξιτελικῶν, ὅτι ἀνεκαλύφθησαν τὰ τὸ ἐν Μαντινείᾳ βᾶθρον τῶν ὑπὸ τοῦ Πραξιτέλους ποιηθέντων ἀγαλμάτων κοσμοῦντα ἀνάγλυφα. Ἐπομένως ἐπιτρέπεται, μάλιστα δὲ καὶ ἐπιβάλλεται ἡμῖν, νὰ ζητήσωμεν τὴν δι' ἄλλων περὶ τῆς Μαντινείας πηγῶν ἐξήγησιν τοῦ μνημείου, ἐξήγησιν ἥτις δέον κατ' οὐδεμιᾶς τῶν ἀνωτέρω ἀντιρρήσεων νὰ προσκρούσῃ.

Περὶ τούτου πραγματευόμεθα ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ.

I. N ΣΒΟΡΩΝΟΣ



ΒΙΩΝΟΣ

ΑΠΟΣΠΕΡΙΤΗΣ

Ἀποσπερίτη, φῶς χρυσὸ τῆς Ἀφρογεννημένης,
Ἀποσπερίτη, τῆς σεμνῆς νύκτας στολίδι φαντακτό,
ποῦ ἂν ἡ Σελήνη σὲ νικᾷ, μὲς στᾶστρα πρῶτο βγαίνεις,
χαῖρε, καλέ μου· κιόσο γὼ μπρὸς στίς βοσκοῦλλας ξενυκτῶ,
γὰ τὸ φεγγάρι φέγγε μου ἐσύ· βλέπεις, ἐκεῖνο
σήμερα πρωταρχίνησε κ' ἐβούτησε νωρὶς νωρὶς·
δὲν ἔρχομαι γὰρ φονικό, μηδὲ διαβάτες γδύννω,
μόν' ἀγαπῶ! κ' εἶναι καλὸ καημένους νὰ παρηγορῇς.

ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΛΟΣ



ΟΤΑΝ ΗΜΟΥΝ ΔΑΣΚΑΛΟΣ...

Η.

Είχα μὲν τὸ θάρρος νὰ γείνω μαθηματικός, νὰ τὸ ἐπιχειρήσω τοῦλάχιστον· ἀλλὰ τὸ θάρρος μου δὲν ἔφθασε μέχρι τῆς μαγειρικῆς. Ἐπρωτίμῃσα νὰ ζήσω χωρὶς μαγειρικὴν ἢ τοῦλάχιστον μὲ στοιχειώδη καὶ πρωτογενῆ μαγειρικὴν. Μαγεύρευμα ἔτρωγα μόνον ὅταν κανεὶς τῶν χωρικῶν μ' ἐκάλει εἰς γεῦμα ἢ ὅταν, κυνηγῶν, ἔφθανα μέχρι τῶν πανδοχείων τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ. Κατὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας, ἔτρεφόμην μὲ τὸ κυνήγι μου, ψιγνόμενον προχειρῶς ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ἢ μὲ αὐγὰ καὶ τυρόν. Συνήθως δ' ἐγευματίζα καὶ ἐδείπνουν εἰς τὸ καφενεῖον, ἀναθέτων εἰς τὸν καφεπώλην νὰ μαθήσῃ καὶ ψήσῃ τὰ θηράματα. Ὡς τραπεζομάνδηλον μοῦ ἐχρησίμευον φύλλα δένδρου.

Τότε ἡ πρὸς τὸ κυνήγι ἀγάπη μου ἔφθασεν εἰς ἀληθῆ μανίαν. Ἐνῶ ἐδίδασκα, οἱ δύο μου σκύλλοι ἐκάθητο ἐκατέρωθεν τῆς ἔδρας, ὡς σφίγγες, καὶ τὸ δίκαννον ἦτο ἀνηρτημένον εἰς τὸν τοῖχον δίπλα μου, διὰ νὰ τὸ ἔχω πρόχειρον. Διότι μὲ κατελάμβανον αἰφνίδιοι κυνηγετικοὶ παροξυσμοί, ὅταν ἤκουα ψιθύρισμα κίχλας λ. χ. ἢ λάλημα μελισσοσυρῶν· καὶ ἀρπάζων τὸ δίκαννον ἔτρεχα ἔξω, ἀφῆνων τοὺς μαθητὰς νὰ ἀλληλοδιδάσκωνται ἢ νὰ χοροπηδοῦν, κατὰ τὴν νέαν μέθοδον πάντοτε. Τὸ μάθημα διήρκει ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον. Οὔτε βροχή, οὔτε καύσων μὲ ἠμπόδιζε. Ἐτρεχα ὡς δαιμονισμένος εἰς τοὺς κάμπους καὶ τὰ βουνά, πυροβολῶν κατὰ παντὸς πτερωτοῦ, μεγάλου ἢ μικροῦ, φραγσίμου ἢ μὴ, κατὰ τῶν κοριάνων, ὅπως καὶ κατὰ τῶν μπεκατσῶν, κατὰ τῶν γιπῶν, ὅπως καὶ κατὰ τῶν σπουργιτῶν. Καὶ τόση ἦτο ἡ ἀπληστία μου, ὥστε, ἐπιστρέφων μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἐπυροβόλουν κατὰ τῶν νυκτερίδων καὶ τῶν γλαυκῶν. Μὲ κατέλαβε δὲ καὶ μία περιέργεια νὰ φάγω ἕξ ὅλων τῶν θεωρουμένων μὴ φραγσίμων πτηνῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ χωρικοὶ τῶν μερῶν ἐκείνων εἶχον γείνει κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις παμφάγοι καὶ οὐδόλως τοὺς ἐξέπληττεν ἡ περιέργειά μου. Ἐσπέραν τινὰ καθ'

* Ἴδε σελ. 306.

ἦν ἔτρωγα εἰς τὸ καφενεῖον γλαῦκα ψιγνὴν μὲ πρόθεσιν τινὰ ἐπιδείξεως. οἱ παρακαθήμενοι χωρικοὶ μοῦ εἶπον :

— Ἐμεῖς τρῶμε καὶ νυκτοκοράκους καὶ λούπιδες, δάσκαλε.

— Νυκτερίδες τρῶτε;

— Σὰν τύχουνε, ἀπήντησε μειδιῶν ὁ καφεπώλης.

— Τότε τί δὲν τρῶτε; ἠρώτησα μὲ πείσμα.

— Ὅ,τι δὲν ἔχομε.

Ἀπέναντι τοῦ παραθύρου μου ὑψοῦντο ἀπὸ τὸν κήπον τῆς Φωτεινῆς μία μεγάλη συκαμινέα καὶ διάφορα ἄλλα δένδρα. Ἐνίοτε δὲ ὅταν ἐνεφανίζετο ἐπ' αὐτῶν κίχλα τις ἢ ἄλλο πτηνόν, δὲν ἐλάμβανα τὸν κόπον νὰ ἐξέλθω· ἀλλὰ διακόπτων τὸ μάθημα, ἔλεγα «μὴ στιγμὴ!» πρὸς τοὺς μαθητὰς, ἤρπαζα τὸ δίκαννον κ' ἐπυροβόλουν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἔδρας ἢ ἀπὸ τὸ παράθυρον. Αἱ παρενθέσεις αὗται ἦσαν λίαν τερπναὶ διὰ τοὺς μαθητὰς, οἵτινες ἡμιλλῶντο ποῖος νὰ πρωτοτρέξῃ νὰ φέρῃ τὸ θήραμα, οὕτως ὥστε πολλάκις ἐξήρχοντο ὅλοι ἐν ἀλλաλαγῇ, παρακολουθούτων τῶν σκύλλων. Τοῦτο ὅμως βαθμυδὸν τοὺς ἀπεθρόωνεν, ὥστε ἤρχισαν περὶ τὰ τέλη τοῦ σχολικοῦ ἔτους νὰ καταχωρῶνται ὀλίγον τὴν ἀδυναμίαν μου. Διὰ νὰ μείνουν μόνοι, ἀνεφώνουν αἴφνης:

— Δάσκαλε, δάσκαλε, ἕνα πουλί, ἕνα μεγάλο πουλί!

— Ποῦ;

— Ἐπέρασε, πάει πρὸς τὰ κάτω.

Ὁ διδάσκαλος δὲν ἤθελε περισσότερον διὰ νὰ ὀρμήσῃ ἔξω. Καὶ ἔστιν ὅτε, ἀντὶ νὰ λείψῃ ἐπὶ μίαν στιγμὴν, ὡς ἔλεγεν, ἀπουσίαζεν ἐπὶ ὄραν ὅλην ἢ καὶ ὥρας. Τὴν δὲ φροντίδα τῶν μαθημάτων ἄφηνε εἰς τὴν «νέαν μέθοδον», ἥτις ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ καὶ ἐλευθέρη ἀλληλοδιδασκτικὴ ἢ αὐτοδιδασκτικὴ μέθοδος.

Μὲ τὸν βίον τοῦτον εἶχον καταντήσῃ ὡς ἀγριάνθρωπος, ζῶν ἐκ τῆς θήρας. Τὸ πρόσωπόν μου εἶχε μαυρίσει καὶ ἡ κόμη μου ἔφθανε σχεδὸν μέχρι τῶν ὠμων μου. Κουρεὺς ἄλλως δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸ χωρίον, πλὴν

ἐκείνων οἵτινες ἐκούρευον τὰ πρόβατα.

Εἷς μίαν ἀπὸ τὰς κυνηγετικὰς μου ἐκδρομὰς συνήντησα, μακρὰν τοῦ χωρίου, εἰς μίαν ὁδὸν ἐρημικὴν, τὴν Φωτεινὴν.

— Δόξα τῷ Θεῷ, ἀνεφώνησα μειδιῶν, ποῦ σὲ συναντῶ ἐδῶ, γιὰ νὰ μοῦ πῆς τί ἔχεις μαζὶ μου καὶ μ' ἐχθρεύεσαι τόσον.

Ἄλλ' αὐτῇ, αὐστηρὰ τὸ ἦθος καὶ χαμαὶ βλέπουσα, ἠθέλησε νὰ περάσῃ χωρὶς νὰ μοῦ δώσῃ ἀπάντησιν.

Τῆς ἔφραξα τὸν δρόμον:

— Θὰ μοῦ πῆς. Εἶνε ἄδικον νὰ ἐχθρεύεσαι ἕνα ἄνθρωπον, ποῦ κακὸ δὲν σοῦ ἔκαμε, καὶ νὰ μὴν τοῦ λὲς τὸ γιατί.

— Θὰ μ' ἀφήσῃς νὰ περάσω; εἶπεν ἡ κόρη κάμνουσα ταχεῖαν στροφὴν διὰ νὰ διέλθῃ.

Ταχύτερος ὅμως ἐγώ, εὐρέθηκα πάλιν πρὸ αὐτῆς.

— Θὰ μ' ἀφήσῃς, σοῦ λέω; ἐπανέλαβεν. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ τόνος τῆς φωνῆς τῆς ἦτο ἀπειλητικός, τὰ χεῖλη τῆς τὸν διέψευσαν μὲ μίαν ἔκρηξιν γέλωτος.

— Δὲν εἶσαι λοιπὸν κακὴ ὁλότελα; Καὶ τί ὠραῖα ποῦ γελᾷς!

Καὶ ἐνθαυρννθὲς ὑπὸ τοῦ γέλωτος ἐκείνου, ἠπλωσα αὐθάδῃ χεῖρια, τὰ ὁποῖα ὅμως ἐν βλέμμα τῆς αὐστηρότατον ἀπελίθωσε:

— Τὰ χεῖρια νὰ τὰ μαζέψῃς, μοῦ εἶπε μὲ τόνον μὴ ἀφήγοντα ἀμφιβολίας περὶ τῆς σοβαρότητός του, γιατί σύρνω φωνὴ καὶ θὰ τὸ μετανοήσῃς! Τρία ξαδέφριά μου εἶν' ἐπαὲ παρακάτω στ' ἀμπέλια.

Καὶ ἐπωφεληθεῖσα τὴν στιγμιαίαν κατάπληξιν μου διέβη. Ἐγὼ δέ, ἀποπειραθεὶς νὰ τὴν ἀκολουθήσω, τῆς ἐφώναξα μὲ φωνὴν ἱκετευτικήν:

— Λοιπόν, Φωτεινὴ, δὲν θὰ γενοῦμε φίλοι, ποτέ, ποτέ;

Ἐστράφη μὲ χαριέστατον κίνημα πτηνοῦ καὶ μειδιῶσα μοῦ εἶπε:

— Ποτέ!

— Τόση ὁμορφιὰ καὶ τόση κακία πῶς βρίζονται μαζὶ;... Δὲν μοῦ λὲς τί σοῦκαμα;

— Ἐτσὸ θέλω!

Καὶ ἀφοῦ ἐπροχώρησεν ἀκόμη βήματά τινα, ἔστράφη καὶ γέλωσα:

— Ἀλήθεια, εἰντα κάνει ὁ μπάρκας; ἠρώτησε.

— Ποιὸς μπάρκας;

— Ὁ ἄλλος δάσκαλος, καλέ.

Ἐγέλασα καὶ ἐγώ, διότι μοῦ ἐφάνη πολὺ ἀρμόζουσα ἡ προσωνυμία «μπάρκας», ἥτις

ἐν Κρήτῃ ἀποδίδεται κοινῶς εἰς τοὺς αἰθίοπας

— Μὰ τί μπάρκας!

Ταπεινώσας δὲ τὴν φωνὴν καὶ σοβαρευθεὶς, τῆς εἶπα:

— Καὶ ὅμως τὸν ἀγαπᾷς.

Ἐμειδίασεν αἰνιγματῶδες μειδίαμα καὶ ἀπεμακρύνθη, χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ. Ἦτο ἄλλως καιρός, διότι τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἠκούσθησαν βήματα ἀνθρώπων.

Εἶχα πολλὰς ἐβδομάδας νὰ τὴν ἴδω. Μετὰ τὴν ῥῆξιν, τὸ ἔβαλα πείσμα νὰ πραγματοποιήσω τὰς υποψίας αἰτίνες ἐβασάνιζαν τὸν συνάδελφον· ἀλλὰ τὸ πείσμα μου δὲν ἀντέσχεν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ἐπίμονον δυσμένειαν τῆς Φωτεινῆς, ἥτις ἠθέλε, φαίνεται, νὰ βασανίσῃ τὸν ὑφιστάμενον, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ ἐνθαρρύνῃ τὸν προϊστάμενον· νὰ προσποιητῇ πρὸς ἐκείνον ὅτι ἡγάπα ἐμὲ καὶ πρὸς ἐμὲ νὰ δεικνύῃ ὅτι δὲν ἡγάπα κανένα καὶ πρὸ πάντων ἐμὲ. Τοιαῦτα φιλάρεσκα τεχνάσματα ἐκ μέρους μίᾳς χωριατοπούλας θὰ μοῦ ἐφαίνοντο ἀπίστευτα, ἐὰν δὲν τὰ ἔβλεπα μὲ τὰ μάτια μου. Ἐπέμεινα ὅμως ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἀκόμη νὰ ἐμφανίζωμαι εἰς τὸ παράθυρον καὶ νὰ ξεροβήχω, οὐχὶ διότι ἦλπιζα πλέον, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐνισχύσω τὴν ζηλοτυπίαν τοῦ διδασκάλου. Καλλιτέρα δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐκδικηθῶ. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἡ Φωτεινὴ μοῦ ἐξεδήλωσε τόσον ζωηρὰν ἀντιπάθειαν, ὥστε, διὰ νὰ ἐπιμείνω περισσότερον, ἔπρεπε νὰ εἶμαι ἐρωτευμένος εἰς τὰ σώστά. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἄλλως δὲν ἀνεφάνη πλέον εἰς τὸν κήπον, ὡς διὰ νὰ μοῦ δείξῃ ἐμφανεστερον ὅτι δὲν ὑπέφερε νὰ μὲ βλέπῃ.

Ἐγὼ δὲ ἐπανήλθα εἰς τὴν παλαιὰν καὶ πραγματικὴν μου ἀγάπην, τὸ κυνήγι, τὸ ὁποῖον εἶχα παραμελήσει ὀλίγον χάριν ἐκείνης· καὶ εἰς τὰς τέρεψεις αὐτοῦ θὰ ἐλησμόνον καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν της, ἂν δὲ μοῦ τὴν ἐνεθύμιζον οἱ κοῖλοι καὶ περιλῆποι ὀφθαλμοὶ τοῦ συναδέλφου, ὅστις, βασανιζόμενος, φαίνεται, ὑπὸ αὐπνιῶν, ἐξήρχετο πολλάκις τὴν νύκτα καὶ ἐπλανᾶτο ὡς φάντασμα.

Ἀλλὰ, κατὰ τὴν τελευταίαν συνάντησίν μας, ἡ Φωτεινὴ μοῦ ἐφάνη τόσον χαριτωμένη, τόσον θελκτικὴν πονηρίαν εἶχον τὰ ὠραῖα τῆς μάτια καὶ τόσην μαγειάν ἢ φωνὴν τῆς, μάλιστα ὅταν ἠθέλε νὰ φανῇ αὐστηρὰ καὶ πειστωμένη, ὥστε ἀπεμακρύνθη συγκεκνημένος. Τί αἰνιγμα ἦτον αὐτὸ ἐπὶ τέλους; Τί ἐσήμαινεν ἐκεῖνο τὸ ἀόριστον μειδίαμα, ὅταν τῆς εἶπα ὅτι ἀγαπᾷ τὸν «μπάρκαν»;... Μήπως τὸν ἀγαπᾷ τφόντι; Ἡ σκέψις αὕτη ἐπανήλθε πολ-

λάκις εἰς τὸ πνεῦμα μου. Καὶ τόσον ἤμουν ἀφηρημένος, ὥστε ἐφθασα μέχρι τῆς παραλίας χωρὶς νὰ ἐνθυμηθῶ ὅτι εἶχα ἐξέλθει διὰ νὰ κυνηγήσω. Ὅταν δὲ τὴν ἐσπέραν, ἐπιστρέφων, συνήντησα τὸν συνάδελφον, ἡσθάνθην εἰς τὴν ψυχὴν μου ἀναβρασμὸν μίσους, ὅμοιον τοῦ ὁποίου δὲν εἶχα αἰσθανθῇ ἀκόμη. Θᾶξην γοῦστο νᾶρχισω κ' ἐγὼ τώρα νὰ τὸν ζηλεύω! Νὰ ζηλεύωμεν ὁ εἰς τὸν ἄλλον διὰ μίαν, ἥτις μᾶς περιφρονεῖ καὶ τοὺς δύο!

Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι με κατέλαβε ζωηρὰ ἐπιθυμία νὰ ἐπανίδω τὴν Φωτεινὴν. Ἀντὶ δὲ ὅπως ἄλλοτε, κατὰ τὰς ἐορτάς, νὰ μεταβαίνω εἰς τὰ Χανιά ἢ νὰ κάνω μακρυνὰς κυνηγετικές ἐκδρομὰς, ἔμενα με τὴν ἐλπίδα νὰ τὴν βλέπω ἔστω καὶ ἐπὶ μίαν στιγμὴν κατὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας. Καὶ τὴν ἔβλεπα, ἀλλ' αὐτὴ πάλιν ἐπιμόνως ἀπέφευγε τὸ βλέμμα μου καὶ τὴν συνάντησίν μου Ἀπετόλμησα μάλιστα νὰ διέρχωμαι κατ' ἐπανάληψιν ὑπὸ τὰ παράθυρά της, με κίνδυνον νὰ κινήσω τὰς ὑποψίας τῶν γειτόνων ἢ τῶν συγγενῶν της ἀλλ' εἰς μάτην ἤλπισα νὰ φωνάξῃ καὶ πρὸς ἐμὲ ἀπὸ τὸ παράθυρον «Δάσκαλε! δάσκαλε!» Ὅσᾱκις μεβλεπεν, ἀπεσύρετο ἀγριωπὴ καὶ δὲν ἀνεφαίνετο πλέον. Ἐσπέραν τινὰ τὴν ἐπρόφθασα εἰς τὸ παράθυρον καθ' ἣν στιγμὴν ἐπότηζε μίαν γάστραν.

— Καλησπέρα, Φωτεινὴ, τῆς ἐψιθύρισα καὶ ἔσταμάτησα, διότι ἀληθῶς ἤμουν τόσον συγκεκινημένος, ὥστε ἐδυσκολευόμην νὰ προχωρήσω. Δὲν μοῦ περᾶς ἓνα λουλοῦδι κ' ἔμενα;

— Σοῦ ρίχτω ὅλη τὴ γάστρα, ἄνε θές, μοῦ ἀπήντησε, χωρὶς νὰ μειδιάσῃ.

Καὶ ἐφαίνετο ἐτοιμὴ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπειλήν της.

Μετά τινας ἐβδομάδας προσεκλήθην εἰς ἓνα γάμον. Μεταξὺ δὲ τῶν προσκεκλημένων ἦτο καὶ νέος τις, εἴκοσι δύο περίπου ἐτῶν, τὸν ὁποῖον πρῶτην φορὰν ἔβλεπα καὶ τοῦ ὁποίου τὸ κάλλος μοῦ ἔκαμεν ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν. Ἦτο ὑψηλὸς καὶ κομψός, με τὴν φυσικὴν τῶν ὀρεινῶν μας κομψότητα, μελαγχροινὸς με λεπτά καὶ εὐγενῆ χαρακτηριστικά καὶ μάτια μαύρα καὶ μεγάλα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔπαιζε μία διηνεκὴς ἀκτινοβολία. Ὡμίλει οἰκείως με τὸν πατέρα τῆς Φωτεινῆς καὶ ὑπέθεσα ὅτι ἦσαν συγγενεῖς. Ἐπειτα τὸν εἶδα νὰ σύρῃ τὸν συγγενὸν με τὴν Φωτεινὴν, ἥτις μοῦ ἐφάνη ὅτι δὲν τὸν ἔβλεπε μόνον με συγγενικὸν βλέμμα.

— Ποιὸς εἶνε αὐτός; ἠρώτησα.

— Εἶνε ξενοχωριανός, μοῦ ἀπήντησε ὁ χω-

ρικὸς πρὸς ὃν ἀπετάθην ἀπὸ τὸ Πρασέ.

Καὶ ἀφοῦ διὰ τῆς χειρὸς μου ἔδειξεν ὑψηλὰ ἐπὶ τῆς κλιτύος τῶν Λευκῶν ὄρεων, συνεπλήρωσε τὰς πληροφορίας του:

— Εἶνε γυιὸς τοῦ Σαριδογιάννη. Ὁ κύρης του λογαριάζεται γιὰ καλλίτερος νοικοκύρης τοῦ Πρασέ. Ἦτονε καὶ καλὸς στὸν πόλεμο. Μὰ κι' ὁ γυιὸς του φαίνεται πῶς θὰ τοῦ μοιάσῃ. Ὡμορφος ἄντρας κατασταίνεται.

— Καὶ εἶνε συγγενὴς με τὴν κοπελίᾳ τοῦ χορεύει;

— Ὅχι... Γιάιντα ρωτᾷς; εἶπεν ὁ χωρικός, προσβλέψας με ὑπόπτως.

— Μοῦ φάνηκε πῶς μοιάζοντε, εἶπα, μὴ εὐρὼν τίποτε ἄλλο νᾶπαντήσω. Καὶ πῶς τονε λένε τὸ νέο;

— Σταυριανό.

Ὁ χορὸς εἶχεν ἀνάψει ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἡ Φωτεινὴ, ἀκούραστος, ἐξηκολούθει νὰ χορεύῃ μετὰ τοῦ Σταυριανοῦ, χωρὶς νὰ ῥίψῃ τὸ ἐλάχιστον βλέμμα εἰς τὴν ἄκραν ὅπου ἐκαθήμην μελαγχολικός. Τὰ δίστιχα διεσταυροῦντο ὡς βέλη, ἐπὶ τέλους δὲ ἠκούσθη καὶ ἡ φωνὴ τοῦ Σταυριανοῦ, ἄρρενωπὴ καὶ εὐχως:

Κατωμερίτικο πουλί, ἔλα στὰ πάνω μέρη,

Ὅπου 'νε τὸ νερὸ κρυὸ καὶ δροσερὸ τᾶξιν.

Οἱ στίχοι προφανῶς ἀπηυθύνοντο πρὸς τὴν Φωτεινὴν, ἥτις ἐκοκκίνησε καὶ ἔστρεψε πρὸς τὸν λεβέντην βλέμμα ὅπως ἀντίθετον πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔρριπτε πρὸς ἐμὲ.

Δὲν ἔμεινα περισσότερον, διότι δὲν ἠδυνάμην καὶ νὰ μείνω. Θὰ ἤμουν φαίνεται πολὺ ὠχρός, διότι ὅσοι με εἶδον ἀπερχόμενον με ἠρώτων τί εἶχα, ἀν ἤμουν ἄρρωστος.

Δὲν μοῦ ἔμενεν ἀμφιβολία ὅτι ὁ ὀρεινὸς ἐκεῖνος ἦτο ὁ εὐτυχὴς ἐραστὴς καὶ ὅτι ἐγὼ ἤμουν ἐρωτευμένος καὶ ἄσχημα ἐρωτευμένος. Ὅταν δὲ εἶδα τὸν συνάδελφον, ἀνέβην πικρὸς γέλως εἰς τὸ στόμα μου ἔπειτα με κατέλαβεν ἐπιθυμία νὰ τὸν ἐναγκαλισθῶ, νὰ τοῦ ὁμολογήσω τὰ πάντα καὶ νὰ θρηνησῶμεν ὁμοῦ τὴν κοινὴν συμφορὰν.

Θ

Ἡ ἀνοιξὶς μ' εὗρε περίλυπον. Τὴν θλίψιν μου δὲν ἐχώρουν οἱ κάμποι καὶ τὰ βουνὰ ὅπου ἐπλανώμην, προσπαθῶν νὰ λησμονήσω. Ἀλλ' ἡ Φωτεινὴ μοῦ ἐπεφύλαττε καὶ ἄλλας ἐκπλήξεις. Ἀπέναντι τοῦ παραθύρου μου ὑψοῦτο, ὡς εἶπον, μεγάλη συκαμινέα ἥτις εἶχεν ἤδη καλυφθῇ με ὠρεῖον πρᾶσινον φύλλωμα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου

ἔφυγαρῶμενα τὰ πτηνὰ ἔψαλλον τὸν ἔρωτα, ὡς διὰ νὰ μὴ με ἀφήνουν καὶ αὐτὰ νὰ λησμονῶ τὴν δυστυχίαν μου. Καὶ μοῦ ἤρχετο ἐνίοτε νὰ πάρω τὸ δίκαννεν καὶ νὰ διακόψω τραγικὸς αὐτὴν τὴν ὀχληρὰν ἐπίδειξιν.

Ἀλλὰ μίαν ἡμέραν, μικρὸν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ἤκουσα θροῦν ἀσυνήθην εἰς τὸ φύλλωμα καὶ μοῦ ἐφάνη ὅτι πτηνὸν μεγαλείτερον ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ δένδρου. Καὶ πλησιάζας εἰς τὸ παράθυρον, εἶδα μίαν ὠρεῖαν καὶ πονηρὰν κεφαλὴν, ἥτις προκύψασα διὰ μέσον τῶν φύλλων, με προσέβλεψε με μίαν ἀστραπὴν μειδιάματος καὶ ἔπειτα ἐκρύβη πάλιν εἰς τὸ φύλλωμα. Ἦτο τὸ «κατωμερίτικο πουλί».

Ἀπορῶ πῶς δὲν ἐπέταξα διὰ νὰ φθάσω καὶ ἐγὼ εἰς τὸν κλάδον, ὅστις ἔτρεμεν ὑπὸ τὸ βάρος της. Τόσον με ἀνακούφισε καὶ μ' ἐπέτρωσεν ἡ χαρὰ τῆς ἀκτινοβόλου ἐμφανίσεώς της.

Ἐκοπτε φύλλα διὰ τὸν μεταξοσκώληκα καὶ ἤρχετο πλέον καθ' ἐκάστην. Δὲν μοῦ ὠμίλει, ἀλλὰ με ἤρκει τὸ μειδιάματός της, τὸ μειδιάματό ὁποῖον μοῦ ἔστειλεν, ὡς Ἀμαρυλλίς, διὰ μέσου τῶν φύλλων. Ὁ ἥλιος ὁ δικός μου ἀνέτελλε διὰ μέσου τῶν κλάδων τοῦ δένδρου ἐκεῖνου. Πολλάκις ἐσκεπτόμην μήπως ἦτο ὄνειρον καὶ δὲν ἀπετόλμων νὰ τῆς ὁμιλήσω, διὰ νὰ μὴ ἐξαφανισθῇ ἡ ὀπτασία. Ἐπειτα, ὅταν τὴν πρῶτην φορὰν ἐπεχείρησα νὰ τῆς ὁμιλήσω, μοῦ ἔνευσε μετὰ δέους νὰ σιωπήσω, δεικνύουσα τὸ ἰσόγειον, ὅπου παρεμόνευεν ὁ Ὀθέλλος. Τὸ κατ' ἐμὲ, δὲν ἐφοβούμην πλέον τίποτε καὶ κανένα. Ἡ ἀγάπη της, ἡ ἐλπίς ὅτι με ἠγάπα μοῦ ἔδιδε τὸ θάρρος νὰ ψηφίσω πάντα κίνδυνον, νὰ τολμήσω τὰ πάντα. Ἠδυνάμην νὰ διακηρύξω ἐνώπιον ὅλων τὸν ἔρωτά μου, τὸν ὁποῖον ἡσθιανόμην νὰ πάλλεται παντοδύναμος ἐντὸς μου, κύριος ἀπόλυτος τῆς θελήσεώς μου καὶ ὅλης μου τῆς ὑπάρξεως. Ἀλλὰ τί νὰ τῆς εἶπω; ἠδύναντο λέξεις νὰ ἐκφράσουν τὰ θεσπέσια πράγματα τὰ ὁποῖα ἐπλημύρουν τὴν καρδίαν μου; Ὡμίλουν ἀνθ' ἡμῶν αἱ ὑπολαΐδες, οἱ σπίνοι καὶ ἡ ἀηδὼν κάτω ἀπὸ τοὺς πλατάνους τοῦ ποταμοῦ. Ὡμίλει ὅλη ἡ χαρὰ ἡ ὁποία ἐπρασίνιζε καὶ ἦνθει, καὶ εὐωδιάζε, καὶ ἐκελάδει καὶ ἐκυμάτιζεν ὑπὸ τὴν ἀπαλὴν πνοὴν τῆς ἀνοίξεως γύρω μας. Μίαν λέξιν ἠθέλα νὰ τῆς εἶπω καὶ τὴν ἐψιθύριζα με ὅλην τὴν περιπάθειαν τῆς ψυχῆς μου:

— Φῶς μου!

Ὁ Ὀθέλλος κατεσκόπτει καὶ ἔβλεπεν, ὁ Ὀθέλλος ἐμαινέτο. Τὸ ἐμάντερον ἀπὸ τοὺς θρήνους καὶ τοὺς κοπετούς, οἵτινες ἤρχοντο

ἀπὸ τὴν τάξιν του. Ἀλλὰ δὲν τὸν ἐφοβούμην, ὡς δὲν ἐφοβούμην κανένα. Μὴ ὁ ἔρως μου εἶχε τι τὸ ἀθέμιτον καὶ τὸ πονηρὸν; Ἡ Φωτεινὴ θὰ ἐγίνετο σύζυγός μου. Ἀπλούστατα. Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐξήλειψε καὶ τὸν τελευταῖον δισταγμὸν μου. Καὶ μίαν ἡμέραν, καιροφυλακτήσας, τὴν ἠκολούθησα καὶ τὴν ἐφθασα καθ' ἣν στιγμὴν ἐξήρχετο ἀπὸ τὸν κῆπον

— Φωτεινὴ, τῆς εἶπα, Φωτεινὴ, σὲ ἀγαπῶ...

Ἀλλ' αὕτη, βλέπουσα ὅτι συγχρόνως οἱ βραχίονες μου ἠνοιγόντο εἰς ἐναγκαλισμὸν, ἐξέφυγε διὰ ταχείας κινήσεως καὶ ἔτρεξε πρὸς τὰ κάτω ὡς τρομασμένη, χωρὶς νὰ μ' ἀφήσῃ νὰ τελειώσω τὴν φράσιν μου. Ἀφοῦ δὲ ἀπεμακρύνθη ἀρκετὰ, ἔσταμάτησε, πορφυρὰ τὸ πρόσωπον, καὶ κτυπῶσα τοὺς γρόνθους με παιγνιώδες πείσμα μοῦ εἶπε:

— Κεγὼ δὲ σ'ἀγαπῶ! δὲ σ'ἀγαπῶ! δὲ σ'ἀγαπῶ!

Καὶ ἔπειτα ἔφυγε χωρὶς νὰ στραφῇ πλέον.

Ἀλλὰ διατὶ νὰ μὴ παραταθῇ ἡ εὐδαιμονία ἐκεῖνη τῆς ἀμφιβολίας, ἥτις εἶχε κατὰ τι ἀπὸ τὴν ἀορισίαν τοῦ οὐρανοῦ; Τὴν ἀφῆκα νὰ κανονίσῃ αὐτὴ τὴν πορείαν τῶν σχέσεών μας ἀνέμενα τὰ προστάγματά της. Μὴ δὲν ἦτο κυρία ἀπόλυτος τῶν διαλογισμῶν καὶ τῆς καρδίας μου;

Ἦμουν εἰς τοὺς οὐρανούς. Καὶ ἐπειδὴ φυσικὰ δὲν ἠδυνάμην ἀπὸ τόσον μακρυνῆς ἀποστάσεως νὰ συνεννοηθῶ με τοὺς μαθητάς μου, τοὺς ἀφῆκα ἐντελῶς εἰς τὴν τύχην τῶν, νὰ κάνουν ὅ,τι ἠθελον. Ἡ νέα μέθοδος τῆς «Γιασνάγιας Πολιάνας» ἐφηρμοσθῇ τότε κατ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἑκτασίαν. Ἐγὼ ἄλλως καὶ ὅταν εὐρισκόμην ἐντὸς τοῦ σχολείου, ἤμουν ἀπών. Ἦνοιγα τὸ βιβλίον καὶ ἀντὶ τῶν περιπετειῶν τῶν Μυθίων, ἔβλεπα δύο μάτια τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν τῆς Παρισάτιδος. Ὡμίλουν πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ ὁ νοὺς μου ἐκινεῖτο ἐπὶ ἐνὸς πρᾶσινου κλάδου. Καὶ μαντεύετε τί ἠδύνατο νὰ εἶπῃ μία κεφαλὴ, τῆς ὁποίας ὁ νοὺς εἶχε μεταβληθῇ εἰς σπίνον. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν αἱ πενιχραὶ γραμματικαὶ καὶ ἀριθμητικαὶ γνώσεις, ὡς τόσον ἐπιπόνως ἀνέκτησα, ἐπέταξαν καὶ αὐταί, μὴ εὐρίσκουσιν πλέον χωρὸν εἰς τὴν κεφαλὴν μου, ἥτις ἐγέμισεν ἔρωτα. Ἐρῶς παντοῦ καὶ εἰς τὰ θυλάκιά μου ἀκόμη.

Δυστυχῶς οἱ μαθηταί μου δὲν ἐξετίμησαν, ὡς ἔπρεπε, τὴν ἐλευθερίαν τὴν ὁποίαν τόσον ἀφθόνως παρεχώρησα εἰς αὐτοὺς. Οὐδέποτε ὅσον τότε ἐνόησα τὸ λεγόμενον περὶ τῶν παιδίων «ἀχάριστος ἡλικία». Καταχρώμενα τὴν

ἐλευθερίαν, ἤρχισαν νὰ περιπίπτουν εἰς ἀναρχίαν καὶ ἀσέβειαν πρὸς τὸν διδάσκαλον. Δὲν ἐβράδυναν νάντιληφθῶσι τὸ παιγνίδι τὸ ὁποῖον ἐπαίξεται μετὰ τῆς μουριᾶς καὶ τοῦ παραθύρου καὶ ἐνῶ ἐγὼ εὐρισκόμην εἰς τὸ ἀνοικτὸν παράθυρον, αὐτοὶ κατεσκόπευον τὰ γινόμενα διὰ τῶν σιγισμῶν τῶν ἡμικλείστων παραθύρων. Καὶ μίαν ἡμέραν καθ' ἣν στιγμὴν ἐνεφανίζετο ἡ Φωτεινὴ, ἤκουσα μίαν παιδικὴν φωνὴν ψιθυρίζουσαν:

— Δάσκαλε, δάσκαλε, μὴ τρυγόνά!

Προσεπονήθη ὅτι δὲν ἤκουσα καὶ τὸ ψιθύρισμα καὶ τοὺς ὑποκόφους γέλωτας οἵτινες ἐπηκολούθησαν. Βραδύτερον δὲ εὗρον εὐκαιρίαν νὰ τοὺς νουθετήσω, συγκρατῶν τὴν ἀγανάκτησιν μου διὰ λόγους εὐνοήτους:

— Βρὲ παιδιά, μὴν εἰσθε ἀχάριστοι πρὸς ἓνα δάσκαλον, ὁ ὁποῖος σᾶς ἀγαπᾷ καὶ ὁ ὁποῖος εἰσήγαγεν εἰς τὸ σχολεῖον σας τὴν νέαν μέθοδον; ἥτις μόνον εἰς τὴν Ῥωσσίαν ἔχει ἐφαρμοσθῇ. Ἀλλὰ πρὸ πάντων μὴν εἰσθε ἀνόητοι. Θέλετε νὰ σᾶς δέρνω καὶ νὰ σᾶς βασανίζω ὅπως δέρνει ὁ κύριος αὐτὸς κάτω; Ἀλλ' ἂν ἀρχίσω νὰ σᾶς δέρνω σὰν γαϊδούρια, πῶς θὰ γείνεται ὑπερήφανοι πολεμισταί, γιὰ νὰ ἐλευθερώσετε τὴν δυστυχισμένην τὴν πατρίδα μας; Ἐγὼ δὲν θὰ τὸ κάμω αὐτὸ τὸ κακὸ, παιδιά μου, καὶ ἂν ἀκόμη ἐξακολουθήσετε νὰ μοῦ δίδετε ἀφορμὰς καὶ νὰ ἀνακατεύεσθε σὲ πράγματα ποῦ δὲν σᾶς ἐνδιαφέρουν.

Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ λόγοι μου ἐπίασαν τόπον, διότι αἱ ἀταξίαι καὶ ἡ ἀσέβεια δὲν ἐπανελήφθησαν. Ἀλλὰ τότε περίπου ἐξηγητήθη καὶ τὸ φύλλωμα τῆς μουριᾶς καὶ ἡ Φωτεινὴ δὲν ἀνεφάνη. Καὶ ἀπεφάσισα νὰ τὴν ζητήσω εἰς γάμον.

I

Περὶ τοῦ σοβαροῦ τούτου διαβήματος σκεπτόμενος, ἐξηρχόμην ἐσπέραν τινὰ μετὰ τὸ μάθημα, ὅτε εὐρέθη ἐνώπιόν μου ὁ συνάδελφος. Ἐὰν δὲν ἦτο ὁ μελαψότερος ἄνθρωπος ἐξ ὧν ἐγνώριζα, ἴσως δὲν θὰ τὸν ἀνεγνώριζα. Σκιὰ ἀνθρώπου ὁ δυστυχής. Ὁ λαιμός του, φύσει μακρὸς, ἐφαίνετο ἀκόμη μακρότερος καὶ λεπτός, καὶ τι ὥς μαρκοῦσι τὸ δέρμα τῶν παρειῶν του εἶχε κολλήσει ἐπὶ τῶν ὀστέων καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐνόμιζες ὅτι εἶχον δύσει εἰς τὰς κόγχας των. Μοῦ ἐφάνη μάλιστα ὅτι διέκρινα λευκὰς τινὰς τρίχας εἰς τοὺς κροτάφους του. Ἦθελε προφανῶς νὰ μοῦ ὁμιλήσῃ, ἦτο δὲ τόσο ἀξιολύπητος, ὥστε δὲν τὸν ἀπέφυγα, ὥς εἶχα πράξει ἐπανειλημμένως εἰς τὸ παρελ-

θόν. Ἀλλὰ τόσο ἐτρεμον τὰ χεῖλη του, ὥστε παρήλθον στιγμαί τινες, ἕως οὗ κατορθώσῃ νὰρθώσῃ τὰς ἐξῆς λέξεις:

— Γιώργο, σὲ παρακαλῶ νὰ μὲ ἀκούσης.

— Σὲ ἀκούω, ἀπήντησα ξηρῶς.

— Εἶμαι πολὺ δυστυχής...

— Τὸ βλέπω.

— Ἄν δὲν προλάβω νὰποθάνω, θὰ παραφρονήσω... Ἀπὸ σὲ ἐξαρτᾶται νὰ μὲ σώσης. Ἐξέρω ὅτι δὲν ἔχεις κακὴ ψυχὴ καὶ δὲν θὰ λογαριάσῃς ὅτι σέλῳπυσα, σὲβλαψα ἴσως... ἔξέρω κ' ἐγώ; Θὰ μὲ θεωρήσῃς μόνον ὡς ἓνα ἄνθρωπον δυστυχῆ καὶ δὲν θὰρνηθῇς νὰ μὲ σώσης.

— Ὅτι μπορῶ τὸ κάνω.

— Ἐσὺ δὲν τὴν ἀγαπᾷς, ἀλλὰ τὸ κάνεις γιὰ πείσμα δικό μου ἢ γιὰ νὰ περνᾷς τὸν καιρὸ σου. Λοιπὸν σύρε χέρι... σὲ παρακαλῶ!

— Ἀφοῦ σοῦ πῶ ὅτι τὴν ἀγαπῶ, θὰ ἐννοήσῃς ὅτι ζητεῖς ἀδύνατα. Καὶ ἂν ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτὸ ἡ σωτηρία σου... νὰπελπισθῇς.

Ἐμείνεν ὡς ἀπολιθωμένος καὶ μὲ παρετήρει μὲ ὀφθαλμοὺς ἡλιθίους.

— Ὡστε τὴν ἀγαπᾷς ἀλήθεια; εἶπε, μὲ φωνὴν ἀσθενεστάτην μετὰ τινὰς στιγμὰς.

— Τὴν ἀγαπῶ, σοῦ εἶπα. Ἐγείνεις ἀφορμὴν νὰ τὴν προσέξω καὶ νὰ τὴν ἀγαπήσω. Τί νὰ σοῦ κάμω;

— Ἀλλ' ἐγὼ ἔχω ἀπόφασιν νὰ τὴν ζητήσω ἀπὸ τὸν πατέρα της.

— Δυστυχῶς σὲπρόλαβα καὶ εἰς αὐτό.

— Τὴν ἐζήτησες;

— Μὰ... ἔξέρω κ' ἐγώ;... Ἀλλὰ τέλος πάντων ζητήσῃς τὴν κιὰν σὲ θέλῃ, σοῦ τὴν χαρίζω. Ἐχεις πεποιθήσιν ὅτι σὲ θέλει τὸ κορίτσι, ὅτι σὲ προτιμᾷ ἀπὸ ἐμέ;

Αἰφνιδίως τότε οἱ νεκρωμένοι ὀφθαλμοὶ του ἐξήστραψαν καὶ τὸ ἰσχνόν του σῶμα ὠρθώθη εὐτονον, ὥς ἂν τὰ νεῦρα του διὰ μᾶς μετεβλήθησαν εἰς χάλυβα:

— Ἐγὼ μίαν πεποίθησιν ἔχω, εἶπε μὲ φωνὴν ἰσχυράν. Καὶ ἡ πεποίθησίς μου εἶνε, ὅτι ἐν ὅσῳ ἐγὼ ζῶ, τὴ Φωτεινὴ δὲν θὰ τὴν πάρῃ ἄλλος!

Ἐμειδίασα.

— Μὴ γελᾷς, εἶπε μὲ βραγχνὸν βουχηθμόν, διότι δὲν εἶνε ἀστεία. Σκέψου ὅτι ἔχεις νὰ κάμῃς μὲ ἓνα ἀπηλπισμένον, μὲ ἄνθρωπον ποῦ ἔτσι κιὰλοιῶς εἶνε χαμένος!

Καὶ ἡ ἄσαρκος χεὶρ του εἰσῆρχετο καὶ ἐξήρχετο νευρικὴ εἰς τὸ στήθος του, ὥς νὰ ἐξήτει ὅπλον. Ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἀνησύχησα ὡς προ-

αισθανθέντες δὲ κίνδυνον καὶ οἱ σκύλλοι μου ἤλθον πλησίον καὶ ἤρχισαν νὰ γανγίζουν τὸν ἐξηγγιωμένον Ὀθέλλον, τὸν ὁποῖον ἄλλως πρὸ πολλοῦ δὲν ἐχώνευον. Ἀλλ' ἡ ἀνάμνησις τῆς Φωτεινῆς ὑπεστήριξε τὸ θάρρος μου.

— Οἱ ἀπηλπισμένοι ἄς κάμουν καλὰ μὲ τὴν ἀπελπισίαν των, εἶπα. Ἐγὼ δὲν εἶμαι ἀπηλπισμένος.

— Εἶσαι ὅμως ὁ αἴτιος τῆς ἀπελπισίας μου καὶ πρέπει νὰ τὸ σκεφθῇς καλὰ! ἀπήντησε μὲ τραυλίζουσαν φωνὴν ὁ Ὀθέλλος καὶ ἐπὶ τῶν χειλέων του ἐφάνη κατὶ τι λευκὸν ὡς ἀφρός.

— Δηλαδή;

— Δὲν θὰ πάω μόνος μου.

Καὶ τώρα ἡ νυχτερίς, ἥτις τοῦ ἐχρησίμευεν ὡς χεῖρ, εἰσῆλθε τρέμουσα εἰς τὸ θυλάκιόν του καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ, ἐνῶ ὅλη του ἡ στάσις ἦτο ἀπειλή.

Ἀλλ' ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐφάνη μετὰ τῶν φρακτῶν τῆς ὁδοῦ μία φέσα, ἥτις διηυθύνετο πρὸς ἡμᾶς καὶ μετὰ μίαν στιγμὴν, ὑπὸ τὴν φέσαν ἐφάνη πρόσωπον γέροντος μὲ ὑπόλευκον πώγωνα, γνωστότατον εἰς ἀμφοτέρους, τὸ ὁποῖον μᾶς ἀπηύθυνε φιλικὸν μειδίαμα. Ἦτο ὁ πατὴρ τῆς Φωτεινῆς, ὁ Δετορογιώργης. Καὶ ἡ ἐμφάνισις τῆς φέσας του, ὡς ἐμφάνισις τοῦ κράνους τῆς Ἀθηνᾶς, κατέπασεν ἡ τοῦλάχιστον διέκοψε τὴν φοβερὰν ἔριδα. Τί νὰ ἦθελεν ἀράγε;

— Καλησπέρα σας, κύριοι δασκάλοι, εἶπε φθάσας ὁ γέρον.

Καί, ἀφοῦ μὲ ἐπιφώνημα κοπώσεως ἐκάθησεν ἐπὶ παρακειμένον ξηροτόιχον καὶ ἐστηρίχθη εἰς τὴν βακτηρίαν του, μᾶς προσέβλεψε καὶ εἰς τὸ βλέμμα του ἐφάνη ὁ δισταγμός, ὡς νὰ ἐνόησεν ὅτι ἦλθεν εἰς ἀκατάλληλον στιγμὴν.

— Εἰντά ἔχετε; μᾶς εἶπε. Σὰν ἀγριεμένοι μοῦ φαίνεστε. Ἀκουσα κ' ἐμεγαλοφρονᾶτε κιόλας. Μαλώνετε καὶ τουλόγουσας;

— Ἀ μὰ... τίποτε... τοῦ ἀπήντησα. Μιλοῦμε γιὰ κατὶ δουλειὰς τοῦ σχολείου.

— Δύσκολη κ' δική σας δουλειά... μπελλιδίδικη, εἶπεν ὁ γέρον. Ἐχετε στὴν κεφαλὴ σας τόσα κοπέλια...

Μειδιῶν δὲ προσέθηκε:

— Καὶ τὰ σχολιαζούδικα λένε πῶς τὰ φεβήθηκε ὁ Πειρασμός.

Ἀναμφιβόλως ὁ Ὀθέλλος ἐφοβήθη ὅτι ὁ γέρον ἦλθε νὰ μοῦ ἀναγγεῖλῃ ὅτι μεδέχεται ὡς γαμβρόν, διὸ καὶ κατείχεται ὑπὸ φοβερᾶς ἀνησυχίας. Ἀλλ' οὔτε αὐτός, οὔτε ἐγὼ ἐμάντευα-

μεν τὸν πραγματικὸν σκοπὸν τῆς ἀπροσδοκήτου ἐκείνης ἐπισκέψεως.

— Ἦρθα, κύριοι δασκάλοι, εἶπεν ἐπὶ τέλους μὲ ἐπισημότητα, νὰ σᾶς καλέσω στὸ γάμο... τῇ θυγατέρας μου τῇ Φωτεινῇ.

Κατάπληκτοι οἱ «κύριοι δασκάλοι».

— Γίνεται τὴν ἐρχόμενη Κυριακῇ, ἐξηκολούθησεν ὁ πατὴρ τῆς Φωτεινῆς. Δόξα νάχῃ ὁ Θεός, κάνω ἓνα καλὸ γαμπρό...

— Ποιόν; ἠρωτήσαμεν καὶ οἱ δύο ταυτοχρόνως.

— Τὸ Σταυριανὸ τοῦ Σαριδογιάννη ἀπὸ τὸν Πρασέ. Νοικοκυρόπουλο κιῶμορφο παληκάρι. Θάτυχῃ νὰ τονε δῆτε γιὰτ' ἦρθε πολλὰς φορὰς στὸ χωριό... Ἐμένα δὲν μοῦ καλάρεσε νὰ πάῃ τὸ παιδί μου σὲ ξένο χωριό, μὰ εἰντα νὰ πῆς; ὁ γαμπρός εἶν' ἐτὸς τοῦ τότε θέλω... πρέπει πῶς ἀγαπηθήκανε κιόλας... (Ἐδῶ διηλθεν ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ χωρικοῦ σκιὰ καὶ μὲ δυσκολίαν ἐπρόφερε τὴν λέξιν «ἀγαπηθήκανε», ὡς ἂν ὁμολόγῃ αἰσχροὺς τῆς θυγατρὸς του παράπτωμα). Ἀς εἶνε... Κεμεῖς ἀπὸ τὸν Πρασέ σύνομε. Γιαυτὸ μᾶς λένε καὶ Πρασανούς.

Τὸ βλέμμα μου συνήντησε τὸ βλέμμα τοῦ Ὀθέλλον, ἀπορῶ δὲ πῶς ἐκ τῆς συγκρούσεώς των δὲν προῆλθε βρόντη ἐκπλήξεως.

— Τὸ λοιπὸν καλεστικοὶ νᾶστε, εἶπεν ὁ γέρον Δετορογιώργης, ἐγειρόμενος.

Ὅταν δὲ ἐξηφανίσθη ἡ φέσα μετὰ τῶν φρακτῶν, ἐστράφη πρὸς τὸν οἰκτρὸν μου συνάδελφον:

— Τᾶνοιξες τὰ στραβά σου τώρα, ἢ νομίζεις ἀκόμη ὅτι σοῦ κάνω ἀντιπολίτευσι στὸν ἔρωτά σου;

— Συγχώρησέ με, ἀδελφέ, ποῦ νὰ φαντασθῶ ὅτι αὐτὸ τὸ κορίτσι εἶνε σατανᾶς; εἶπε μετὰ συντριβῆς ὁ διδάσκαλος.

— Σοῦ ὁμολογῶ ὅτι τώρα στὸ τέλος μὲ εἶχες πεισμός καὶ ἀπεφάσισα γιὰ καλὰ νὰ σὲ στέψω αὐτοκράτορα... ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο νὰ τὴν πάθω κ' ἐγώ. Μὲκοροῖδεψε κέμένα. Ἀλλὰ μπράβο της, καλὰ μᾶς ἔκαμε.

Ἦμουν σχεδὸν εὐχαριστημένος διὰ τὸ ἀποτέλεσμα. Καὶ βαθμυδὸν ἀνέκτιον τὴν προτέραν μου εὐθυμίαν, τὴν ὁποίαν ἐπὶ τινὰ καιρὸν εἶχα χάσει. Ἡ λύσις ἐκείνη, καὶ ἂν εἶχε κατὶ τι τὸ ταπεινωτικόν, μὲ ἀνεκούφιζεν οὐδὲν ἥττον. Τώρα ἐνόουν ὅτι ὁ ἔρως μου ἦτο κατὰ μέγα μέρος πείσμα· ἀφοῦ δὲ τὸ πείσμα ἐπασσεν, ἔβλεπα τὰς δυσχερείας εἰς τὰς ὁποίας μὲ ὠδήγει καί, ἀντὶ νὰ αἰσθάνωμαι ἀγανάκτησιν κατὰ τοῦ Σταυ-

ριανοῦ, τὸν ἐθεώρουν ὡς σωτήρα. Ἡ Φωτεινὴ ἦτο διὰ τὸν Σταυριανὸν καὶ καλῶς τὸν ἐπροτίμησε.

Ἄλλ' ἀπὸ τὸ μαῦρον μέτωπον τοῦ συναδέλφου δὲν διεσκέδασθησαν ἐντελῶς τὰ νέφη τῆς μελαγχολίας. Ἀφοῦ μοῦ διηγῆθη τὰ ὅσα ὑπέφερε, μοῦ ἔδειξε τὴν συκαμινέαν καὶ εἶπε στεγάζων:

— Ἀχ! αὐτὸ τὸ δένδρο, αὐτὸ τὸ δένδρο, πόσο μέβασάνισε!

Προσεπάθησα νὰ τὸν παρηγορήσω, νὰ τοῦ μεταδώσω τὴν φιλοσοφικὴν μου ἐγκαρτέρησιν. Ἐν τέλει δὲ τὸν ἠρώτησα:

— Τί θὰ φᾶμε ἀπόψε, δάσκαλε, διὰ νὰ ἐορτάσωμεν τὴν ἄρσιν τῶν παρεξηγήσεων;

— Τί θέλεις νὰ φᾶμε; μοῦ εἶπε χωρὶς ἡ μορφὴ του νὰ αἰθριάσῃ. Δὲν μᾶς φθάνουν ἡ χυλόπητες;...

Εἰς τὸν γάμον τῆς Φωτεινῆς παρευρέθη μόνον ἐγώ. Ὁ συνάδελφος, προφασισθεὶς ἐπείγουσαν πρόσκλησιν ἐκ μέρους τῆς Ἐφορείας, μετέβη εἰς τὰ Χανιά τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ δὲν ἔμεινα ἐπὶ πολὺ.

Ἦθελα νὰ φαίνωμαι ἀδιάφορος καὶ μάλιστα εὐθυμος, διὰ νὰ δείξω εἰς τὴν Φωτεινὴν ὅτι, ἐὰν αὐτὴ ἔπαιζεν ὅταν μοῦ ἔκανεν ἐρωτοτροπίας, ἐγὼ δὲν ἔδιδα περισσοτέραν σοβαρότητα εἰς τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωνα. Ἦθελα νὰ πείσω τὸν ἑαυτόν μου ὅτι τὸ ἐπεισόδιον ἐτελείωσεν, ὅπως ἔπρεπε νὰ τελειώσῃ, πρὸς τὸ συμφέρον ἀμφοτέρων, καὶ ὅτι ἐπὶ τέλους δὲν εἶχα δικαίωμα παραπόνου, ἀφοῦ ἡ Φωτεινὴ ἔπραξεν ἐν ἀρχῇ πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο διὰ ν' ἀποθαρρύνῃ τὰς ἐρωτικὰς μου ἐπιχειρήσεις, ἀλλ' ἡ ξηλοτυπία δὲν ἀκούει ἀπὸ λογικῆς. Ὁ γάμος ἐκεῖνος μοῦ ἐφαίνετο ὡς λύσις κωμωδίας, εἰς ἣν ἔπαιζα τὸ οἰκτιρότερον πρόσωπον.

Ἄλλ' ὅταν ἔπαυσα νὰ βλέπω τὴν Φωτεινὴν, — δὲν τὴν ἐπανεῖδα μάλιστα πλέον ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης διότι ἀνεχώρησε καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὸ μακρυνὸν χωρίον τοῦ συζύγου της — δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ λησμονήσω. Ὁ δυστυχὴς ὅμως συνάδελφός μου ἐφαίνετο ἀνιάτως πληγωμένος καὶ μολονότι δὲν μοῦ ἔλεγε τίποτε, ἔβλεπα ὅτι ἐξηκολούθει νὰ φθίνῃ εἰς μελαγχολίαν ἀθεράπευτον. Ἀπέφευγε δὲ νὰ ὁμιλῇ περὶ τῆς Φωτεινῆς καὶ μόνον ἐνίοτε μοῦ ἔλεγε μεθ' ἑαυτοῦ στεναγμὸν, δεικνύων τὴν συκαμινέαν:

— Ἀχ! αὐτὸ τὸ δένδρο, αὐτὸ τὸ δένδρο, πόσο μέβασάνισε!

Αἱ σχέσεις μας ὅμως δὲν διαταράχθησαν πλέον κατὰ τὸ μικρὸν διάστημα τὸ ὁποῖον ὑπελείπετο μέχρι τῶν ἐξετάσεων.

Ἡ Ἐφορεῖα Χανίων ἀπέστειλεν ἐπιτροπὴν διὰ νὰ ἐνεργήσῃ τὰς ἐξετάσεις. Ὁ ἑλεγχὸς αὐτοῦ μετ' ἀνυσύχει πολὺ. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι οἱ μαθηταὶ μου εἶχον κάμῃ μεγάλας προόδους ἐν ἀγνοίᾳ μου. Διότι μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐξετάσεων οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἐφορείας μετ' ἐξέπληξαν μετ' ἐπαινήματα:

— Ποιὲ δὲν ἐπεριμέναμεν τοιαύτας προόδους ἀπὸ νεοσύστατον σχολεῖον, μοῦ εἶπεν ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν μετ' ὅνους μὴ ἐπιτρέποντα ἀμβολίαν περὶ τῆς εἰλικρινείας του. Σᾶς βεβαιῶ ὅτι εἶνε πολὺ καλλίτεροι οἱ μαθηταὶ σας ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τοῦ σχολαρχείου Χανίων. Φαντάζομαι πόσον θὰ ἐκοπιάσατε!

Δὲν γνωρίζω ἐὰν ἐκοπίνισα ὅταν ἀπήντησα:

— Ἐκοπίασα πολὺ, εἶνε ἀληθές, ἀλλὰ σήμερον λησμονῶ τοὺς κόπους μου.

Καὶ ἔορθα βλέμμα εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Μανουσὸν καὶ τὸν Κώστα.

Μετὰ πέντε ἡμέρας ἀνεχώρουν. Εἶχα ἐγερθῇ ἀπὸ τὴν αὐγὴν διὰ νὰ ποφύγω τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας. Ἐνῶ δὲ παρεσκευαζόμην, ἐν μέσῳ τῶν συριγμῶν τοῦ πνέοντος ἀνέμου ἤκουσα τοὺς σκύλλους μου νὰ ὑλακτοῦν μανιωδῶς ἔξω καὶ ἔτρεξα διὰ νὰ ἴδω τί συνέβαινε. Οἱ σκύλλοι ἦσαν εἰς τὸν κήπον τῆς Φωτεινῆς, ἀλλ' ἀνθρώπον δὲν ἔβλεπα. Ἀνέβηκα εἰς τὸν φράκτον καὶ τότε παρουσιάσθη ἐνώπιόν μου φρικτὸν θέαμα. Ἀνθρώπος τις ἐκρέμετο εἰς ἓνα ἐκ τῶν χαμηλῶν κλάδων τῆς συκαμινέας καὶ οἱ σκύλλοι, ἀναβλέποντες πρὸς αὐτόν, ὑλάτουν ὡς νὰ τὸν ἐπέπληττον διὰ τὸ ἀνόητον ἐκεῖνο μετεώρισμα. Ἀνεγνώρισα τὸν συνάδελφόν μου, ἀπηγχοτισμένον, νεκρὸν πρὸ πολλῆς ὥρας.

Ὁ ἄνεμος τὸν ἔσειεν ὡς ἐκχρεμές. Καὶ ἐνῶ ἐταλαντεύετο οὕτω θλιβερώς εἰς τὸ λυκόφως τοῦ ὄρθρου, ἐφαίνετο ὡς νὰ ἐπαναλάμβανε μετ' ὀργῆς τὸν θρήνον τοῦ ἀνέμου, τὴν μελαγχολικὴν του φράσιν:

— Ἀχ! αὐτὸ τὸ δένδρο, αὐτὸ τὸ δένδρο!

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ

ARS MINIMI

1

Στὸ ῥόδινο θαμπὸ ἀντιφέγγισμα
Τοῦ κρυσταλλένιου σου καθρέφτη
Σὰν πεταλούδα εἶδα τὸν ἴσκιό σου
Σὲ λίμνη ὑδράργυρου νὰ πέφτῃ.

Καὶ τὰ νερά του ἐθολωθήκανε
Καὶ μαγευτήκανε τὰ βύθια
Καὶ τώρα λίμνη μέσα ἐγείνηκεν
Ἀπὸ Ἀνεράϊδας παραμύθια.

Καὶ μὲς τὰ κύματα τὰ πρόσαινα
Καὶ στὸ ἀφρισμένο μέσα λίκνο
Τὴν πεταλούδα βλέπω ν' ὀρᾷται
Μὲ τὸν τραγουδιστὴ τὸν κύκνο.

2

Μ' ἀκούς; θὰ πάρωμε ἄλογα
Γοργότερα ἀπ' ἀγέρι
Ἀπὸ τὰ δάση ἀνάμεσα
Στὸ τρέξιμο γοργά.
Κι ἂν θὰ μᾶς πάῃ ὁλόθυρε
Κι ὁλοῦθε ἂν θὰ μᾶς φέσῃ,
Νὰ μὴ μᾶς φτάνῃ ἡ Μοῖρα μας
Ποῦ θὰ μᾶς κνηγγᾶ.

Μὲ τὰ σπιρούνια, ἀλύπητα
 Τὰ κάτασπρα πλευρά τους
 Νὰ τοὺς χτυπάμε, ἀγάπη μου,
 Καὶ ὁ δρόμος ὁ γραφτὸς
 Ποῦ στὴ ζωὴ μας μέλλεται
 Νὰ σβύνη ὁλογυρά τους
 Καὶ τρέχοντας καὶ τρέχοντας
 Μὲ τὰ γοργὰ φτερά τους
 Νὰ φτάσωμε τὸ θάνατο
 Πρὶν νὰ μᾶς φτάσῃ αὐτός.

3

Λένε, πῶς κάποιον ἐξέφυγε
 Κάποιο τρανὸ λιοντάρι
 Καὶ πῶς τὸ καβαλλίκευε
 Μιὰν ὡμορφη Κυρὰ
 Πῶς ἀπ' τὴ χαίτη τῷπιασε
 Καὶ μὲ γοργὸ ποδάρι
 Τὴν ἔφερε τρεχούμενο
 Στῆς Λήθης τὰ νερά.

Νεραῖδα λὲν πῶς ἦτανε
 Καὶ παλληκάρι τὸ ἄλλο
 Ποῦ τὴ μορφή του ἐμάγεψε
 Σὲ σχῆμα λιονταριοῦ
 Καὶ τώρα, αὐτὴ ἀφοῦ χάθηκε
 Μέσα σὲ ἀφρὸ καὶ σάλο,
 Περνάει τὸν κόσμον σχίζοντας
 Μὲ δύναμι θεριοῦ.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

ΑΠΟ ΤΗ "ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ ΑΓΑΠΗ," ΤΟΥ ΠΩΛ ΦΟΡ

1. ΤΟ ΘΕΡΙΣΜΕΝΟ ΚΥΜΑ

Ἕνας ποῦ ξέρει ἀπὸ ἱστορίες, Πετρῆ, δὲν ἀποσώνει ὅλες τὶς ἱστορίες του
 μὲ μιᾶς. Θᾶναι μικρὴ ἡ δική μου τώρα, μὰ θὲ νάρέσῃ πὶο πολὺ.

Στὴ θάλασσα ἐχθὲς τὸ βράδυ, στὴ θάλασσα ἄκουσα νὰ ψάλλῃ κάποια ψυ-
 χοῦλα πονεμένη, κάποια ψυχὴ δίχως καρδιά.

Ὦχ! κ' εἶταν τὶ παραπονιάρια στὴ ξεφεγγάρωση ἢ φωνὴ της! καὶ ἐγὼ ἔλα-
 μνα ἀγάλλι ἀγάλλι καὶ τὴν γροικοῦσα ποῦ ἐτραγοῦδα.

«Θέλω, Θεούλη μου, νὰ ζήσω! Θεέ μου, σπλαχνίσου με λιγάκι!» Κ' εἶτανε
 κύμα κυματούρα ποῦ ἀφροστεφάνωτη ἐτραγοῦδα.

Ἄκου την, εἶπα, τὴν κοκέττα ποῦ δὲ μοῦ θέλει νὰ πεθάνῃ. Μιὰ μὲ τὴ βάρκα
 μου καὶ γώ, σὲ δυὸ τὴν κόβω μὲς στὴ μέση.

— Τί γένηκε μαθὲς, Ζουάνη; γιατί τὰ μάτια σου βουρκώνουν; — Τίποτε
 γένηκε, Πετρῆ. — Γιατί τὰ μάτια σου βουρκώνουν;

— Τότες κοντὰ πολὺ στὴ βάρκα μου νὰ σου κιἀκούω δυὸ φωνοῦλες, δυὸ
 νέες φωνὲς ποῦ τραγουδοῦσαν κάτω ἀπ' τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ.

Κ' ἤβλεπα μὲς στὴ νύχτα δυὸ βελουδένια κυματάκια τὸ ἓνα μὲ τᾶλλο νὰ γυ-
 ρεύουνται, νὰ βρίσκονται, νὰγκαλιάζονται καὶ νὰ τσιμπιοῦνται σὰν πουλάκια.

Καλά! εἶπα μέσα μου δικὸς τους λογαριασμός· καὶ πιά δὲν γύρισα νὰ
 δῶ. — Ἀλήθεια; — Εἶχανε σωπάσῃ, κ' ἔρριξα στὸ γιαλὸ τὰ δίχτυα μου.

— Καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὅλη τὴ νύχτα θᾶχες στὸ νοῦ σου τὴν καλή σου, καὶ
 τὴν ἀγάπη της, Ζουάνη, ἀγάπη ἐλαφροπεταλούδας.

— Καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὅλη τὴ νύχτα τὰ δίχτυα μου ἔρριχτα, Πετρῆ, τὰ δίχτυα
 μ' ὅλην τὴν καρδιά μου καὶ μ' ὅλην τὴν ἀψηφισιά μου.

2. Ο ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ

Στὰ μαλλιά τους ἔχουν οἱ ξανθὲς φαρμάκι. Πιά ψυχὴ δὲν ἔχω, πιά ζωὴ δὲ
 νοιώθω, ἀπ' ὄντας καὶ στὸ μέτωπο σ' ἔχω φιλημένη, μιὰν ἡμέρα ποῦ ἦσαν ἀπο-
 κοιμισμένη στὴν ἀκρογιαλιά.

Ἡ μυρουδιά σὰν μπόρας ποῦ μὲ ξετρέλλανε, τότες ποῦ ῥουφοῦσα τὰ ξανθὰ
 μαλλιά σου, σέρνουνται στοὺς βάλτους, κάτω ἀπὸ τοὺς βράχους, τὸ κεφάλι χώνω
 μὲς στὴν ἀμμουδιά, νὰ μὴν τὴν ἀκούω πιά τὴ μυρουδιά.

Μάταια ὅτι καὶ ἂν κάμω· εἶνε ἡ μυρουδιά της ποῦ μὲ ξετρελλαίνει ὡς καὶ μὲς στήν ἄμμο. Πιά δὲν εἶναι ἡ θάλασσα μὲ τὴ μυρουδιά της, στὸ βυθὸ τῆς θάλασσας εἶναι τὰ μαλλιά της, τὰ ὑγρὰ μαλλιά της.

Ψὲς ὁ ἥλιος ἔστησε καταμεσίς στὸ κῦμα τὴ χρυσὴ κολόνα του. Μὰ ἐγὼ ἀπ' τὸ βράχο εἶδα, ξανθὴ, ἐσένα νὰ κολυμπᾷς στὸ κῦμα πάνω τὸ χρυσὸ κάτω ἀπ' τὰ πλωμένα τὰ χρυσὰ μαλλιά σου.

Τὸ χρυσὸ τὸ κῦμα, τὴ χρυσὴ τὴν ἄμμο, κάθε τι ποῦ λάμπει μὲς στὸν οὐρανό, τὸ λαμπρὸ τῆς μπόρας σύ·σαι ποῦ διαβαίνει, σὺ μὲ τὰ ξανθὰ σου, ἄμμουδιά καὶ κῦμα, σύννεφα, οὐρανό!

3. ΤΟ ΑΔΙΚΟ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

Μὲ τὸν καιρὸ καὶ μοῦ ἀσκημίζεις· τὰ δέκα ἐφτά τᾶχες δὲν τᾶχες· τώρα πατεῖς τὰ δεκαοχτώ· μὲ τὸν καιρὸ καὶ μοῦ ἀσκημίζεις.

Τῶξερα πῶς δὲν θὰ βαστοῦσε κείνη ἡ παιδιάτικη ἐμορφιά σου· ἤσουνε τότε ἓνα χᾶδι· τῶξερα πῶς δὲ θὰ βαστοῦσε.

Κι' ὅμως παντοῦ τὸ διαλαλοῦσα πῶς θὰ γενῆς ἡ πιὸ ὠραία, γιατί εἶχες δυὸ σταλαγματίτσες στὰ μάτια σου ἀπ' τὸν οὐρανό· κ' ἔτσι παντοῦ τὸ διαλαλοῦσα.

Πῶς τὸ μικρούλι πρόσωπό σου κάτω ἀπὸ κῦμα τῶν μαλλιῶ σου πολλοὺς θὰ κάμη νὰ πεθάνουν — γιατί, κορίτσι, σ' ἀγαποῦσα.

Τώρα δὲ σ' ἀγαπῶ καθόλου, ποῦ πάτησες τὰ δεκαοχτώ σου, καὶ λέω παντοῦ πῶς εἶσαι μόνο δεκάξη χρόνων· αὐτὸ μπορῶ νὰ κάμω μόνο.

Μὰ ὅλοι γελοῦν τότε μὲ μένα, καὶ γὼ τοὺς λέω τὰ φταίει ὁ χρόνος, καὶ γὼ τοὺς λέω: τί σᾶς μέλει; αὐτὸ εἶναι δουλειὰ δική της.

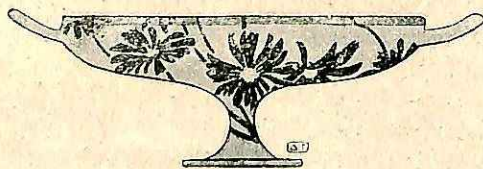
Κι' ὅλοι γελοῦν τότε μὲ σένα, καὶ μέ, μὲ παίρνουν οἱ θυμοὶ μόν· μάλιστα λένε πῶς μᾶς κάνεις καὶ τὴν περήφανη ἀκόμη. "Α! δὲν ταιριάζει, δὲν ταιριάζει.

Τὰ χρόνια 'ναι ποῦ σ' ἀσκημίζουν κι' ἂν εἴμπορῃς κάμε κι' ἄλλιῶς· ὅτι σὲ κάμουνε θὰ γίνῃς, ἢ πέθανε ἂν δὲν μπορῇς. "Ισως μ' αὐτὸ καὶ ξαναγιώσης.

Πρέπει, καλή μου, νὰ πεθάνῃς, τελειώσε! τί ὠραία θᾶσαι πάνω στὸ ἄσπρο σου κρεββάτι· τί ὠραία! δὲ θᾶσαι τότε δεκαπεντέμιση χρονῶ· τότε... θὲ νὰ γελοῦμε τὸν καιρό.

Τότε καὶ γὼ θὰ λέω παντοῦ, πῶς θᾶσαι πάντα ἡ πιὸ ὠραία, ἔνεκ' ἀπὸ τίς δυὸ τίς στάλες τοῦ οὐρανοῦ πῶχες μὲς στὰ μάτια ποῦ μᾶς κοιτάζουν ἀνοιχτά.

I. N. ΓΡΥΠΑΡΗΣ



ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΖΩΗ

ΒΑΡΙΕΤΕ: Ἡ „Πρώτη Σεπτεμβρίου“, ἡθογραφία εἰς πράξεις τρεῖς, ὑπὸ Γεωργίου Κ. Πώπ.

Ἡ Πρώτη Σεπτεμβρίου εἶνε — τοῦλάχιστον ἡτο πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἔτων, — ἡ χαρακτηριστικώτερα ἀθηναϊκὴ ἡμέρα. Ἡ μανία τῶν Ἀθηναίων, καὶ αὐτῶν τῶν ἰδιοκτητῶν ἀκόμη, νᾶλλάζουν σπῆτι κάθε χρόνον, μὲ τὴν ἰδέαν νὰ ἐπιτύχουν τὸ καλλίτερον. — ἐπιδημία, ἡ ὁποία εὐρίσκεται ἀπὸ τινος εἰς ὕψους, διότι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νᾶναγνωρίζουν τὴν ἀλήθειαν τῆς παροιμίας *κάθε πέρσιν καὶ καλλίτερα*, — μετέβαλλε τὴν ὕψιν τῆς πόλεως κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς γενικῆς μετοικεσίας κ' ἐπροκάλει μυστήρια ἐπεισόδια κωμικά, τὰ ὁποῖα ἠρέσκοντο νᾶντιγράφουν ἢ νὰ φαντάζονται οἱ χρονογράφοι τῶν ἐφημερίδων καὶ τῶν περιοδικῶν.

Εἶνε περιέργον, ὅτι ἕως τώρα δὲν εἶχε γραφῇ ἔργον κάπως φιλολογικώτερον, δηλαδὴ διαρκέστερον ἀπλοῦ χρονογραφήματος, μὲ θέμα τὴν Πρώτην Σεπτεμβρίου, διὰ νὰ γελοῦν οἱ σύγχρονοι καὶ νὰ φωτίζονται οἱ μεταγενέστεροι καὶ μετὰ τὸ ποῖμα ἐκεῖνο τοῦ Σουρῆ, τοῦ ὁποίου πολλοὶ θὰ ἐνθυμῶνται τοὺς στίχους:

*Ἡ μάνα χάνει τὸ παιδί κ' ἡ κόρη τὸν πατέρα.
Καὶ μέσ' τὸ ἀνακάτωμα σκευῶν κ' ἐπὶ πλὸν ἄλλον,
Κατακαυλῇ ὁ τέτιξερης καὶ βοῖσκει τὸ καπάκι...*

δὲν ἔχομεν παρὰ τὴν τελευταίαν ἡθογραφικὴν φάρσιν τοῦ κ. Πώπ, τὴν ὁποίαν ἀνεβίβασεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ «Βαριετέ» ὁ θίασος τοῦ κ. Παντοπούλου, καὶ ἡ ὁποία ἐστέρφη ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας, ὥστε εἴμπορεῖ κανεὶς νὰ προεῖπῃ ἀσφαλῶς, ὅτι θὰ ζήσῃ.

Τὸ νέον ἔργον τοῦ κ. Πώπ εἶνε ἡ πρώτη γνησίως ἀθηναϊκὴ φάρσα, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐφρεστέρα, ἡ ζωηροτέρα, ἡ εὐθυμοτέρα φάρσα, ἔξ ὅσων ἔχει τὸ ἐλληνικὸν δραματολόγιον. Ὁ κ. Πώπ τὴν ὀνομάζει *ἡθογραφίαν* πολὺ δικαίως ἄλλως τε, διότι ἔχει τὸ ἀπαραίτητον ἐκεῖνο τοπικὸν χρῶμα, ἄνευ τοῦ ὁποίου θὰ ἦτο ἀπλὴ καὶ ἀνωφελὴς μίμησις τῶν ξένων κωμωδιῶν. Ἡ «Πρώτη Σεπτεμβρίου» λοιπὸν ἔχει κάτι, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν μας συνείδισαν ἕως τώρα οἱ δραματικοὶ μας συγγραφεῖς: εἶνε ἔργον πρῶ-

τότυπον. Αὐτὸ μόνον θὰ ἤρκει διὰ νὰ τῆς χαρίσῃ ἀρκετὴν φιλολογικὴν ἄξιαν, καὶ σχετικὴν καὶ ἀπόλυτον· ἂν λάβωμεν δὲ ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ ἄλλα τῆς προτερήματα, τὴν ἀπαράμιλλον εὐφυΐαν τοῦ διαλόγου προπάντων καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν ἀπροόπτων κωμικῶν ἐπεισοδίων, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ «Πρώτη Σεπτεμβρίου», εἴτε κωμωδία, εἴτε φάρσα, εἴτε ἡθογραφία, εἶνε ὠραῖον ἔργον, πλήρες ζωῆς καὶ ἐνδιαφέροντος. Ἐγὼ, βλέπτε, τὴν λέγω φάρσαν, καὶ ἐπιμένω, χωρὶς καμμίαν πρόθεσιν νὰ τὴν ὑποβιβάσω· διότι ἡξεύρω καλά, ὅτι φάρσα πρῶτότυπος, ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴν πραγματικὴν ζωὴν, καλογραμμένη, εὐφυῆς καὶ δροσερά, δὲν εἶνε τόσον εὐκόλον πράγμα, ἔχει δὲ ἀπείρως ἀνωτέραν ἀξίαν ἀπὸ οἷονδήποτε σοβαρώτερον τάχα ἔργον, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ἐστέρημένον τῶν ἀναλόγων προτερημάτων. Εἶμαι βέβαιος μάλιστα, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ κ. Πώπ προτιμᾷ τὴν «Πρώτην Σεπτεμβρίου» ἀπὸ τοὺς «Ἐρασιτέχνους τῆς Ζωῆς», μολονότι τὸ ἔργον τοῦ αὐτοῦ εἶχε μεγαλητέρας ἀξιώσεις, — ἀλλὰ μόνον ἀξιώσεις.

Παρενέβην εἰς τὴν πέμπτην παράστασιν τῆς «Πρώτης Σεπτεμβρίου». Τὸ θέατρον ἡτο ἀσφυκτικῶς γεμάτον ἀπὸ κόσμον πάσης τάξεως, καὶ πάσης ἀναπτύξεως, καὶ παντὸς γούστου. Ἀλλὰ προχωρούσης τῆς παραστάσεως, ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, συνηνοῦντο, συνεφύροντο, συναπετέλουν ἓνα μόνον ἄνθρωπον, ξεκαρδισμένον ἀπὸ τὰ γέλια διαρκῶς καὶ χειροκροτοῦντα παραφόρως. Συνέβη μάλιστα καὶ ἐν ἐπεισόδιον: εἰς τὸ μέσον τῆς τρίτης πράξεως ἓνας νέος ἐλιποθύμησε καὶ τὸ θέατρον ἀνεστατώθη. Μοῦ εἶπαν ὅτι ἐλιποθύμησεν ἀπὸ τὰ πολλὰ γέλια. Δὲν ἡξεύρω ἂν εἶνε ἡ ἀλήθεια, ἀλλ' ἐκείνην τὴν στιγμήν οὔτε κἂν ἐσκέφθην νὰ το ἀμφισβητήσω, διότι κ' ἐγὼ εἶχα κάμη τόσα γέλια καὶ ἡσθανόμην τόσῳ πολὺ τὴν ἐξάντλησιν, τὴν ἐκνεύρισιν τῆς ἡλικίας!.. Τῆς αὐτῆς γνώ-

μης ήτο και ή ισχνη κυρία, ή όποία εκάθητο άριστεργά μου, και ό χονδρός κύριος ό όποιος είχεν ένθρονισθή δεξιά μου. "Όλοι τó ίδιον έγελούσαμεν, κ' έδιασκεδάσαμεν, κ' έννοούσαμεν, και ήοθανόμεθα. Διότι τó έργον ήτο δι' όλους επίσης άληθινόν και έξυπνον. Είχε τó κάτι εκείνο, τó όποϊον είσήρχετο κατ' ευθείαν είς την ψυχήν τού άθηναίου θεατού, οίοςδήποτε και άν ήτο, και είσερχόμενον, τόν εκάμνε να γελά, όπως είς άλλου είδους έργον, επίσης γνήσιον, θά τον εκάμνε να κλαίη.

Κατόπιν αυτών, μη περιμένετε να σας διηγηθώ την υπόθεσιν της «Πρώτης Σεπτεμβρίου». Δέν θα ήμπορούσα να σας μεταδώσω την ευθυμίαν τού έργου, ούτε να σας δώσω σαφή ιδέαν περί αυτού, παρ' όν μόνον άν είχα πολλές σελίδας είς την διάθεσίν μου. Διότι θα ήτο ανάγκη να σας διηγηθώ όλας τας λεπτομερείας, και όλα τ' επεισόδια, και όλα τ' κωμικά άπρόοπτα, και όλα τ' εδρήματα τού διαλόγου και της πλοκής. Ό σκελετός δέν είχε σχεδόν τίποτε. Και ιδού, δι' να πεισθήτε: Ό κ. Άντώνιος Γελέρμης έχει θυγατέρα επίγαμον. Η οικογένεια μετοικεί. Ο Γελέρμης δέν το κάμνει με «καλήν καρδιάν» άλλ' επιτέλους υποτάσσεται είς την θέλησιν της συζύγου του και παρηγορείται με την ιδέαν ότι θα έγλύτωνεν από τόν Κώσταν, (έν' αλμοκοντόρον, ό όποιος κατοικεί άπέναντι, «μες τή μύτη του» και τόν όποϊον αγαπά ή κόρη του, αλλά δέν έννοεί να της τόν δώση.) Άλλά και ό Κώστας μετοικεί την 1ην Σεπτεμβρίου, και ακριβώς είς τó μεσαϊον πάτωμα της νέας οικίας, την όποϊαν πιάνει ή οικογένεια Γελέρμη. Κάποιος Φαγκρής, έννοικος της οικίας αυτής, την παραμονήν ακριβώς της μετοικεσίας, αποκτά υϊόν, και παρακαλεί την οικογένειαν Γελέρμη να συνοικήσουν επί όλίγας ήμέρας, διότι είχε αδύνατον να μετακομισθή ή λεχώ. Και ούτω είς τó καινούργιο σπίτι συμφύρονται αι δύο οικογένειαι. Η μία έχει τó μωρόν, τó όποϊον κλαίει διαρκώς, και τó μωρόν έχει την παραμάναν του, ή όποία έτυχε να είχε ή παλαιά έρωμένη τó θύμα τού κ. Γελέρμη... Άναγνώρισις, έκβιασμός πρòς αποζημίωσιν και αίτησις συνεντεύξεως, τó μεσονύκτιον, είς την κοινήν τραπεζαρίαν. Άλλ' είς τó ίδιον μέρος και την ιδίαν ώραν, ή κόρη τού Γελέρμη έχει συνέντευξιν με τόν Κώσταν της. Τά δύο ζεύγη συνέρχονται, και είς τó σκότος συμβαίνουν τ' αληθή άπρόοπτα τών νυκτερινών συνεντεύξεων, αι παρεξηγήσεις, αι λιποθυμιαί, αι εκ-

πλήξεις, έως ότου... ανάπτεται τó φώς και αποκαλύπτονται τ' πάντα. Ό Κώστας πείθει τόν Γελέρμη να του δώση την θυγατέρα του, απειλών αυτόν ότι θα προδώση τας σχέσεις του με την παραμάναν, και ό Γελέρμης, μετά τόσα βάσανα, αποφασίζει τέλος να μετοικήσιν είς... την ιδιόκτητον οικίαν του, ή όποία κατ' αλήθειαν τήν τύχην είχε μείνη ξένοικη.

Βλέπετε, ότι δέν σας λέγω τίποτε; Όχι, αυτή ή συντομωτάτη υπόθεσις, αυτός ό γυμνός και άμορφος και τετριμμένος ίσως σκελετός, δέν αποτελεί τó έργον. Φαντασθήτε όμως, μίαν σκηνήν άνω-κάτω, φύρδην-μίγδην από τ' μετακομιζόμενα έπιπλα, ως περιβάλλον φαντασθήτε όλους αυτούς τούς ανθρώπους έξω-φρενών, από τούς κόπους, τας φροντίδας και τας έννοχλήσεις της μετακομίσεως φαντασθήτε ακόμη όλόκληρον την πόλιν είς παρομοίαν άναστάτῳσιν, τó μεγαλύτερον αυτό περιβάλλον, ή εικών τού όποιου προβάλλει πολλάκις και είς την σκηνήν, πότε ως θόρυβος έξωθεν, πότε ως παρεξήγησις, πότε ως άπρόοπτος άνωμαλία. Η τραπεζαρία εκείνη έχει μίαν δουλάπαν είς την μέσην, μίαν κούνιαν είς την άκρην, και ένα πιάνο άνοικτόν, τó όποϊον κτυπά ό Γελέρμης, παραπαίων είς τó σκότος, κατ' την νυκτερινήν συνέντευξιν. Άλλά τó πρωί, άντι τσαγιού, πίνει με γάλα τó γλυκάνισον τού μωρού... Άργότερα, θέλων να πλυθῇ, πλύνεται με... ζαχαρόνερον, και τ' μουστάκια του γίνονται ως είδος φρουγγλασέ, κατ' την φράσιν του, αναγκάζεται να ξαναπλυθῇ, και τόσον πολύ, ώστε ή γυναίκα του τού φωνάζει «φθάνει πιά!» Και εκείνος: «Μα έπλυνες ποτέ σου καραμέλα;» — Όταν θέλῃ να φορέσῃ την ρόμπαν του, δι' να νηπαυθῇ όλίγον είς τόν καναπέν, είχε αδύνατον να την σηκώσῃ από τó βάρος και εύρίσκει τ'ς τσέπες της παραγεμισμένες με μαχαιροπήρουνα και με μύλους τού καφέ. Έξαπλόνεται και κλείει τ' μάτια του, αλλά μετ' όλίγον τó κουδοῦνι της πόρτας... κτυπά από μέσα του. «Τό κατάπια!...» φωνάζει έντρομος άλλ' ήτο ένα ξυπνητήρι, τó όποϊον είχε μείνει είς την τσέπην της ρόμπας... Στέλλουν να φωνάξουν δι' την λεχώ τόν άντικρυνόν ιατρόν, και άπροόπτως έρχεται κτηνίατρος, διότι ή μετοικεσία τούς μετέθεσεν έναλλάξ... Στέλλουν να πάρουν αϊθέρα, αλλά έρχεται ρετσινάτο, διότι τó γωνιαϊόν φαρμακείον είχε μεταβληθῇ είς μπακάλικο...

Έτσι κάτι γίνεται ίσως... Άλλά κινδυνεύω να σας διηγηθώ όλην την φάρσαν, έξ αρχῆς

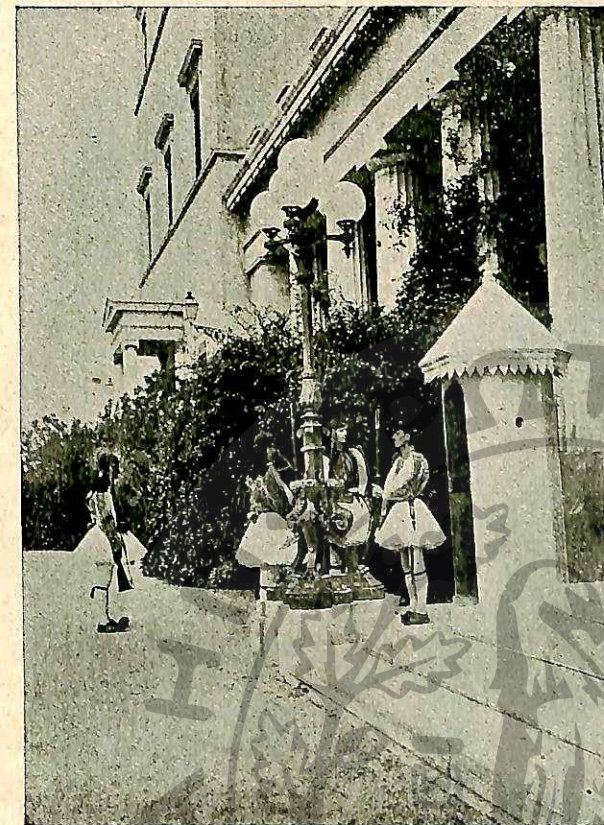
μέχρι τέλους, — διότι και ποία σκηνή της δέν είχε τόσον άστεία; — και ό χώρος με αναγκάζει να σταματήσω. Δι' τόν ίδιον λόγον δέν θα σας δώσω κανέν δείγμα της άβιάστου, της σπινθηροβόλου, της όλως πομπικής ευφυίας τού διαλόγου, με τ' τόσα λογοπαίγνια, τ' πολλάκις λεπτότατα.

Υποθέτω, ότι έχει και τ' ελαττώματά του τó έργον. Άλλά συνήθως όμιλούμεν περί ελαττωμάτων, όταν τó έργον άποτύχῃ ή μισοεπιτύχῃ.

Η πλήρης όμως, ή θριαμβευτική αυτή επιτυχία της «Πρώτης Σεπτεμβρίου» εκμηδενίζει, εξαφανίζει όλα τ' ελαττώματα, και αποδεικνύει ακριβώς ότι αυτά είχε επουσιώδη και άνάξια λόγου.

Όσον δι' την υπόκρισιν, πρέπει να είπωμεν ότι ήτο χονδροειδής και άτελεστάτη. Έργον όλιγώτερον δυνατόν, δέν θα ήμπορούσε να σταθῇ με τοιούτους ήθοποιούς. Έξαιρούμεν τόν Παντόπουλον, άμεμπτον ως πάντοτε.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ



Άλλαγή Φρουράς είς τ' Ανάκτορα Αθηνών.

Φωτογραφία Χ. Δαλλαπόρτα.

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

ΥΠΑΡΧΟΥΝ άνθρωποι εις τούς οποίους ἀνήκει ολόκληρος ὥρα τοῦ ἔτους, χωρὶς νὰ ἀνήκη εις τούς ἄλλους. Διελύθη ἡ Βουλὴ. Κάμετε τόπον εις ὅσους ἐκχυρεύθησαν μέχρι τοῦ τελευταίου αἰμοσφαιρίου τῶν ἀπὸ τὸ γεγονὸς αὐτό. Ἔρχεται ὁ διαδηλωτής. Ὁ μαγκουροφόρος. Ὁ ὑποψήφιος. Ὁ Ρωμηὸς διὰ τὸν ὅποιον ἡ Ἑλλὰς ἡ μέσα καὶ ἡ ἔξω συνεπύχθη ἀπὸ γιγαντώδη γροθιὰν καὶ ἐχύθη ἐντὸς μιᾶς κάλπης. Ἔρχονται ὅλοι ὑπὸ τὸ τραχὺ καπνόφως ἐνὸς βεγγαλικοῦ πυρσοῦ. Ἔως τὰς 17 Νοεμβρίου εἶνε οἱ κυρίαρχοι τῆς ζωῆς. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡμεῖς οἱ ἄλλοι ἀναπνέομεν καταχρηστικῶς, καὶ εἴμεθα τόσον οἰκεῖοι πρὸς τὸ περιβάλλον ὅσον εἶνε ὁ ἀποβιβαζόμενος εις ἀνεξερεύνητον ἀκόμη Ἀφρικανικὴν ἀκτὴν.

ΕΝΩ ὁ Ζολᾶ ἦτο πτώμα καὶ ἐβυθίζετο εις τὴν γῆν, διὰ παντὸς ἐξοφλήσας, μετὰ τὴν Πάλην, ἐπωλεῖτο εις τούς Παρισινούς δρόμους μία ἀπὸ τὰς χονδροειδεστεράς γελοιογραφίας του καὶ αἱ ἐχθρικά του ἐφημερίδες τοῦ ἔγραφον ὡς ἐπιτάφιον ὕβρεις κατηλείον. Αὐτὸ τὸ ὅποιον λέγεται ἴσως ζωὴ μετὰ θάνατον, τὸ ἀναφέρω διὰ νὰ κάμω μίαν σύγχρισιν. Ἐνας ἀπὸ τούς ἀφανεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀληθινούς ἐπτανησίους λογίους τῆς Ἑλλάδος ἔσχισε τὰ χειρόγραφα του, ἔγεινε δυστυχὴς καὶ ἀπέθανεν εις τὸ τέλος ἀπὸ μαρασμόν, διότι κάποια ἀθηναϊκὴ ἐφημερίς εἶχε κάμει ἓνα εἰρωνικὸν ὑπαινιγμὸν διὰ τούς στίχους του.

Ὡ ἀβυσσώδης διαφορὰ τῶν φιλολογικῶν κοινωνιῶν!

Ο μαρκήσιος Δὲ Κάμπολη ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ὑπομονὴν νὰ γράψῃ καὶ νὰ ἐκδώσῃ πρὸ ὀλίγου «Γενικὴν ἱστορίαν τῶν λούστρων» δὲν ἦτο δυστυχῶς καλὰ πληροφορημένος εις τὸ κεφάλαιον τοῦ καθαρισμοῦ τῶν ἐλληνικῶν ὑποδημάτων. Περὶ τῶν λούστρων τῆς Ἑλλάδος γράφει ὅτι εἶνε Κρητὲς καὶ Πέρσαι. Εἶνε βέβαιον ὅτι οἱ Κρητὲς ἔχουν ἄλλας ἀσχολίας, πολὺ ξένas πρὸς τὰ παπούτσια μας, οἱ δὲ Πέρσαι τῶν ὁποίων ἡ αἱματηρὰ φρεσοστοιχία παρετάσσετο ἄλλοτε εις τὸν κύκλον τοῦ πεζοδρο-

μίου τῆς Ὀμονοίας, ἔπαθον πανωλεθρίαν, ἀξίαν τῆς ἀρχαίας πολεμικῆς μας ἱστορίας, ἀπὸ τούς σπαργῶντας εις ἐργατικὸν πνεῦμα Γορτυνίους. Ἡ ἐνημερότης λοιπὸν τοῦ μαρκησίου Δὲ Κάμπολη εις τὸ ζήτημα, ὑπενθυμίζει τὴν εἰκόνα τῆς γαλλικῆς ἐκείνης ἐφημερίδος ἡ ὁποία κατὰ τὸν ἐλληνοτουρκικὸν πόλεμον παρίστανε ἓνα Ἑλληνα συνταγματάρχην μετὰ φρουστὰνέλλαν.

Αἱ Ἀθῆναι δὲ ἔχουν τὸν χειμῶνα γαλλικὸν μελοδραματικὸν θίασον πρώτης γραμμῆς. Τοιοῦτον πρᾶγμα ἔχει νὰ ἐμφανισθῇ εις τὰς Ἀθῆνας ἀπὸ 11 ἐτῶν, καθὼς ἐνθαρμυῖνται οἱ γεροντότεροι. Τὸ ἐνδεκαετὲς κενὸν συνεπληρώθη μετὰ ὅλα τὰ ναυάγια τῶν ἰταλικῶν θεατρικῶν σάνιδων, τὰ ὁποῖα ὑπέστημεν ὡς ἀληθεῖς ὀπαδοὶ τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ αἱ μαρτυροῦσαι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θεατρικαὶ Ἀθῆναι δὲν εἶχον ἐντὸς 11 ἐτῶν τὸν ἡρωισμόν νὰ σφυρῖζον οὔτε μίαν φορὰν τὸν Ἰταλὸν φωνακλᾶν ὁ ὁποῖος τούς ἔσφαζεν. Ἄνθρωποι τόσον δειλοὶ εἶνε τάχα ἄξιοι ἐνὸς καλοῦ θιάσου;

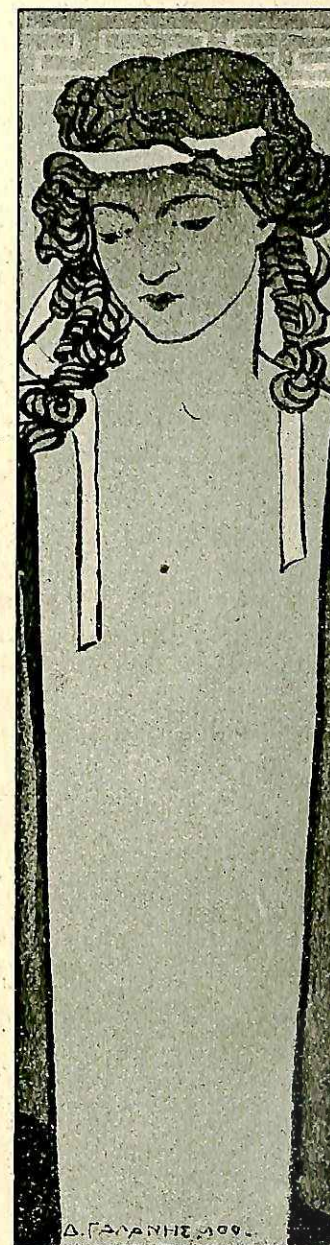
Εἰς τὴν εὐκαιρίᾳ, πρέπει νὰ παραδοθῇ εις τὴν αἰωνιότητα καὶ μία λεπτομέρεια. Ὁ μακαρίτης ἐλληνικὸς μελοδραματικὸς θίασος, κατ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ταλαιπώρου βίου του, ἔλαβε δύο δωρεάς. Ἡ μία ἦτο δωρεὰ 100 δραχμῶν. Ἡ ἄλλη ἦτο... ἓνας τενεκὲς πετρελαίου, ἀποσταλέντος ἀπὸ ἀγνωστὸν ὁμογενὴ διὰ τὰς πρώτας ἀνάγκας τοῦ φωτισμοῦ τῶν δοκιμῶν.

Ὁ θίασος ἐξώδενεν ὅλον τὸ πετρελαῖον εις φῶς καὶ δὲν ἐκράτησεν οὔτε 50 δράμια διὰ νὰ κάψῃ τὰς μεταφράσεις του.

ΟΤΑΝ ἐδημοσιεύθη ἡ λεπτομέρεια ὅτι εὐρέθη ἓνα πεῦκον τὸ ὅποιον ἀνέκοψε τὴν ὁρμὴν τοῦ ἀνατραπέντος αὐτοκινήτου τοῦ Διαδόχου, κάποιος ξένος δημοσιογράφος ἔσπευσεν εις τὸ τηλεγραφεῖον. Καὶ μετὰ τὴν εἶδῃσιν τοῦ δυστυχήματος, ἐτηλεγράφησε μίαν ἄλλην σπουδαιοτέραν, τὴν ἑξῆς. «Εἰς τὴν Ἑλλάδα εὐρέθη ἓνα πεῦκον.»

ΧΑΡΗΣ ΗΜΕΡΙΝΟΣ

Σχέδια διακοσμητικά



Α. Γαλάνη



Δ. Γαλάνη

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΚΘΕΣΙΣ ΚΛΕΟΝΙΚΗΣ ΑΣΠΡΙΩΤΟΥ

Τὴν Πέμπτην, 3 Ὀκτωβρίου, ἀνοίγει εἰς τὰ γραφεῖα τῶν «Παναθηναίων» Ἐκθεσις τῶν ἔργων τῆς Ἑλληνίδος ζωγράφου Κλεονίκης Ἀσπριώτου.

Τὴν Ἐκθεσιν τῆς Δ^{ος} Ἀσπριώτου ἀπαρτίζουν περὶ τὰ εἴκοσιν ἔργα: ἐλαιογραφαίαι, παστέλ, μικρογραφαίαι, πρὸς δὲ διάφορα σχέδια.

Ἡ Ἐκθεσις θὰ διαρκέσῃ 15 ἡμέρας.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΖΟΛΑ. — Ἀπέθανεν ἐν πλήρει ἀκμῇ ποδὶ μᾶς ἑβδομάδος, 62 μόλις ἐτῶν, ὁ Αἰμίλιος Ζολά. Εἰς τὴν σύγχρονον φιλολογίαν ὁ Ζολά θὰ μείνῃ μία ἀπὸ τὰς ἰσχυρότερας φυσιογνομίας. Ἦρχισε τὸ στάδιόν του 24 ἐτῶν μετὰ τὰ «Παραμύθια πρὸς τὴν Νινὸν» καὶ γρήγορα ἡ φήμη ἔφερε παντοῦ τὸ ὄνομά του. Ἡ περιγραφικὴ δύναμις, ἡ ὁποία εἰς ὅλα του τὰ ἔργα, παρασύρει καὶ μεθύσκει, εἶναι σπανία, ἀριστοτεχνική. Εἰς τὸν πρῶτον αὐτὸν τόμον του λέγει ἐν εἰδει προγράμματος: «Θέλω νὰ ἐπιδείξω τὴν ἀνθρωπότητα ἐπάνω εἰς μίαν σελίδα λευκῆν, ὅλα τὰ ὄντα, ὅλα τὰ πράγματα· τὸ ἔργον μου νὰ ᾔῃαι ἡ ἀνθρωπὶνὴ κιβωτός.» Ἡ σειρά τῶν μυθιστορημάτων του τῶν *Ρουγκόν-Μακάρ* εἶναι ἡ ἐκτέλεσις τοῦ προγράμματος, μερικευμένη ἴσως, ἀλλὰ πλήρης εἰς τὸ πλάσιον τὸ ὁποῖον ἐξέλεξε. Ἡ κοινωνικὴ αὐτὴ μελέτη τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας, μολονότι ὁ συγγραφεὺς ἀφιερώνει πλείστον μέρος εἰς ἐλαχίστας λεπτομερείας τῆς πραγματικότητος, ἀπὸ τὰς ὁποίας ὁμως ἀναδίδεται εἰς πολλὰ ἐκ τῶν ἔργων του πλήρης ἡ καθολικὴ ἰδέα, μολονότι ζοῦν καὶ κινουῦνται τὰ πρόσωπά του εἰς περιβάλλον ταπεινῶν παθῶν τῆς σαρκός, τῆς ὕλης τῆς κτηνώδους, φωτίζεται ἐν τούτοις τὸ ἔργον του ἀπὸ ἑνὸς ὥραϊον καὶ μελιχρὸν φῶς, τὸ ὁποῖον διαφαίνεται πολλάκις ἀλλὰ καὶ ἐξαφανίζεται συχνά ὑπὸ τὴν πυκνὴν καὶ ἀσφυκτικὴν ἀτμοσφαῖραν ἡ ὁποία πνίγει μερικὰ ἔργα του ὅπως τὸ *Assommoir*, ἐν μέρει τὴν *Γῆν* καὶ ἄλλα. Ἐὰν ἐξαίρεσωμεν μερικὰ ἐξ αὐτῶν, τὰ μυθιστορήματα τοῦ Ζολά προκαλοῦν τὸν οἶκτον, κινοῦν τὴν συμπάθειαν καὶ ἀνυψοῦνται εἰς περιωπὴν τέχνης. Τὰ πρόσωπά του πάσχουν, αἰσθάνονται τὰς φρικασίας τῆς ἡδονῆς, εἶναι σκλάβοι τῶν ὁρμῶν. Ὅλον αὐτὸ τὸ σύμπλεγμα ἀνθρώπων, πραγμάτων, παθῶν, ἀποτελοῦν τὴν τεχνολογίαν τοῦ Ζολά, ἡ ὁποία, ὅσον θαυμά καὶ ἂν φαίνονται τὰ χρώματα τὰ χυμένα ἐπάνω εἰς τὴν ὁδόν, ἀναδεικνύει τὴν εἰκόνα, τὸ ἔργον, καθαρὸν καὶ διαισθητὸν, κορυφαστικὸν ἴσως κάποτε, ἰσχυρὸν ὁμως καὶ μέγα καὶ ποιητικόν. Ἐνέχει τὴν ποιήσιν τῆς Ζωῆς, μεγάλης καὶ ἐπιβλητικῆς. Ἡ εὐτέλεια τὴν ὁποίαν παντοῦ ζωγραφίζει, εἶναι ὁ κισ-

σός, ποῦ περιβάλλει τὸν κορμὸν τοῦ μεγάλου δένδρου τῆς φύσεως, τὸ ὁποῖον ἂν καὶ σβυσμένον μέσα εἰς τοὺς ἀίμους τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας καὶ ἀθλιότητος ὅπως εἰς τὸ *Germinial*, τῆς τυφλῆς πίστεως ὅπως εἰς τὴν *Λούρδην*, τῆς γυνῆς καὶ ἀνοθεύτου κτηνώδους ζωῆς ὅπως εἰς τὴν *Γῆν*, κυριαρχεῖ κραταῖον καὶ ὥραϊον.

Ὁ Ζολά ἔγραψεν ἐπίσης φιλολογικὰς καὶ θεατρικὰς μελέτας, εἰς τὰς ὁποίας φαίνεται ὑπὲρ τὸ δέον αὐστηρὸς. Κατὰ τοῦ Ζολά καὶ αὐτοὶ οἱ θερμότεροι ὑπερασπισταὶ καὶ ὁπαδοὶ του ἔγραψαν πολλάκις καὶ ἀπεκήρυξαν τὸν μέγαν διδάσκαλον.

Προσεχῶς θὰ γράψῃ ἐκτενὴ μελέτην ἐπὶ τῶν ἔργων του καὶ τῆς ἐποχῆς του ὁ κ. Ἐπισκοπόπουλος.

ΛΕΝΑΟΥ. — Τὴν 10/23 Αὐγούστου ἐφορτάσθη ἡ ἑκατοστὴ ἐπετηρὶς τῆς γεννήσεως τοῦ μεγάλου Αὐστριακοῦ ποιητοῦ Λέναου. Εἰς τὰ ἔργα του εἶχε χυμένη ὅλη ἡ θλίψις, ἡ ὁποία κυριεῖται τὴν ψυχὴν του. «Ὅ, τι ἔγραψα εἶνε αὕτη ἡ ζωὴ μου, ὁλόκληρη» λέγει ὁ ἴδιος. Καθ' ὅλον του τὸν βίον εἶχε νὰ παλαίῃ πρὸς τὴν δυστυχίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ποιησις του εἶνε ἐν ὄνειρον ἢ ἐν κλάμῳ παντοτεινόν. Πνεῦμα ἀνίσυχον, εἰς διαρκὴ ἀναζήτησιν τοῦ Ἰδανικοῦ, χωρὶς ποτὲ νὰ δυνηθῇ κάπου νὰ σταματήσῃ. Σπουδάζει τὴν φιλοσοφίαν τὴν νομικὴν, ἐπειτα τὴν ἱατρικὴν καὶ πάντοτε τρέπεται εἰς σπουδὰς νέας. Ἀπέρχεται εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ μετὰ ἐν ἔτος ἐπιστρέφει, νοσταλγὸν πάντοτε δι' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐξήτει πέραν τοῦ ὁκεανοῦ.

Ἐφερε μέσα του τὸ σπέρμα τῆς δυστυχίας, ποῦ τοῦ εἶχαν κληροδοτήσῃ οἱ γονεῖς του, οἱ ὁποῖοι νυμφευθέντες ἐξ ἔρωτος δὲν ἐγνώρισαν ὁμως ποτὲ τῆς εὐτυχίας τὸ χαμόγελο. Ἀτυχὴς εἰς τὸν πρῶτον του ἔρωτα, ὁ Λέναου κατεῖχετο ἔκτοτε ἀπὸ βαρυτάτην μελαγχολίαν, ἥτις ἀναφαίνεται παντοῦ εἰς τὰ ποιήματά του. Οἱ κατόπιν ἔρωτές του δὲν ἤρκεσαν νὰ ἐπουλώσουν τὴν πληγὴν ἐκείνην. Ἡ ζωὴ του αὐτὴ ἡ αἰωνίως ἀνίσυχος, ἡ διαρκὴς πάσχουσα, ἡ κυμαινομένη μετὰ τῆς δυστυχίας καὶ τοῦ ἔρωτος, ἄραξεν ἐπὶ τέλους, φεῦ! εὐθὺς μετὰ τοὺς ἀρραβῶνας του μετὰ τὴν ἐκλεκτὴν του εἰς τὸ λιμάνι τῆς παραφροσύνης. Καὶ μετὰ ἐξ ἔτη ἀπέθανε τὸ 1850.

Ἡ ποιήσις του ἐμυρμώνεται ἀπὸ αἰσθημα βαθὺ καὶ συγκινεῖ. Τίποτε περιττὸν εἰς τὴν τέχνην του, ὅπου ἡ ἀλήθεια εἶνε ὁ δεσμὸς τῆς συγγενείας ὁ ἐνώνων τὸν ποιητὴν μετὰ τὴν φύσιν. Παντοῦ εἰς τὰ ἔργα του κυριαρχεῖ ὁ πόνος.

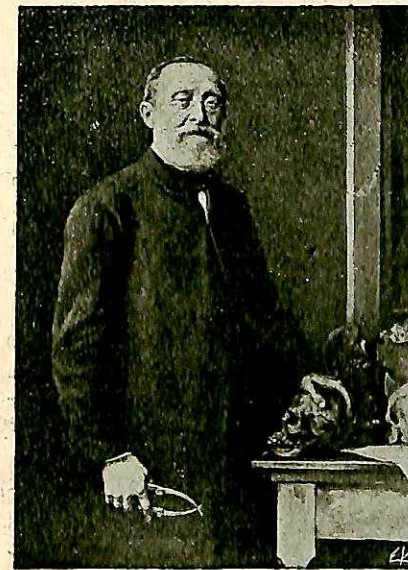
Τὸ ποιήμα του «Τραγοῦδι τῶν Καλαμῶν» εἶνε ἀληθινὸν ἀριστοτεχνίον.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΚΑΛΑΜΙΩΝ

Στὸ ἀπόκρυφον τοῦ δάσους μονοπάτι, πάνω στὴν ἔρημην ὁδὸν τοῦ τὴν καλαμοφυτεμένη, ἔρχομαι τὸ βοᾶν ἀγάλλ, ἀγάλλ, καλὴ μου, καὶ σένα συλλογίζομαι. Καὶ ὅσο κατεβαίνει τὸ σκοτάδι στὰ χαμόκλαδα πάνω, βοῶζον γεμάτα ἀπὸ μυστήριον τὰ καλάμια, ἀκούω παράπονα καὶ κορυμνήματα, καὶ κλαῖω, κλαῖω. Μοῦ φαίνεται πῶς ἡ ἡχὸ τῶν τραγουδιῶν σου περνᾷ γύρω

μου σὺν φύσημα ἑλαφρὸ καὶ οἱ γλυκύτατοι τόνοι τῆς φωνῆς σου βαθεῖα μέσα στὴ λίμνη σβύνουνται.

Στὴ λίμνη ἀπάνω, ποῦ ἀτάραχη κοιμᾶται, ἀπλώνεται ἡ γλυκεῖα τοῦ φεγγαριοῦ λάμψη καὶ πλέκει τὰ χλωμά της τριαντάφυλλα μετὰ τὸ πρᾶσινο στεφάνι τῶν καλαμῶν. Πέρα ἐκεῖ, στὸ λόφο κάτω, γυροῦν ἐλάφια καὶ πάνω στὴ νύχτα σηκώνουν τὰ μάτια τους. Ἐδῶ κι' ἐκεῖ κινουῦνται τὰ πουλιὰ στὸν ὕπνο τους στὰ καλάμια μέσα τὰ πικρὰ. Τὰ μάτια μου, γεμάτα δάκρυα χαμηλώνουν. Καὶ βαθεῖα μέσα τὴν ψυχὴν μου, σὺν ἡρμῇ νυχτερινῇ προσευχῇ, περνοῦν ἡ γλυκεῖς σκέψεις μου ποῦ σὲ σένα πετοῦν.



Ροδόλφος Βίχσελ.

ΕΙΚΑΣΤΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Ο ΔΙΑΣΗΜΟΣ κοιτικός Ρίττερ, τοῦ ὁποῖου ἐδημοσιεύσαμεν ἤδη ὥραϊα τὴν καὶ πλήρη παρατηρητικὴ μελέτην περὶ Γύζη, γράφει ἤδη ὁλόκληρον τόμον περὶ τοῦ Ἑλληνος ζωγράφου. Εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ *Νέου Ἀσπεως*, ὁ Ἑλβετὸς τεχνολόγος ἔλεγε τελευταίως, ψέγων τὴν ἀδιαφορίαν τὴν ὁποῖαν ἐπιδεικνύομεν πρὸς ἀπόκτησιν ἔργων τοῦ Γύζη διὰ τὴν σχηματιζομένην ἑλληνικὴν Πινακοθήκην.

— Ἐὰν οἷονδήποτε ἄλλο ἔθνος κατεῖχε τὸν Γύζην, θὰ εἶχε πράξει δι' αὐτὸν ὅ, τι διὰ μέγαλον νικητὴν. Εἶναι ἀληθῶς ὁδυνηρὸν δι' ὅσους λατρεύουν τὴν Ἑλλάδα σας, ὅτι τὸσον ὀλίγην προσοχὴν δίδετε εἰς τὸν καλλιτέχνην, ὅστις λόγῳ σχεδίου ἕνα ἔχει μόνον ἐφάμιλλον εἰς τὸν αἶον, τὸν Γάλλον Ἐγγὲ, λόγῳ ἐμπνεύσεως φθάνει τοὺς καλλιτέρας ζωγράφους καὶ ἐκ τῆς τέχνης του ἀπορρέουν ζωγράφοι, ὡς ὁ Φραντς Στουκ καὶ λόγῳ χαρακτὸς ὑπῆρξεν ἀληθὴς ἥρωας εὐγενείας λεπτότητος καὶ μετριοφροσύνης.

Ἄν εἰς τὸ Μόναχον δὲν τὸν ἐνόησαν πρὸ τοῦ θανάτου του καὶ προσπαθοῦν τώρα νὰ ἐξαγνισθοῦν, ἀλλ' ἡ Ἑλλάς, διὰ τὴν ὁποίαν τὸσον πλησίον εὐρίσκειτο, ἐπρεπε νὰ εἶνε ὑπερήφανος διὰ τοιοῦτον καλλιτέχνην. Ἴσως ἡμεῖς τὰ ἐξηγητήμενα δυσμικὰ ἔθνη δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραγάγωμεν πλέον καλλιτέχνην τοιαύτης δυνάμεως. Ἰδέτε τί κάμνει ἡ Ρουμανία διὰ τὸν Γρηγορέσκον τῆς.

BIOTEXNIA

ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΜΕΝΑ δύο ὑποδείγματα διακοσμῆσεως τοίχων, θυροφυλλῶν κλπ. τοῦ κ. Δ. Γαλάνη μᾶς παρέδωκεν ὁ καλλιτέχνης πρὸ πολλοῦ. Ἦδη καταρτίσαντες συλλογὴν τοιούτων ὑποδειγμάτων θὰ δημοσιεύομεν κατὰ διαλείμματα εἰς τὰ «Παναθηναία» πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ σκοποῦ τῆς δημιουργίας βιοτεχνίας ἐθνικῆς. Τὰ δύο σχέδια τοῦ κ. Γαλάνη ἔχουν χάριν καὶ κάποιαν πρωτοτυπίαν εἰς τὴν εὐρεσιν, δυνάμενα ν' ἀποτελέσουν ὥραϊον κόσμημα αἰδοῦσης.

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Τὴν 16 Αὐγούστου ἐτελέσθησαν ἐν Πετροπόλει οἱ γάμοι τοῦ πρίγκιπος Νικολάου μετὰ τῆς Μεγάλης Δουκίσσης Ἑλένης Βλαδιμιρόβνας ἐν ἀμυνήτῳ πλοῦτι καὶ ἀπεριγράπτῳ λαμπρότητι.

Ἡ ἑλληνικὴ κοινότης τῆς Μόσχας προσέφερεν εἰς τοὺς νεονύμφους τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας ἐκ μίλου, κοσμημένην διὰ πολυτίμων λίθων.

Ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐψάλη ἐπὶ τῇ στέφει δοξολογία.

Ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ «Γερμανικοῦ Θεάτρου» ἐν Βερολίνῳ ἐδόθη τελευταίως ἡ τριακοσίοστη παράστασις τῶν «Υφάντων» τοῦ Χάουπμαν.

Ἀπὸ τῆς 1 Σεπτεμβρίου ἤρχισαν αἱ ἐργασίαι πρὸς ἐγκατάστασιν ἡλεκτρικοῦ φωτισμοῦ εἰς τὰς κυριώτερας ὁδοὺς τῆς πρωτεύουσας. Ἐντὸς ἑξ μηνῶν αἱ ἐργασίαι τελεῶνται.

Πλούσιος Γάλλος προσφέρει τὸ ἀναγκαῖον ποσὸν πρὸς ἀνέγερσιν ἀνδριάντος εἰς τὸν γνωστὸν ἥρωα τῶν «Ἀθλῶν» τοῦ Οὐγκώ Γιάννην Ἀγιάννην.

Πρὸ ἡμερῶν ἔγειναν ὑπὸ τῆς διλοχίας τῶν νοσκόμων γυμνάσια τῶν χειρουργείων ἐν ὥρᾳ ἐκστρατείας κατὰ νέον σύστημα, ἐφαρμοζόμενον ἐν Γερμανίᾳ. Κατ' αὐτὸ ὅλα τὰ ὄργανα τοῦ στρατοῦ μεταβάλλονται εἰς τραυματιοφόρα, ὅπου τοποθετοῦνται προχείρως οἱ τραυματῆαι ὑπὸ δαλιτῶν ἀνηρξάντων εἰς ὅλα τὰ σώματα τοῦ στρατοῦ καὶ ἐχόντων στοιχειώδεις γνώσεις περὶ τῶν τραυμάτων. Τὰ γυμνάσια ἔγειναν παρὰ τὸ μνημεῖον τοῦ Φιλοπάππου καὶ διεξήχθησαν μετὰ τάξιν καὶ ταχύτητα.

Εἰς Εὐρέτριαν, γενομένων ἀνασκαφῶν, ἀνευρέθησαν τάφοι περιέχοντες χρυσὰ κοσμήματα μεγάλης ἀξίας, λίχνυθοι πολυτελεστάτοι καὶ ἄλλα.

Ἐντὸς τοῦ Ὀκτωβρίου ἀνοίγουν αἱ δύο καλλιτεχνικαὶ Ἐκθέσεις τοῦ Παρθενίου καὶ τοῦ Ζαπτείου.

Μετ' ὥραν συλλογὴν ἔργων τὸν παρουσιάζεται καὶ εἰς τὰς δύο ὁ κ. Ἀλέξανδρος Δημητρίου. Αἱ εἰκόνες τοῦ ἡδὴ προσελευσέντος εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πατησίων ἐργαστηρίου του πληθύν ἐπισκεπτῶν.

Ἐκ Λευκάδος ἀγγέλλεται ἡ σύστασις ἐπιτροπῆς πρὸς ἀνέγερσιν ἀνδριάντος εἰς τὸν Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτην.

Εἰς τὸ Ἐλσενόρ, ἐν Δανίᾳ, συνέστη ἐπιτροπὴ πρὸς ἀνέγερσιν ἀνδριάντος τοῦ Σαίπηρ.

Ἦρχισαν αἱ ἐργασίαι πρὸς ἀναστήλωσιν τοῦ Λέοντος τῆς Χαϊρωνείας. Τὰ σωζόμενα τεμάχια εἶναι ἡ κεφαλή, ἡ χεὶρ, οἱ πρόσθιοι πόδες καὶ ὁ κορμός. Τὸ βάθος θὰ ἔχη ὕψος 6 μέτρων, ὅποιον ἀποδεικνύεται ὅτι ἦτο καὶ τὸ ἀρχικὸν ὕψος.

Παραλείψαμεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ εἰς τὸ προτελευταῖον τεῦχος σελ. 271 δημοσιευθεῖσα μετάφρασις «Τὸ Νεκροταφεῖον τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Τιγκράν Γεργάτ, εἶναι ἀπόσπασμα τῆς ὑπὸ τὸν ἄνω τίτλον μελέτης τοῦ Ἀρμενίου λογίου.

Καθυστερήσασαν, δημοσιεύομεν σήμερον τὴν εἰκόνα τοῦ μεγάλου ἐπιστήμονος τῆς Γερμανίας Ροδόλφου Βίρχωφ, περὶ τοῦ ὁποίου ἔγραψεν εἰς τὸ τελευταῖον τεῦχος τῶν «Παναθηναίων» ὁ κ. Π. Ἀποστολίδης περιεκτικωτάτην μελέτην.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ἐξεδόθησαν τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Σβορώνου διευθυνομένου «Διεθνoῦς Περιοδικoῦ τῆς Νομισματικῆς ἀρχαιολογίας» συγχρόνως τὰ δύο πρῶτα τριμηνιαία τεύχη τοῦ ἔτους 1902 περιέχοντα τὰς ἑξῆς 12 μελέτας.

- 1) Α. Baldwin Τὰ χρυσὰ νομίσματα τῆς Λαμψάκου μετὰ τριῶν φωτοτυπικῶν πινάκων (ἀγγλιστί).
- 2) G. F. Hill, Περί τοῦ μετὰ ἱερογλυφικῶν γραμμάτων χρυσοῦ δοκιμίου νομισμάτων (ἀγγλιστί).
- 3) I. Σβορώνου, Περί τοῦ αὐτοῦ θέματος (ἀγγλιστί).
- 4) I. Σβορώνου, Φειδόνειον τὸ Θιβρώνειον νόμισμα (ἐλληνιστί) μετὰ ἑξ. εἰκόνων.
- 5) A. Dieudonné, Νομίσματα τῆς Πτολεμαίδος Λεβέδου (γαλλιστί) μετὰ ἑνὸς φωτοτυπικοῦ πίνακος.
- 6) I. Σβορώνου, Νομίσματα κοπέντα ὑπὸ τῶν Πτολεμαίων ἐν Πτολεμαίδι, Λεβέδῳ, Αἴνῳ καὶ Ἀβδήροις (ἐλληνιστί) μετὰ εἰκόνων καὶ πίνακος.
- 7) G. Dattari, Περί τῶν σχέσεων τῶν ῥωμαϊκῶν νομισμάτων πρὸς τὰ νομίσματα τῶν νομῶν τῆς Αἰγύπτου (ἰταλίστι).
- 8) E. Dutilh, Λείψανα ἀρχαίων νομισματοκοπειῶν κιβδήλων νομισμάτων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (γαλλιστί).
- 9) I. Σβορώνου, Προϊόντα τοῦ ἐργαστηρίου τῶν κιβδηλοποιῶν τῆς Κάτω Θιβαίδος (ἐλληνιστί).
- 10) J. Rouvier, Νομισματικὴ τῶν πόλεων τῆς Φοινίκης Σιδὼν μετὰ 4 φωτοτυπικῶν πινάκων (γαλλιστί).
- 11) I. Σβορώνου, Καὶ πάλιν περὶ τοῦ Πίνακος τῆς Ναννίου (ἐλληνιστί).
- 12) K. Κωνσταντοπούλου, Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα τῶν θεμάτων καὶ ἐκκλησιῶν τῶν πολιτικῶν, στρατιωτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων τῆς Βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας (ἐλληνιστί).
- 13) J. Dattari, Τὸ χρυσοῦν μετ' ἱερογλυφικῶν ἐπιγραφῶν νόμισμα (ἀγγλιστί).

Πρὸς δὲ Βιβλιογραφίαι τῶν νέων μεγάλων νομισματικῶν συγγραμμάτων ὑπὸ E. Gabrici κτλ.

NEA BIBLIA

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΝ Τῷ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙῳ
ΕΛΕΦΩΝ ΠΕΡΡΗ ΕΚΤΥΠΩΘΕΝΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
1868-1890 (Ἀθῆναι 1902).

THE LANGUAGE QUESTION IN GREECE three
essays by I. N. Psichari and one by H. Pernot tran-

slated into English from the French by «Chiensis».
(Calcutta 1902, printed at the Baptist Mission Press,
price Rs 2).

Η ΡΗΓΑΙΝΑ ὑπὸ Σίμου Μενάρδου. Ἐν Ἀθή-
ναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

Η ΚΛΕΥΥΔΑ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπὸ K.
Μαλτέζου Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου
1902.

ΛΕΑΤΙΟΝ τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐται-
ρείας τῆς Ἑλλάδος. Τόμος ἕκτος. τεῦχος εἰκοστὸν
πρῶτον—Αὐγουστος 1902. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π.
Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ Δημητρίου Α. Γονατὰ θανόντος
εἰς Κυδωνίας τῇ 13 Μαρτίου 1902. Ἐν Ἀθήναις, τύ-
ποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΠΕΡΙ ΛΙΒΙΟΥ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ, λόγος ἀναγνώ-
σθεις τῇ 13 Ιανουαρίου 1902 ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν τε-
λειτῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ὑπὸ Σ. Κ. Σακελ-
λαροπούλου παραλαμβάνοντος τὴν πρυτανείαν τοῦ
ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1901-1902. Ἐν Ἀθήναις, τύποις
Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΧΕΡΤΣΒΕΡΓ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος κατὰ μετα-
φρασιν ὑπὸ Π. Καρολίδου Τόμος τρίτος. τεῦχος τρί-
τον [Βιβλιοθήκη Μαρσλὴ ἀρ. τευχ. 179]. Ἐν Ἀθή-
ναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

TABLES POUR LE TRACÉ DES COURBES par
Th Wroncki Constantinople. A. D. Coromilas im-
primeur éditeur 1902. [Ἐν Ἀθήναις βιβλιοπωλεῖον
Π. Δ. Σακελλαρίου φρ. χρ. 12.50].

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΜΑΜΩΝΑ Ἱστορικὴ καὶ γενεολογικὴ
μελέτη τῆς οἰκογενείας Μαμωνᾶ ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως
αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ μέχρι σήμερον (1248-1702) ὑπὸ
Ἀντωνίου Μηλιαράκη. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ.
Σακελλαρίου 1902.

Η ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ
καθ' ἑαυτὴν καὶ ἐν σχέσει πρὸς τοὺς πρὸ αὐτοῦ φι-
λοσοφῆσαντας ὑπὸ Χρ. Ἀνδρούτσου Πραγματεία βρα-
βευθεῖσα ἐν τῷ Σουτσεῖφ φιλοσοφικῷ διαγωνισμῷ.
Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΔΙΝΗΣ ὑπὸ Α. Γ.
Καραγιαννίδου. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελ-
λαρίου 1902.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΓΥΘΕΙΟΥ
ὑπὸ Ιωάννου Β. Πατσουράκου. Ἐν Ἀθήναις, τύποις
Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΕΘΝΙΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ὑπὸ Κυπαρίσσου Στε-
φάνου. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΩΝ ΝΕΥΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΨΥΧΙΚΩΝ
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΩΝ ὑπὸ Σ. Ζωγραφίδου (Ἀθῆναι 1902
ἐκ τῶν καταστημάτων «Ἀκροπόλεως» σχ. 16ον σελ.
129 δρ. 2.50).

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΜΕΡΟΣ Α' ὑπὸ Μ. Φίληντα Ἀθῆναι 1902, τυπο-
γραφεῖον τῆς ἐφημερίδος τὸ «Κράτος» σχ. 16ον σελ.
96 δρ. 3).

ΠΕΘΑΜΕΝΟΣ ΘΕΟΣ ἔπος εἰς μέτρον δύο ὑπὸ
Εὐαγγέλου Ε. Ἀτζαγυλῆ-Βενιζέλου (Θῆβαι 1902
τυπογραφεῖον τῶν «Θηβῶν» Γ. Ροδῆ).

ΠΡΩΤΑΙ ΒΟΗΘΕΙΑΙ ΕΙΣ ΠΛΗΓΩΜΕΝΟΥΣ
ΚΑΙ ΑΠΘΝΙΑΙΩΣ ΑΣΘΕΝΗΣΑΝΤΑΣ ὑπὸ Θεοδώ-
ρου Χ. Φλωρᾶ (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὀφελίμων
βιβλίων, σχ. 16ον σελ. 90 δρ. 0.40, Ἀθῆναι 1902
τυπογραφεῖον «Ἐστία» Κ. Μάϊσινερ καὶ Ν. Καρα-
δοῦρη).

Ο ΜΙΚΡΟΣ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ ὑπὸ Λέοντος Μελά,
μέρος Γ' (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὀφελίμων βι-
βλίων, σχ. 16ον σελ. 76 δρ. 0.40, Ἀθῆναι 1902 βα-
σιλικὴ τυπογραφία Ραφτάνη-Παπαγεωργίου).

Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου ἐν Ἀθήναις